

EDEL MONSEN • TORIL B. LYGSTAD

ÅARJELSAEMIEN: MAJA LISA KAPPFJELL

VOENINE 4

ÅARJELSAEMIEN

AAMHTESGÆRJAH 8.-10. DALTESASSE

ČállidLágádus

ČálliidLágádus – TjælijiBerteme –
ForfatternesForlag
Pb 140, NOV-9735:n Kárášjohka/Karasjok
Fanasgieddi, NOV-9845 Deatnu-Tana

post@forfatternesforlag.org
Post@authorspublisher.org

Nehtebovre – Nettbokhandel:
www.gavpi.org

Daam bæjhkohtsem aajehtsvierhkielaaken njoelkedassh vaarjelieh. Bæjhkohtæjjaj jïh reakta-aajhteri Leah sjiere reaktah dan bæjhkohtæmman. Ij Leah dellie luhpie daeh e gærjeste jieniedehtedh jallh nåhtadidh jeatjah vœkiej mietie goh laake buerkeste. Gærja lea boelhe learoeverhtieraajroste man nomme *Vaerine*, *Vaegkine jïh Voenine*¹, mij dan faagese dorjesovveme Saemiengiele mubpine gieline, 1.-10. daltesidie.

Lissine daejtie 12 learogærjide aaj lohkeh-tæjjabïhkedasse jïh gielierehtallemespielh, mejtie ČálliidLágádusen nehtebielesne gaavna.

Dah guaktah lægan ČálliidLágádusen redaktöörine Heidi Guttorm Einarsenie ektesne noerhtesaemien learoeverhtieh dorjeme. Learoeverhide jis gærjine ČálliidLágádusen hammoeædjine Britt Hansenie ektesne dorjeme.

Saemiedigkie Nöörjesne lea beetnehvierhtej-gujmie dâårjeme.

© ČálliidLágádus jaepien 2022
Hammoedæjja: Britt Hansen, ČálliidLágádus
Diedtelamme: Interface Media
ISBN 978-82-8263-451-9

¹ Voene leses og forstås som *bygd* i dagens sørsamisk jfr. Bergsland/Magga, men *voene* betyr også *fjord* jfr. Vaapsten voene om Vefsnfjorden på Helgeland i Nordland. Vi har valgt å bruke *voene* om fjord i dette læreverket.

Åniedimmieh: b – bijjie/bijjemes, v – vœlie/vöölemes, g -gærroeh, -o – ælkies, gs – gaskoeh

GUVVIEH:

Edel Monsen: åvtesæjroe, 2-3, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 20, 22, 24, 44, 45, 46, 52 bieleden vo, 54, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 63, 64, 65o, 70, 71, 72, 77, 78, 81, 83, 88, 89 bieleden göökte bijjiemassen, 90b, 91, 92, 93, 98, 102, 106, 111, 113, 114, 116, 123, 124, 126, 127

Toril Lyngstad: 67 (dah göökte vöölemes guvvieh.) 89, (dah göökte bijjemes guvvieh.) 90v

Gunvor Larsen: 65g

Ann-Elise Vang: 26, 33vgu, 41

Anne-Lise Fredlund: 117

Maja Monsen: 82, 115b

Pål Lyngstad: 105, 114b

Britt Hansen: 33vo

Per Sigmund Johansen: 125

Are Halse: 35, 37, 43, 46

Torstein Nymoen: 38, 53, 67

Olve Utne: 45 (golmeguvvieh), 48, 49, 52

Ragnhild Elise Kuru Eltervaag: 52, 67

Johan Sandberg McGuinne: 52

Aina Bye: 68

Harrieth Aira: 69 (2 vöölemes guvvieh)

Fredrik Forsberg: 69

Pixabay: 54; jaarja, lamsehke, jovnesåhkoe-kræsie, 55

Scanpix: 60

Shutterstock: 33 bijjemes ælkiesbielesne, 52, 54 bijjemes

Wikipedia: 33ob, 42, 44, 55 vöölemes ælkiesbielesne, 73, 115v

TjælijiBerteme: 36 (kaarhte)

Unn-Eli Kappfjell: 29

Marius Fiskum/Wikipedia: 35 (Riddu Ridðu guvvieh)

ILLUSTRASJOVNH :

Jorunn Løkvold: 6, 27, 46, 47, 58, 95, 97, 103, 104, 108

Britt Hansen/TjælijiBerteme: 28, 29, 30, 74-75, 96-97, 102, 108, 121

Kyrre Nilsen: 118

Aalkove

Voenine 4 er en del av læremiddelpakken *Vaerine, vaegkine jih voenine* som er et praktisk og temabasert undervisningsopplegg for elever med samisk som andrespråk i grunnskolen. Dette heftet dekker temaet kyst, og er skrevet for deg som går på ungdomsskolen.

I *Voenine 4* får du være med en gruppe elever fra Olmmáivákki skuvla/ Manddalen skole som skal ha uteskole ved sjøen. Gjennom deres opplevelser og aktiviteter får du lære om sjøsamisk kultur. Temaene du møter underveis er mange, blant annet samiske stedsnavn, naturbetegnelser, fjordfiske og generell kulturhistorie. Du vil også kjenne igjen og få repetere noen av temaene fra *Voenine 3* dersom du har jobbet med det heftet tidligere.

Heftet inneholder både skjønnlitterære tekster og fagtekster, samt varierte arbeidsoppgaver til de ulike temaene. Tekstene og oppgavene er differensiert med tanke på at dere elever har ulik alder og ulike forkunnskaper:

- 😊 oppgaver og tekster som er beregna på alle
- 😬 er litt vanskeligere (for samisk 2-elever og ekstra motiverte samisk 3-elever)
- 😄 utfordring (for samisk 1-elever og ekstra motiverte samisk 2-elever)

Vi håper at heftet kan bidra til mange spennende og lærerike samisktimer – både inne i klasserommet og ute i naturen.

Edel Monsen

Toril B. Lyngstad

Takk til ...

Takk til oversetterne og deres team som har tilrettelagt og oversatt den nordsamiske utgaven til sørsamisk. Det har vært spennende og lærerikt å samarbeide med dere.

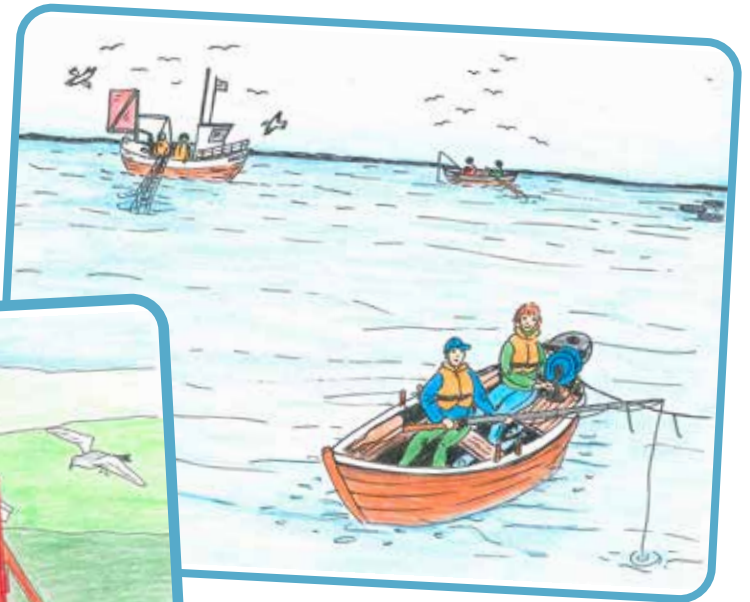
Takk til Jorunn Løkvold, som har satt sitt preg på læreverket med sine fine illustrasjoner.

Takk til alle dere andre som på ulikt vis har vært med på å forme *Vaerine, vaegkine jih voenine*: elever, foreldre og kollegaer på Olmmáivákki skuvla/ Manddalen skole, Giellasiida - Samisk Språksenter i Olmmáivággi/Manddalen, Gáivuona suohkan/Kåfjord kommune, Åge B. Pedersen, Idar Pedersen, Ingrid Johansen og Torleif Lyngstad.

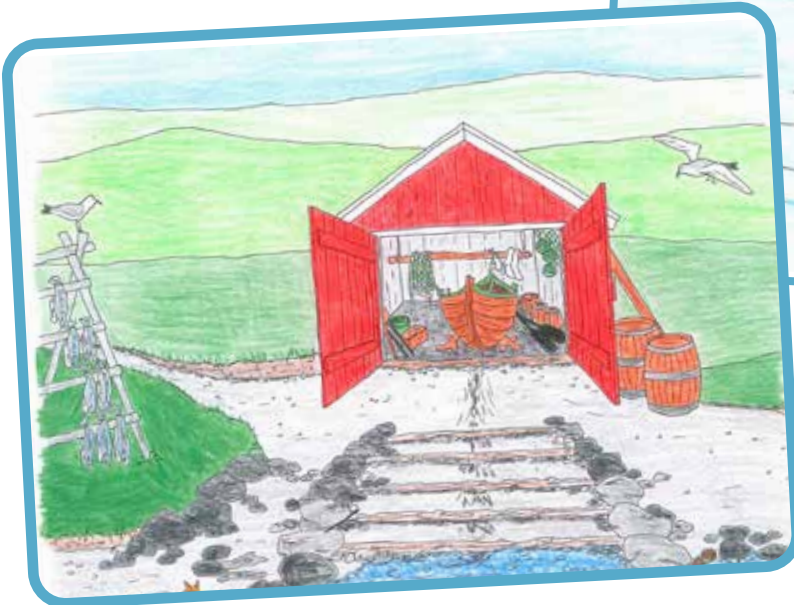
Og sist, men ikke minst: Takk til våre tålmodige familier.

GUVVIEH	6	– <i>Aerpiesiejhme mearoegöölemejaepie noerhtene</i>	74
LEAROEULMIEH	6	– <i>Aske jñh gööleme</i>	82
ÅVTEPRYÖVENASSE	7	MAH AEVHKIEH GUELIJSTE	83
LOHKEMEBOELHKH LAAVENJASSIGUJMIE	8	BÏHKEDASSH	84
– <i>Saelhtiegaedtiebealesne</i>	8	– <i>Gueliegaamsoeh</i>	84
– <i>Saelhtiegaedtiebealesne</i>	9	– <i>Gueliejoptse</i>	84
– <i>Miehtjieskuvlen tæjmoesoejkesje</i>	11	– <i>Joptse</i>	84
LAAVENJASSH	12	LOHKEMEBOELHKH JÏH TJAELEMEBARKOE	87
– <i>Maahtah gihthjemebaakoeh</i>	12	– <i>Miehtjieskuvle loektesne</i>	88
LAAVENJASSH MAH AAMHTESI MIETIE JUAKALDIHKIE	22	– <i>Gööleme</i>	90
– <i>Barkoeh voenesne</i>	22	– <i>Beapmoejurjiehtimmie feavrosne</i>	91
– <i>Eatnemenlahtesh</i>	25	– <i>Tjaelemebarkoe</i>	93
SOPTSESH	30	DON, DAN BÏJRE	94
– <i>Neehtje</i>	30	– <i>Njaalmeh laavenjassh</i>	94
– <i>Baarra</i>	31	– <i>Saatnan jallh slaarve?</i>	95
ARTIHKELE	33	– <i>Guktie mearosne dåemiedidh?</i>	96
– <i>Guhkies voene jñh stoere såålh</i>	33	– <i>Åvtese buektedh</i>	98
LAAVENJASSH MAH AAMHTESI MIETIE	34	– <i>Minngiepryövenasse</i>	99
– <i>Saepmien voenh</i>	34	MINNGIEPRYÖVENASSE	100
– <i>Saepmien såålh jñh njaarkh</i>	37	LOHKH VIELIE!	102
– <i>Sijjienommh åarjelsaemien jñh ubmejesaemien raedtteste</i>	41	– <i>Mearoenjoelkedassh</i>	102
– <i>Gusnie?</i>		– <i>Kveajhta jñh jåvsoe dijveldægan</i>	103
– <i>Dah sijjieh dutnjien åehpies?</i>	52	– <i>Loese jñh saejtie</i>	104
– <i>Sjædtoeh saelhtiegaedtiebealesne</i>	54	– <i>Saeltehke</i>	105
– <i>Beapmoe- jñh daalhkesesjædtoeh</i>	56	– <i>Baakoevaajesh göölemen bijre</i>	106
– <i>Mearoenledtieh</i>	58	– <i>Guelielæhkoe jis dåajmijeslaakan barkedh</i>	107
– <i>Mearoenguelieh</i>	61	– <i>Mearoegujnie</i>	109
– <i>Kultuvrehistovrije</i>	64	– <i>Göölemelæhkoe</i>	112
LOHKEMEBOELHKH LAAVENJASSIGUJMIE	66	– <i>Gööleme noerhtene</i>	114
– <i>Kultuvrehistovrije</i>	66	– <i>Neehtjen gåmma</i>	118
		– <i>Marmææle elmine båata</i>	119
		– <i>Eahperh</i>	120
		BAAKOELÆSTOEH	122
		GAALTIJH	128

Guvvieh

Mearoe

Staarhvoe

LEAROEULMIEH / Læringsmål

- lese ulike tekster om sjø og kystkultur
- kunne fortelle om ulike arbeidsoppgaver på uteskole
- kunne gi eksempel på hvordan fjorden har vært brukt av mennesker i tidligere tider, og hvordan den brukes i dag
- kunne delta i enkle samtaler om sjøfiske, og bruke noen begrep om fiskeredskap og fiskemåter
- kunne skrive en tekst om egen uteskole, eller bruke uteskolen som inspirasjon til å skrive en tekst
- lære mange nye ord for saltvannsfisker, sjøfugler, planter og naturbetegnelser ved kysten
- bli bedre kjent med geografi og samiske stedsnavn i Saepmie
- lære mange nye samiske stedsnavn i egen region

Maam guvvesne vuajnah?
Soptsesth!

Guvvesne manne vuajnam...

ÅVTEPRYÖVENASSE

- Manne maahtam ...

Mearoenledtieh:

Mearoenguelieh:

Saelhtiegaedtiebealan
sjædtoeh:

Feavroen juvrh:

Eatnemenlahtesh:

Kultuvrehistovrije:

Sijjenommh:

Göölemedirregh jîh göölemevuekieh:

Nomme: _____

Klaasse: _____

Biejje: _____

Saelhtiegaedtiebealesne

Fierhten tjakten Olmmáivákki skuvla miehtjieskuvlesne. Dellie gaajkhk learohkh jih lohkehtæjjah miehtjesne golme biejjieh. Daan jaapetje aamhtesh leah saelhtiegaedtie jih feavroe. Daan jaapetje miehtjieskuvle loektesne lvgusne.

Mietsken asken jih learohkh leah njieljie biejjieh skuvlesne orreme. Dellie miehtjieskuvlese ryöjredamme. Dah leah dajve-histovrijem liereme, saemien sijjienommh jih aalkoeviehkiem. Disse lissine fierhten klaassen lea jijtse barkoe gosse miehtjieskuvlesne:

- Gaaktsede klaasse láavthgåetieh jih paantjh peehkeme.
- Áktsede klaasse ryöjredamme aaj vuelkedh. Miehtjieskuvlesne edtjeh gaajhkesidie jurjiehtidh.
- Låhkede klaasse jijtse filme-prosjektese soejkesjamme.

Dej edtjeh dokumentaarem miehtjieskuvlen bijre darjodh.

Daen biejjien dæjsta jih skuvlegåetie-veellesne leah jijnjh voessh jih paantjh. Dellie maajetjh loptedh.

- Manne aavodem loektese vuelkedh, Oda jeahta. – Loekte lea mov sijjie gusnie bööremeslaakan murredem, miehtjieskuvlesne.
- Manne lyjhkem buerebh bijjene vaeresne årrodh, Daniel jeahta. – Sagki lustebe bijjene vaeresne.
- Govlh annje, daelie mijjien minngemes aejkien miehtjieskuvlesne, Steffen jeahta. Dihte låhkadinie klaassesne vaadtsa.
- Manne hov gidtjh sjidtem miehtjieskuvlem ohtselidh.
- Manne aaj, Silje jeahta. – Miehtjieskuvle dihte mij lustemes skuvlesne.

BAAKOEH

- aalkoeviehkie, -veahkan** – førstehjelp
- abpe** – hele
- beapmoeh jurjiehtieh** – å lage mat
- dajve, dajvese** – område; lokal
- darjodh** – å lage
- disse lissine** – i tillegg
- mearoenjoelkedasse, -njoelkedassese** – sjøvettreglene
- ohtselidh** – å savne
- paantje, paantjese** – ting, utstyr
- riejries** – klar til å reise
- ryöjredidh** – å forberede seg

Saelhtiegaedtiebealese

Fierhten tjaktjen Olmmáivákki skuvla miehtjieskuvlesne. Dellie gaajkhk learohkh jih lohkehtæjjah miehtjesne golme biejjieh. Daan jaapetje aamhtesh Leah saelhtiegaedtie jih feavroe. Daan jaapetje miehtjieskuvle loektesne Ivgusne.

Mietsken asken jih learohkh njieljie biejjieh skuvlesne orreme. Dej biejjieh Leah miehtjieskuvlese ryöjredamme. Gaajkhk noereskuvlelearohkh dajve-histovrijem Iiereme, saemien sijjienommh, aalkoeviehkiem jih mearoen-njoelkedassh. Disse lissine fierhten klaassen Lea jijtse barkoe miehtjieskuvlesne:

- Gaaktsede klaasse låavthgætieh jih paantjh peehkeme.
- Åktsede klaasse ryöjredamme beapmoeh jurjiehtidh ålkone.
- Miehtjieskuvlesne dah edtjeh gaajhkesidie beapmoeh jurjiehtidh.
- Låhkede klaasse jijtse filmeprosjektem soejkesjamme.

Dej barkoe dokumentaarem miehtjieskuvlen bijre darjodh, jih learohkh tjoeverieh dovne skuvlesne jih saelhtiegaedtiebealesne guvviedidh.

Daen biejjien dæjsta jih skuvlen veellesne jijnjh voessh jih paantjh. Dellie maajetjh loptedh.

- Manne aavodem loektese vuelkedh, Oda jehta. – Loektesne hov murredem.
- Manne lyjhkem buerebe bijjene vaeresne årrodh, Daniel jehta. – Sagki lustebe bijjene vaeresne.
- Govlh annje, daate mijjen minngemes miehtjieskuvle, Steffen jehta.
- Dihthe låhkadinie klaassesne vaadtsa. – Manne hov sjidtem miehtjieskuvlem ohtselidh.
- Manne aaj, Silje jehta. – Miehtjieskuvle dihte mij lustemes skuvlesne.

Bussh bætieh. Gaajhkide paantjide, voesside bussi gåajkoe goettedieh. Gosse gaajkhk learohkh jih lohkehtæjjah bussine, dellie vuajajieh. Guhkie hov Ivguse vuejedh, badth jijnjem hov vuejnedh mearan vuejeminie.

Gosse Ivgobahtan gâajkoe bätieh, dellie tjöödtjestieh Lássá-gätine áahpenidh. Áillohašen gätie mij saelhtiegaedtiebealesne. Gätien sisnie vuartasjeh guktie Áillohaš årroeji. Barkoetjiehtjelem, tjeahpoem jñh sjieleh mejtie áadtjoeji. Dellie loektese vuelkieh.

Faahketji Steffen bæjjese akten vaaran tjuvtjede, jeahta:

– Bijjene dubpene dihte Varrabálggis, dam baalka-raejkiem leam vaadtseme. Bijjene vaeresne lea dáaroejaepiej bänkere. Debpane aaj vaartoe, mestie abpe Ivguvoenem vuajnah.

Lohkehtæjja bihkede, baalkan nomme lea Bollmannsveien jallh Russeveien, mohte almetjh baalkam Varrabaalkine gâhtjoejeh dannasinie gellie russlaanten faangkh disse jeemin gosse lin dam bigkeminie.

Dah vaeriej jñh voenetji baaktoe vuejeh. Gosse Stálluvaegkien gâajkoe bätieh, dellie lohkehtæjja tjoevere gadtjedidh jñh busse dellie tjöödtjeste.

Dellie maajetjh loektesne. Dah dâllem biejjeh aarebi goh låavthgätieh tseegkieh. Noereskuvlelearohkh maanaskuvlem viehkietieh sijjen låavthgätieh tseegkedh. Skuvlelearohkh 15 låavthgätieh tseegkieh. Gosse maanagierte jñh eejhtegh aaj jñjtsh låavthgätieh tseegkeme, dellie loektesne barre goh voenetje låavthgätijste.

BAAKOEH

aalkoeviehkie, -veahkan – *førstehjelp*
bänkere, bänkera – *bunker*
byjjes – *offisiell, offentlig*
dáaroejaepieh – *krigsår*
Ivgobahta – *Skibotn*
loptedh – *å bli reiseklar*
mearoennjoelkedasse, -njoelkedassese
– *sjøvetreglene*
ohtselidh – *å savne*
ryöjredidh – *å forberede seg*
sjiele, sjielese – *pris, utmerkelse*
Stállovággi – *Elvevoll*
tjeahpoe, tjeahpose – *kunst*
tjöödtjestidh – *å stoppe*
vaaroeh, vaarojde – *varer*
vaartoe, vaartose – *varde, oppmuret steinrøys*
Varrabálggis – *Blodveien*

Miehtjieskuvlen tæjmoesoejkesje

Tæjmoesoejkesjisnie åadtjoeh lohkedh maam loektesne darjoeh.

Dæjsta	Gaskevåhkoe	Duarsta
08.00: Skuvlegåetien veellesne gaavnesjibie. 08.30: Bussigumie vuelkiejibie. 11.00: Mijjeh gâetiej gâajkoe bâetiejibie jîh debpene byöpmedibie. 12.00: Mijjeh jîjtjemh låavthgâetieh tseegkijibie jîh smaavedaltesen låavthgâetiejgumie aaj viehkiehtibie. 14.00: Ööhpehts: Åktsede klaasse: Tjöökesne barkedh Gaaktsede jîh låhkede klaassh: Mijjeh siejmem giesiejibie, jîh viermieh jadtehtibie.	08.00: Aeredbeapmoeh 09.00: Ööhpehts: Åktsede klaasse: Tjöökesne barkedh. Gaaktsede jîh låhkede klaassh: Dåvvese saalhtan vuelkiejibie: gööledh jîh viermieh doeredh. 11.30: Beapmoeh 12.30: Ööhpehts: Åktsede klaasse: Guelieh tjööledh, beapmoeh jurjiehtidh jîh guelieh bisedh. Gaaktsede jîh låhkede klaassh: Mijjeh sâålesne minnijibie debpene håagkodh	08.00: Aeredbeapmoeh 09.00: Aamhtese: Feavroe maanaskuvlen learohkh sijjen barkoem vuasahtellieh. 10.00: Mijjeh bæjjese vaegkien gâajkoe vaedtsiejibie jiehkien vuartasjidh. Mijjeh dållem biejjibie jîh muerjeh tjöönghkijibie. 13.00: Låavthgâetien tseagkaridie skælkodh jîh rönjedh.
17.00: Gaskebiejhbapmoeh	17.00: Gaskebiejhbapmoeh	15.00: Gåetide vuelkiejibie.
18.00: Maanaskuvlen learohkidie stååkedimmieh jîh darjomh jirriedasse soejkesjidh. 20.00: lehkedsbeapmoeh jîh liægkedidh. 23.00: Åarajidh	18.00: Mijjeh maanaskuvlen learohkigumie stååkedibie. 20.00: lehkedsbeapmoeh jîh liægkedidh. 23.00: Åarajidh	

Tjaebpies tjaktjevearelde gosse miehtjieskuvlesne. Gosse vuelkieh, dellie færjine vuelkieh. Færjesne jîjnjh bijlh. Muvhth turisth annje daebpene noerhtene. Luste naemhtie tjåadtjodh mearoedajven eatnemem vuartasjidh. Jueskie, dannasinie biegekste. Learohkh miehtjieskuvlen bijre soptsestellieh, maam leah vuajneme, govleme jîh liereme. Lustes skuvletuvre, badth dælie aavoedieh åadtjodh gåetide bâetedh.

BAAKOEH

*æjrie, aajran – eid
gaavnesjidh – å møtes
giesedh – å dra, trekke
jadtehtidh – å sette ut garn
noerhtene – nordpå
sieptie, seaptan – agn
tjööledh – å sløye
viermie, veerman – garn
vuasahtalleme, vuasahtalle-
masse – utstilling*

1. Lohkh tekstem *Saelhtiegaedtiebealesne*. Vaestedh gyhtjelasside.

Les teksten *Saelhtiegaedtiebealesne*. Svar muntlig på spørsmålene.

1. Mij jaepieboelhkide lea?
2. Mah skuvlegåetien veellesne?
3. Gåabph skuvlen learohkh jïh lohkehtæjjah edtjïeh?
4. Maam noereskuvlelearohkh skuvlesne dorjeme?
5. Mij låhkeden klaassen åejviebarkoe miehtjieskuvlesne?

Maahtah gihtjemebaakoeh?

Husker du spørreordene?

NOMINATIJVE:

Mij/Mah? – *Hva?*

Gie/Gïeh? – *Hvem?*

ACKUSATIJVE:

Maam/Mejtïe? – *Hva, hvilket?*

Gïem/Gïejtïe? – *Hvem, hvilke?*

GENITIJVE:

Man/Mej? – *Hva for en, hva slags, hva?*

Gïen/Mej? – *Hvem sin/sine?*

ILLATIJVE:

Gåabph? – *Hvor hen?*

Mïsse/Mejtïe? – *Til hva?*

Gïese/Gïejtïe? – *Til hvem?*

INESSIJVE:

Gusnie? – *Hvor?*

Mesnie/Mejnie? – *På/i hva?*

Gïesnie/Gïejnie? – *På/i hvem?*

ELATIJVE:

Gustïe? – *Hvorfra?*

Mestïe/Mejtïe? – *Fra/av hva?*

Gïestïe/Gïejtïe? – *Fra/av hvem?*

KOMITATIJVE:

Mejnie/Mejgumïe? – *Med hva?*

Gïejnie/Gïejgumïe? – *Med hvem?*

6. Silje miehtjieskuvlem lyjhkoe?
7. Maam darjoeh gosse bussh bætïeh?
8. Gogkoe vuejïeh gosse loektese vuejedh?

9. Mij lij dennie vaeresne, gosse Steffen tjuvtjede?
10. Gåessïe tjoevere Stålluvaagkan tjöödtjehtïdh?
11. Gellïe låavthgætïeh debpene?
12. Guktïe gætïde viht vuelkïeh?
13. Guktïe Áillohašen gætïen nomme?

2. Ussjedïe jïh soptsestallïdjïe:

Tenk over og snakk sammen:

1. Maam edtjïjdïe miehtjieskuvlesne darjodh?
2. Gïe Áillohaš?
3. Gusnie Varrabålggis jïh gïeh dam bigkin?
4. Jïjtjedh dajvine aaj mojhtesh dåaroejaepïjste jallh jeatjah kultuvremojhtesh?

3. Vaestedh lohkemeboelhken gyhtjelassh. Vaestedh ellies raajesigujmie.

Svar skriftlig på spørsmålene til teksten. Svar med hele setninger.

 1. _____

 2. _____

 3. _____

4. _____

5. _____

 6. _____

 7. _____

8. _____

 9. _____

10. _____

11. _____

12. _____

13. _____

4. Kroessebaakoeh

Vaestiedassh tæjmoesoejkesjisnie 11.:s sæjrosne gaavnh.

Du finner svarene i uteskoletimeplanen på side 11.

a)

1																						
										2												
3																						
								4														
		5																				
									6													

1. Dæjstan tsåhka 08.00 mijjeh veellesne gaavnesjibie.
2. Gaaktseden jìh lårhkenen klaassi learohkh edtjeh viermieh dæjstan ts. 14.00.
3. Gaskevårhkoen jìh duarstan ts. 08.00 lea
4. Gaskevårhkoen ts. 09.00, 8. jìh 10. klaasse edtjeh mìnnedh
5. Gaskevårhkoen ts. 11.30 lea
6. Duarstan noereskuvlelearohkh edtjeh bæjjese vaagkan vaedtsedh. Maam edtjeh vuartasjidh?

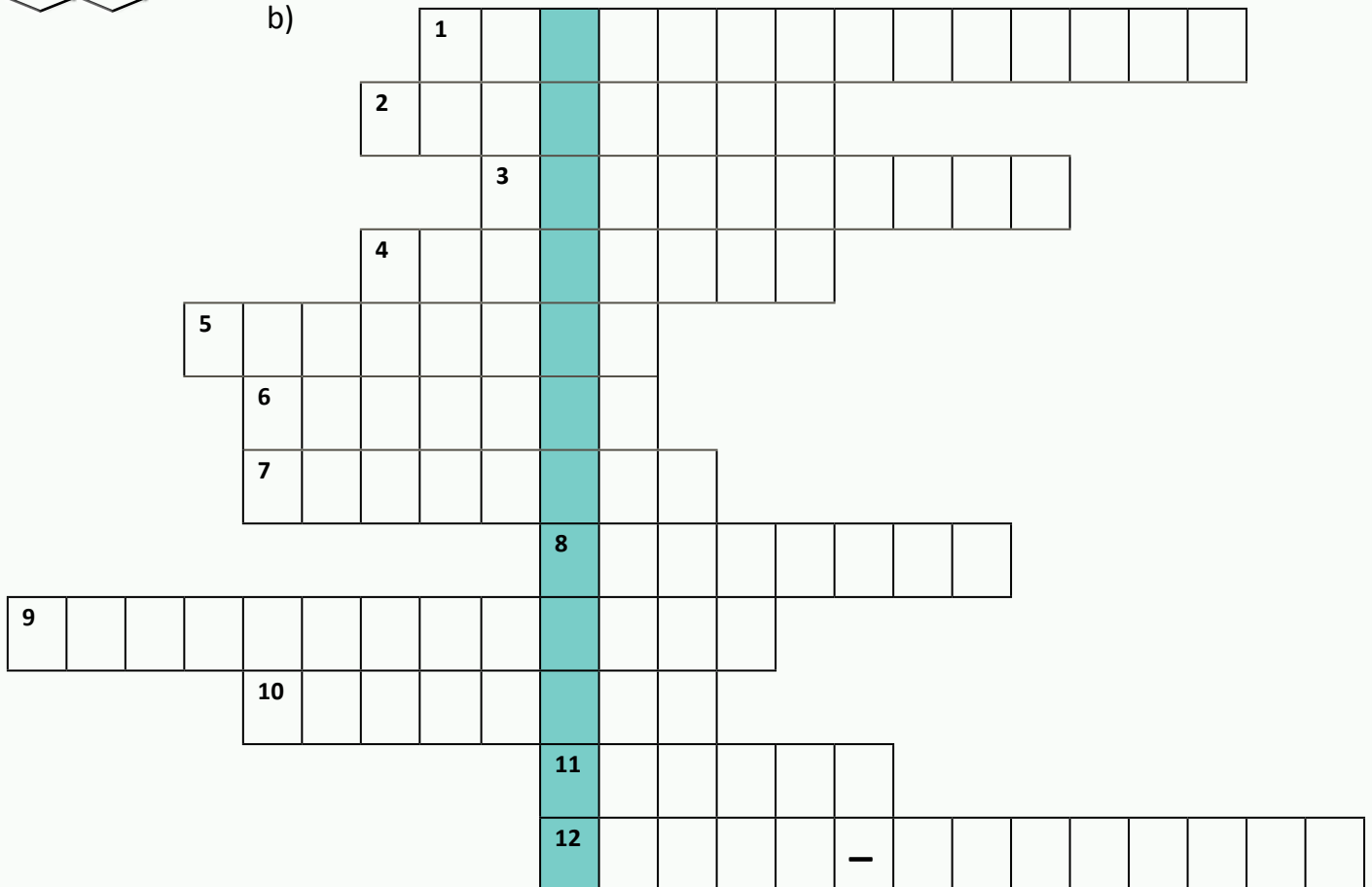
Tjoevtenjebaakoe:

Daebpede eevre Ivguvoenese vuajna.

b)

1. Maam tsáahka 8.00 aereden byöpmelh?
2. lehkeden dellie vaadtsah
3. Gosse gööledh, dellie viermieh
4. Gosse gööledh j'ih viermieh jadtetidh, dellie daarpesje.
5. Gosse skuvlesne vaadtsah, dellie
6. Mij daan jaapetje skuvlen aamhtese lea? Maam maanaskuvlen learohkh vuashtellieh?
7. Gosse häägkeme, dellie guelide
8. Gosse häägkodh, dellie daarpesje.
9. Maam learohkh tseegkin?
10. Learohkh aaj tjöönghkin.
11. Maanah aaj biejin.
12. daarpesje gosse häägkodh.

Tjoevtenjebaakoe lea vierpe j'ih göölemen bijre:

5. Gïelelaavenjassh

a) Tjælieh rïektes gihtjemebaakoem. Viehkiem 12.:n sæjrosne gaavnh.

Sett inn riktige spørreord. Du finner hjelp på side 12.

_____ båata?

_____ edtjeh vuelkedh?

_____ edtjijibie lieredh?

_____ guelieh lidie gööleme?

_____ dov leah voessesne?

_____ ih maehtieh båatedh?

_____ busse gåetide vuaja?

_____ staaloe sjïditi gosse biejjie jïjhtiji?

_____ baalkan nomme?

_____ vearelde daenbiejjien lea?

_____ dov nomme lea?

_____ soptsesti?

_____ edtja båatedh?

_____ edtjeh båatedh?

_____ maana?

_____ aeredseapmoe?

b) Tjælieh gyhtjelassh miehtjieskuvlen tæjmosoejkesjen bijre.

Skriv spørsmål om uteskoletimeplanen.

Vuesiehtimmie: *Gåæssie åarajidh?*

c) Jarkosth saemiengielese. Nuhtjh tæjmoesoejkesjem jñh baakoelæstoem viehkine.

Oversett til samisk. Bruk timeplanen og ordlista til hjelp.

– å egne line _____

– å sette garn/line _____

– å fiske med jukse/stang _____

– å sløye _____

– å filetere _____

– å trekke garn/line _____

– å dra på sjøen _____

d) Dan raajan Leah gellie vierph liereme, vuesiehtimmien gaavhtan:

Du har frem til nå lært mange nye verb. F.eks:

savne, måtte, komme, dra, legge, bli reiseklar, like, være/bo, synke, få, forstå, slukne, synes, bestille, samle, sette opp, sløye

Veedtjh dejtje vierpide bokstaavemujvien sistie.

Finn verbene i bokstavrotet.

S	O	H	T	S	E	L	I	D	H
K	Z	B	Å	E	T	E	D	H	G
J	Z	Ï	M	U	S	P	O	A	U
V	U	E	L	K	E	D	H	T	A
L	Y	J	H	K	E	D	H	J	R
E	B	E	V	V	G	S	I	Ö	K
V	F	D	Ï	G	K	V	V	Ö	E
M	H	H	R	E	E	O	N	L	D
V	Å	A	J	O	D	H	Å	E	H
Ï	G	A	V	V	H	U	N	D	Ö
A	Å	A	D	T	O	D	H	H	M
T	J	O	E	V	E	R	I	D	H
Å	R	R	O	D	H	A	V	N	U
T	J	Ö	Ö	N	G	H	K	E	D
V	Å	Å	J	N	E	D	H	K	M
D	T	S	E	E	G	K	E	D	H
P	I	N	U	G	H	D	F	E	S
T	J	Ö	Ö	L	E	D	H	M	I
F	U	D	H	I	P	P	U	D	H

e) Vierpide raerhkedh: Veeljh 12 vierph mejtie Leah gaavneme, jih tjaelieh dejtie riektes kollonese.
Verbsortering: Velg 12 av verbene du fant, og skriv dem inn i riktig kolonne.

1. vierpedåehkie (-ie)	2. vierpedåehkie (-oe)	3. vierpedåehkie (-a)	4. vierpedåehkie (-e)

5. vierpedåehkie (-e)	6. vierpedåehkie (-e)	Golmelihitsevierph

f) Vierpesyjtjehtimmie: Vierpem veeljh jih syjdedh vierpide daeliehammose jih dilliehammose:
Verbbøyning: Velg ett av verbene fra forrige oppgave, og bøy det riktig i presens og preteritum.

	Daeliehammoe	Dilliehammoe
Manne	_____	_____
Datne	_____	_____
Dihite	_____	_____
Månnoeh	_____	_____
Dåtnoeh	_____	_____
Dah guaktah	_____	_____
Mijjeh	_____	_____
Dijjeh	_____	_____
Dah	_____	_____

g) Tjælieh raajesh, mejnie dah vierpehammoeh mealtan f)-laavenjasseste.

Skriv setninger der du bruker noen av verbformene fra oppgave f).

h) Gerundium-*minie*-endelsen

Samiske språk har mange bøyingsformer og mange muligheter for ordavledning. Et eksempel på ordbøyning er å bruke *-minie* på slutten av verbet. Da tydeliggjør man at handlinga er i gang, og skjer en viss tid framover. Vi bruker altså tilstandsform når noe holder på å skje. Tilstandsformen kan sammenlignes med *-ing*-formen på engelsk:

I'm reading.

Jeg holder på å lese.

Manne leam lohke*minie*.

We're eating.

Vi holder på å spise.

Míjjieh líbie byöpmede*minie*.

Tjælieh saemien:

De holder på å leke i fjæra.

Vi holder på å spise frokost.

Han holder på å koke kaffe.

i) -edh-verb eller -odh-verb

Et annet eksempel på at man kan gi ord en spesiell tilleggsbetydning, er ved avledninger; å lage et *-edh-* verb av likestavellesverb som slutter på *-odh*. Da betyr det at handlinga verbet beskriver bare utføres en enkelt gang. Her er noen eksempler:

tseagkodh – å sette opp noe flere ganger

tjåalodh – å sløye flere ganger

njålhtjodh – å hoppe flere ganger

(f.eks. med tau eller på trampoline)

gævnjodh – å henge opp (flere ting)

tseegkedh – å sette opp noe en gang

tjööledh – å sløye en gang, eller å dissekere

njulhtjedh – å hoppe en gang

gævnjoestidh – å henge opp (én ting), skynde seg å henge

Tjælieh saemien:

1. De holder på å sette opp lavvoen sin.

2. Kan du henge bildet på veggen?

3. Vi skal henge fiskene på hjellen.

4. Jeg er ikke flink til å hoppe på ski.

5. Vi skal dissekere en fisk.

6. Smaarehgieleh

Gumhtie gåarede?

Gukhtie gåarede?

Hvordan går det?

Ussjedidie jñh soptsestallijidie:

Daennie plaaratjisnie leah baakoeh, baakoehammoeh etc. åtnasovveme mah noerhte jñh gaske åarjelsaemienraedtesne. Mejtie baakoeh gaavneme mah eah leah jñjtjedh smaaregisnie? Tabellese baakojde tjaeliejidie jñh åadtjoejidie aaj vielie baakoeh lissiehtidh gosse daejnie barkijidie.

Tenk over og snakk sammen:

I dette heftet har oversetterne brukt ord og ordformer som er vanlige i nordlig og midtre sørsamisk område. Har dere funnet noen ord og ordformer som dere ikke bruker i egen dialekt? Skriv ordene, ordformene, eventuelt også syntaks i tabellen nedenfor, og legg til flere ord/uttrykk etter hvert som dere jobber videre i heftet.

Åarjel åarjelsaemien dajve	Noerhte åarjelsaemien dajve	Jeatjah smaaregh
<i>Gumhtie</i>	<i>Gukhtie</i>	

7. Barkoeh voenesne

a) Maam maehtiejibie miehtjeskuvlesne saelhtiegaedtiebealesne darjodh?
Biejh sievem vierpeste riektes substantijvese.

Hva slags arbeid og aktiviteter kan vi ha på uteskole ved kysten?
Sett strek mellom verb og substantiv som passer sammen.

Miehtjieskuvlesne saelhtiegaedtiebealesne miǰjieh maehtiejibie ...

viermiem jih lijnem

vinhtsem saalhtan

gueliesieltine

guelieh

moerh

gueliejoptsem

håagk'-staavrine

viermieh

dållem

gööljígujmie

nehkiehtidh

voessjedh

jadtentidh

åahpenidh

tjiktjedh

veedtjedh

tjåalodh

biejedh

soptsestidh

håagkodh

b) Mah b ajhtode? Fierhtene raajesisnie lea baakoe mij ij sjiehth. Biejh kroessem dan baakose jih tjaelieh riektes baakoem  elkiesbealan.

Hva er feil? I hver setning er det ett ord som ikke passer. Sett kryss over det, og skriv riktig ord p  linja.

Gosse gueliem tj  ledh, dellie viermiem daarpesjibie. _____

Gosse h agkodh, dellie aajroeh daarpesjibie. _____

Gosse sovkedh, dellie bensjinem daarpesjibie. _____

Mijjieh lihtieh bissiejibie gosse by pmedamme. _____

Mijjieh guelieh tjiktijibie  vtelh guelide bisseth. _____

Mijjieh viermiem tj  lijibie  vtelh viermieh doeredh. _____

Iktesth treavkah mealtan vaeltedh gosse m nnedh sovkedh. _____

Mijjieh jaevrien voerngeese sovkiijibie gosse edtjijibie gaadtan. _____

lehkeden luste s ejmem d llebealesne bisseth. _____

Jis viermie raajkanamme, dle tjoeveribie viermiem voessjedh. _____

Jis v nhtse raajkanamme, dle tjoeveribie v nhtsem b eltedh. _____

Jis vaanhtse raajkanamme, dle tjoeveribie vaanhtsem raejkiedidh. _____

Jis g ptoe raajkanamme, dle tjoeveribie g ptoem bisseth. _____

c) Tjælieh raajesem fierhten gávvan.
Skriv en setning til hvert bilde.

8. Eatnemenlahtesh

a) Baakoegærjine barkedh: Tjaelieh baakojde aktengierties illatijvese jih jarkosth daaroengielese. Nuhtjh baakoegærjam viehkine jis ih daejrieh.

Ordbokøvelse: Hva heter ordene under i illativ? Skriv også de norske ordene.
Bruk ordboka dersom du er usikker.

Nominatjve

Illatjve

Daaroen

skierie

skearan

skjær

loekte

tjåelmie

voene

mearoe

njaarke

sååle

saadteske

Siebne

b) Biejh sävem riektes baakose.

Sett strek mellom ordene som hører sammen.

skierie

gaedtie

jienkie

loekte

aejrie

njaarke

tjæelmie

spaenjie

sååle

voene

fjord

isbre

strand

svaberg

sund

holme, øy

eid

bukt, vik

halvøy

skjær

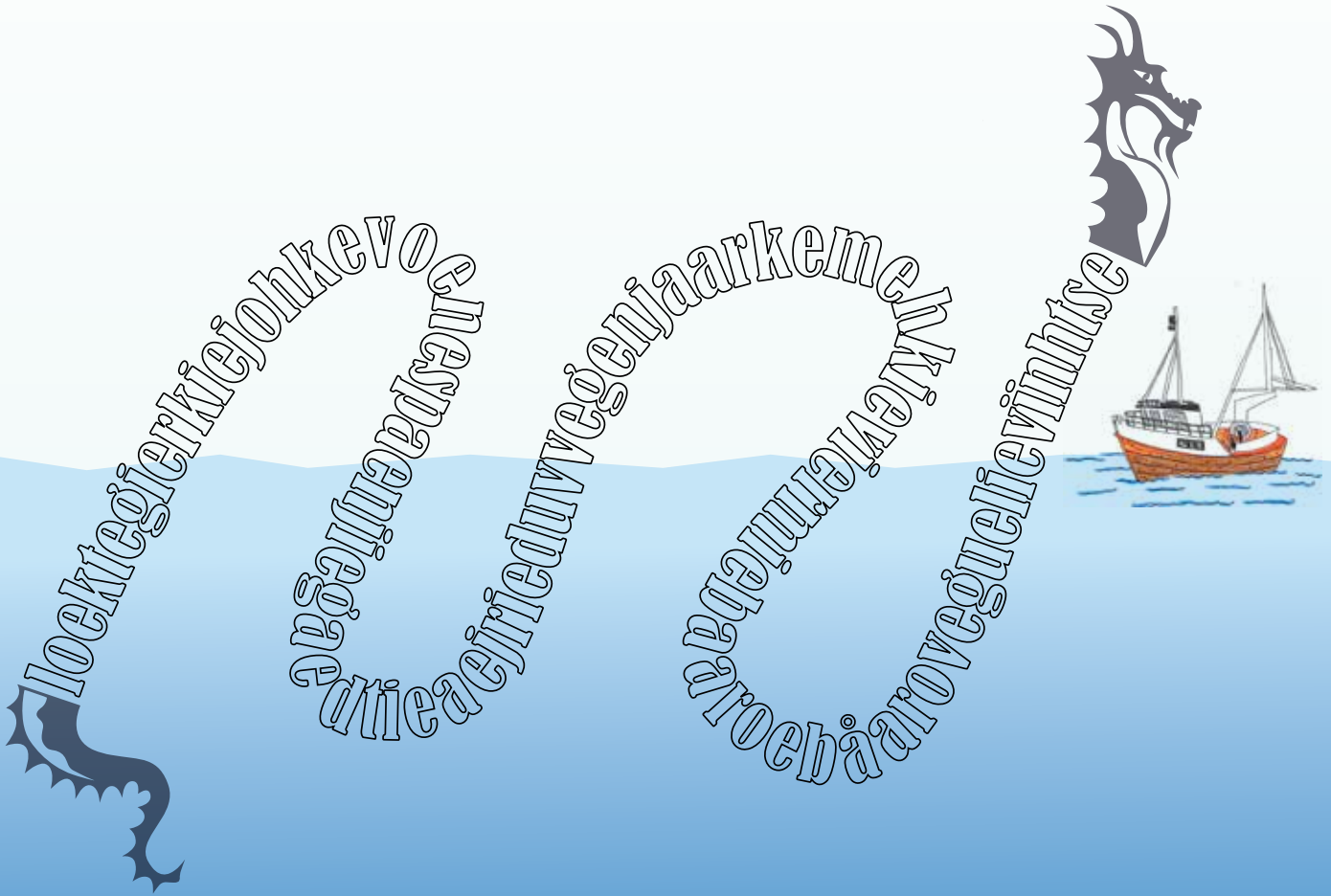
Neasnesne Leah loekth, saelhtiegaedtieh, sååle, saadteske jnv.

c) Daesnie aaj baakoeh mah saelhtiegaedtiebealan eatnemem buerkeste.
Juekieh baakojde guktie baakoeh vååjnoeh.

Her finner du også ord som kan beskrive naturen ved kysten.
Del opp bokstavene slik at ordene kommer fram.

d) Vuartesjh baakojde mah bijjelen. Klaeredh «lovve» baakoeh plaavesinie jih «gejhkie» baakoeh kruanine jallh krååvehkinie.

Se på naturbetegnelsene du har funnet ovenfor. Fargelegg de «våte» ordene (begrepene som består av vann) blå, og resten (der du kan ferdes tørt) grønn eller grå.

e) Gellie eatnemenlahtesh datne guvvesne gaavnh? Tjælieh lahtesidie riektes sijjide.
Hvor mange naturbetegnelser finner du på tegninga? Skriv ordet på riktig sted.

njaarke

sååle

tjælmie

skierie

mearoe

staarhvoe

johke

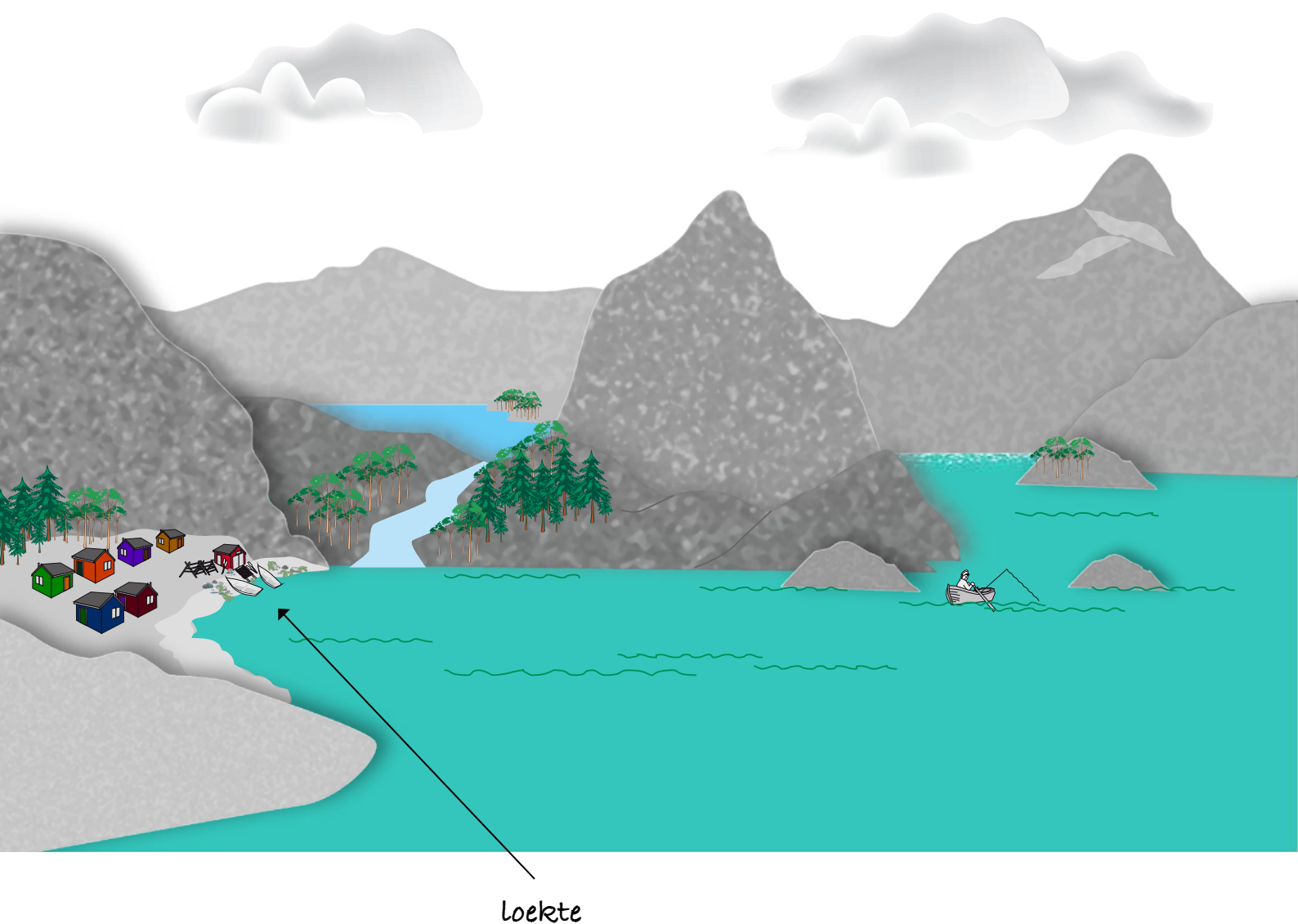
baaroe

spaenjje

gaejsie

saadteske

gaedtie

f) Veeljh unnemes vïjhte eatnemenlahtesh, jïh tjaelieh raajesh gusnie baakoeh mealtan.
Velg minst fem naturbetegnelser, og skriv setninger der du bruker ordene.

Vuesiehtimmie: *Romsesne jïh Finnmaarkhesne Leah jïjnjh såålh.*

Ojhte! Stoerreguelie håagkese dabreni!
Dåasanmehkesne.

Neehtje

Neehtje lea göögkeles jïh gaartjes ålma. Dïhte lea spealije, jïh gosse joekse feelem strovhkesje dle gaajhkesch dovnesch tjoeverieh goltelidh. Daelvege mearoegujnese jïh altese nïejtide spealede, gie væjroen sjovvemen stoerre baaroej nelnie daanhtsoehtieh. Jïh gosse bïegke-tjuvjie dle aalvide jïh marmæælide spealede.

Gïjrege dle neehtje marmæælide jïh aalvide goh jeanoe -jallh johkenneehtjine dåerede. Dellie muvhtene maahta govledh dej tjaebpies nåvhtah neehtjeste jïh vuejnedh gosse aalvah kraesiej nelnie daanhtsoeminie.

Tjaktjege dle neehtje bååstede saalhtan vihth vöölki, dej saajvi-/jïh marmææligujmie ektine. Naan gïlle dejstie neehtjijste laantese daelvege beetsin dejnie gertjine, gusnie goernegåetie.

Jis læhkoeladtje dellie, dle kaanne nuepiem åadtjoeh lieredh spealadidh. Dellie tjoevere jåvle-iehkeden tjåamehtsem dahkoe sjïeline buektedh. Jis sæjhta neehtjeste lieredh spealadidh dle tjoevere dejnie latjkanidh, neehtje dellie gårroeh gïetine soermide steerie. Jis nimhtie dorje, dle åadtjoeh jïjnjem lieredh aarebi goh jåvlebiejjie lååjede.

Staalojde musihkine maahta nåajtodh jïh dovne stovlh jïh buertieh daantsoehtettedh.

Tjaaleme: Vigdis Ellingensen – Jarkoestamme: Gaebpien Maajja Læjsa¹

BAAKOEH

bïegke sjåvva moerine – *vinden suser i træerne*

bïegketjuvjie, -tjåvjan – *vindpust daanhtsoehtettedh – å få til å danse, få til å svinge rundt*
feelem strovhkesjidh – «å dra fele»

gaartjes alma – *stor og kraftig kar*

gaartje, gaartjes – *en som ser stor og kraftig ut*

goernegåetie, -gåatan – *kvernhus*
göögkele, göögkeles, göögkelihks – *prektig, praktfull (om rein, menneske)*

johke sjåvva – *elven bruser*
lååjedidh – *å gry av dag*

læhkoeladtje – *heldig; en som er heldig*

neehtje, neehtjese – *nøkken*
nåvta, nåvtese – *note*

sjovvedh – *å bruse, suse*

tjåamehtse, tjåamahtasse – *bog (hele bogstykket av reinslakt), skulderpartiet på rein*

væjroe, væjrose – *storm*

Baarra

Ikth lij baernie giën nomme Piere.

Dihthe dan staalehke, mohte niehkesje hov. Eadtjohke göölije lij, mohte idtji seatedh dejtie bäärasåbpoe almetjidie golteldidh. Ikth lij kveajhtan-viermieh jadtehtamme, jis daelie vualka galka dejtie doeredh. Aehtjien vïnhtsine lea mealtan. Dihthe lea stoeerre jih spaajhte jåhta. Ojhte juhteles mieresne Baarran-giengelasse vualka. Debpene dam viermieh jadtehtamme, sååletjen åarjelbielesne.

Båeries almetjh eah gæssie doesth viermieh dan såålen lihke jadtehtidh. Ij Piere daejrieh man åvteste, jih ij dihthe seatedh dam daejredh. Eah såemies almetjh maam gænnah doesth, dihthe ussjede. Raakti mænngan dej viermiej gåajkoe båata. Sååletjen åarjelbielesne lea dan giengele. Baarran-giengelinie dam gåhtjoeh. Piere lea sueleden viermide disse jadtehtamme. Ij leah giem gihtjeme mejtie luhpie. Såvma stoeerre kveajhtah dennie giengelisnie. Dellie guhkies viermie-gaajnoem geasa. Löövles lea, jællan buektehte giesedh. Gosse lea naakenem geaseme, dellie tjoevere vïnhtsem soejmetji juhtiehtidh jih viermide bæjjese lutnjedh. Vïnhtsem juhtehte, muvhtene tjöödtjehtahta jih gietigujmie geasa dejtie stuhtjide mah leah loevenamme.

Nimhtie tjuara gellien aejkien darjodh. Goh gaajhkem geaseme, dellie svihtjegåata. Mij joe lea dabranamme. – Mij sån dihte...? Piere geasa jih ussjede. Vuj stoeerre kveajhta? Dan vievtjede...! Soejmetji geasa. Geasa jih liegkeste jih vihth geasa. Dan löövles lea! Damta mij joe viermesne svæhtja. Dellie vuajna voestes viermiem tjaetsie-gieresne. Ij maaam desnie vuejniah.

Ussjede, duvvene sån lea mij joem viermesne. Guavla jih geasa. Ij motovrem juhtedh. Dam lea tjöödtjehtamme. Goh lea mahte abpe viermie-gaajnoem vïnhtsese geaseme, dellie vuajna maam rååpsehke rovnegs voestes viermesne. Vuajna viermie goh giebredahkesne. Mij sån lea? ij leah gujht kveajhta. Vååjnoe rååpsehke goh uvrie. Vuj dihthe uvrie-maadtojste...?

Piere lea joe syjleme, damta juelkieh svilkestieh. Piere duasta jih buektehte giesedh. Löövlehke lea gyjht. Dellie maam joem rååpsehkem tjaetsie-gieresne vuajna. Vuajna mij rovnegslaakan svæhtja jih pradtja dan giebregeen sisnie. Gosse ensi-laakan giehtjede, dellei aajhtsa skaarja-laaketje gadtsh jijhtieh. Dellie vuajna guktie dah stoeerre gadtsh viermiem göökten haaran bietskiehtieh.

Piere bælla. Bæksa stoerre-nejpiem jïh viermiem tjoehpeste guktie edtja loeves biessedh. Dallah sillem vïnhtsen minngiegeatjan vaalta jïh vihth sæjhta motovrem juhtiehtidh, mohte ij dïhte sïjhth juhtedh. Dïhte rööpses, rovnegs haabjesje vïnhtsese geatskene. Piere aalka bievestovvedh. Ij daejrieh mij edtja deahpadidh. Dellie aajhtsa dïhte rööpses, rovnegs haabjesje lea joekoen stoerre kreebpege - rööpses, lovves jïh skaaltjoen. Kreebpege lea seamma stoerre goh vïnhtse. Lihkebe båata. Piere destie varki vuajije. Mohte kreebpege lea joe hïnneme dej stoerre gadtsigujmie stoerre raejkien vïnhtsese darjodh. Vååjnoe goh dïhte vesties vïnhtsen betnien tjïrrh jæjhta. Vïnhtse aalka tjaetsese dïevedh. Jællam nahkesje vïnhtsem åvteste juhtiehtidh. Varki destie baatere. Vïnhtse spaajhte jáhta.

Tjaetsie vïnhtsese dan stoerre raejkien tjïrrh bårsegåata. Piere tjuara dallah raejkien doengedh aarebi goh vïnhtse tjaetsese deava. Kreebpege baahtsa, gadtsigujmie saevehte, måeresne.

Piere dan billemine jïh varki gåatan vuaja. Dellie vihth jaevriegaadtan båata. Vuajna aajjam jïh dah jeatjah båeries almetjh gaedtesne tjåadtjoeminie. Vååjnoes Pierem gaadtan vuertieminie.

Goh gaadtan båateme dellie aajja båata. Aajja åejjie baartahtalla jïh jeahta:

– Vuj, vuj aajjove. Datne Baarran-giengeliste båatah?

Piere jáåhkesje, soptseste dan varki goh hinnie.

Aajja jïh dah jeatjah almetjh goltelieh jïh mujjehtieh. Jiehtieh akth´njaelmesne:

– Aavrehke lij goh hïegkine baaran-giengeliste baahtsi.

Aajja jeahta:

– Eah mijjen gåessie gan provkhk debpene gööledh.

– Mænngan tjoeverh mijjine bårasåbpoe almetjigujmie rååresjidh.

– Mujhtieh dellie dam!

Baernie lij dellie lïereme gusnie ij galkh viermieh jadtehtidh.

Gosse im maam daejrieh, dellie edtjem bårasåbpoe almetjidie gihtjedh. manne lim dan jiermehth goh nimhtie vöölkim, Piere ussjede.

Jïh nimhtie sjïdti, ij leah vielie naan aejkien Baarran-giengelasse vualkeme gööleme.

Tekste: Samuel Gælok. Jarkoestamme: Helen Blind Brandsfjell²

BAAKOEH

akth´njaelmesne – *i kor*

bårsegåetedh – *å begynne å bruse*

dabranidh – *å sette seg fast*

eadtjohke – *ivrig, modig, energisk,*

gadtse, gadtse – *klo*

giebrelahkesne – *sammenviklet*

juhteles – *som går, løper lett*

loevenidh – *å løsne, komme seg løs (f.eks. om fisk fra kroken); komme seg av gårde (til flytting); bli løs (om mave); skille seg (om ektefolk)*

mujjehtidh – *å smile*

nïehkesjidh – *å være envis, være ulydig*

rååresjidh – *å legge planer, rådslå, bli enige om (å gjøre noe)*

seatadidh – *å bry seg om, ense, respektere*

skaaltjoen – *skjellete*

spaajhte – *hurtig, fort*

staalehke – *modig, som ikke er redd for noe*

svihtjedh – *å røre seg, bevege seg*

svihtjegåetedh – *å begynne å røre seg, begynne å bevege seg*

svilkestidh – *å skjelve hutre (og fryse)*

tjöödtjehtedh – *å få til å stoppe opp og bli stående*

viermie-gaajnoe, -gaajnose – *garnnotarm*

åarjelbielie – *sørsiden*

åejjieh baartahtalledh – *å riste på hodet*

Guhkies voene j̄ih stoerre s̄ālh³

- **Sognefjorden**, 205 km, j̄ih lea Nöörjen guhkemes voene.
- **Hardangerfjorden**, 183 km, j̄ih lea Nöörjen mubpie guhkemes voene.
- **Porsággvuotna**, 120 km, j̄ih lea Finnmaarkhen fylhken guhkemes, j̄ih Nöörjen nealjede guhkemes voene.
- **Oslovevoene**, 100 km, j̄ih lea Nöörjen govhtede guhkemes voene.
- **Tráanten voene**, 126 km, j̄ih lea Nöörjen ḡaalmede guhkemes voene.
- **Ufuohttá**, 78 km, j̄ih lea Nordlaanten fylhken guhkemes, j̄ih Nöörjen luhkievoestes guhkemes voene.
- **linnasuolu / Idna**, 2198 km², j̄ih lea dovne Nordlaantesne j̄ih Romsesne, j̄ih lea Nöörjen stööremes s̄āle.
- **Sážžá Romsesne**, 1590 km², j̄ih lea Nöörjen mubpie stööremes s̄āle.
- **Sállan**, 816 km², j̄ih lea Finnmaarkhen stööremes, j̄ih Nöörjen vijhtede stööremes s̄āle.

Tráanten voene

Vaapstenvoene

Tjaebpies eatneme, Sážžesne

S̄ieglevintsh Osloven voenesne

9. Saepmien voenh

a) Saemien voeni nommh dabth? Biejh sievem riektes sæjjan.

Vet du hva fjordene heter på samisk? Sett strek mellom navnene som hører sammen.

Vefsnfjorden

Tråantenvoene

Ranafjorden

Vaapstenvoene

Trondheimsfjorden

Raanenvoene

Foldafjorden

Åarjel Stoerrefjovle

Namsenfjorden

Noerhte Stoerrefjovle

Gaulafjorden

Gullenvoene

Raanenvoene

Laksefjord

Deanuvuotna

Kvænangen

Omasvuotna

Lavangsfjorden

Lágesvuotna

Storfjord

Álttávuotna

Tanafjorden

Návuotna

Altafjorden

Loabákvuotna

b) Mejtie voenh dov dajvesne?

Tjaelieh nommh jih lissehth mennie
tjïeltesne voenh Leah.

Er det fjorder i regionen du bor i?

Skriv navnene, og legg til hvilke kommuner
de er i.

Tråantenvoene

Vuesiehtimmie: *Tråantenvoene lea Ørland, Tråanten jih Stientjen tjïeltine.*

c) Ektesne barkedh: Sijjenommh viehkine dijjide, mejtie lidien b)-laavenjassese tjaaleme.

Gihtjïidien jih vaestiedidien vâaroej, vâaroej vuesiehtimmien mietie.

Muntlig paroppave: Bruk stedsnavnene som dere skrev til b)-oppgaven til hjelp. Spør og svar etter tur slik eksempelet viser.

Daajrah mennie tjïeltesne
Foelte lea?

Daajram. Foelte lea
Nærøyen tjïeltesne.

Im daejrieh. Soptsesth!

d) Læstosne vuelaen leah voenh j̄ih sijjeh saelhtiegaedtiebealesne alfabeeti mietie tjaalasovveme. Tjælieh orre læstoem, gustie årjede aalkah j̄ih noerhtese. Kaarhtem vg. www.norgeskart.no viehkine åtnose vaaltah.

I lista er fjordene skrevet alfabetisk. Skriv ei ny liste der du begynner i sør, og skriver fjordene etter hvert som de kommer, først nordover og så østover. Bruk et kart, for eksempel www.norgeskart.no til hjelp.

Oslovenvoene

Deanuvuotna
Divtasvuodna
Dåasanvoene
Ivguvuotna
Noerhte stoorrefjovle
Oslovenvoene
Porsångguvuotna
Raanenvoene
Tråantenvoene
Vaapstenvoene
Åarjel stoorrefjovle

10. Saepmien sáálh jäh njaarkh

a) Daajrah saemien nommh? Biejh sievem riektes sæjjan.

Vet du hva stedene heter på samisk? Sett strek mellom navnene som hører sammen.

Staare

Orrestaare

Foelte

Sjådtavaellie

Vikne

Fovsen njaarke

Siebne

Brïenne

Folda

Sømna (Helgeland)

Vikna (Nærøy)

Fosenhalvøya

Östersund

Sundsvall

Örnsköldvik

Brønnøysund (Helgeland)

Orrestaare

linnasuollu

Čáhcesuolu

Sážžá

Várggát

Fálá

Sállan

Senja

Vardø

Vadsø

Sørøya

Hinnøya

Kvaløya (Finnmark)

b) Magkeres sáálh j̄ih/jallh njaarkh dov dajvesne? Tjælieh nommh j̄ih lissehth aaj mennie tj̄ieltesne sáálh j̄ih njaarkh Leah.

Er det øyer og halvøyer i regionen du bor i? Skriv navnene, og legg til hvilke kommuner de er i.

Åarjel stoerrefjovle (Namsenfjorden) lea Flatangeren j̄ih Nåavmesjenjaelmien tj̄ieltine.

Vuesiehtimmie: *Mussere lea Vaaptsten tj̄ieltesne.*

c) Ektesne barkedh: Sijjenommide viehkine utniejidien mejtie lidien tjæaleme. Gihtjijidien j̄ih vaestiedidien váaroej, váaroej vuesiehtimmien mietie.

Muntlig paroppgave: Bruk stedsnavnene som dere skrev i b)-oppgaven til hjelp. Spør og svar etter tur slik eksempelet viser.

Daajrah mennie tj̄ieltesne saemien skuvle Havijhkesne lij?

Daajram.

Im daejrieh. Soptsesth!

d) Gievlieh leah jaarjelsaemien sijjeh saelhtiegaedtiebealesne jaarjelsaemien raedtesne Nöörjen bielesne. Datne edtjh sååleste såålese, njaarkese jallh voenese vuelkedh. Nuhtjh kaarthem viehkine jïh voejhkelh aelhkemes-laakan fealadidh. Åadtjoeh jïjtje veeljedh gubpede vualkah jïh gåabph edtjh vuelkedh.

Sirklene er steder ved kysten i sørsamisk område på norsk side. Du skal reise mellom disse stedene. Bruk et kart til hjelp, og forsøk å reise på enkleste mulige måte ved å tegne piler mellom øyene, halvøyene og fjordene. Du kan sjøl velge hvor du starter, og i hvilken retning du drar videre.

e) Soptsesth voelpese guktie lea fealadamme.
Muntlig paroppgave: Fortell om turen din til en medelev.

11. Mejtie saelhtiegaedtiebealesne mïnneme?

a) Mejtie saelhtiegaedtiebealesne mïnneme? Soptsesth gusnie. Tjaelieh dovne læstoem. Tjaelieh saemien nommh jis Leah.

I hvilke fjorder og på hvilke øyer har du vært? Skriv ei liste. Bruk samiske navn dersom det finnes.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____
6. _____
7. _____
8. _____

b) Ektesne barkedh: Vuartasjidien læstoem maam lidien tjaaleme. Sinsitniem gihtjijidien jïh vaestiedidien vuesiehtimmiej mietie:

Muntlig pararbeid: Jobb sammen to og to. Se på lista som dere har skrevet.

Spør og svar slik som eksempelet viser:

Manne leam Mussierisnie orreme,
mejtie datne debpene orreme?

Im Leah. Mohte leam
Stientjesne orreme, mejtie
datne debpene orreme?

Manne Tråantesne orreme.
Manne leam aajorreme.
Dagke datne debpene orreme?

... ..

12. Sijjenommmh årjelsaemien jïh ubmejesaemien raedtteste

Bokstaavi mujven sisnie Leah sijjenommmh årjelsaemien jïh ubmejesaemien raedtteste. Man gellie nommmh bokstaavi mujvien sisnie gaavnh? Ohtsh jïh tjaelieh rïektes linjide. Baakoelæstoem åadtjoeh viehkine utnedh jis daarpesjh.

I bokstavrotet er det gjemt stedsnavn fra norskekysten i sørsamisk område, og umesamiske stedsnavn fra svenske Bottenviken. Hvor mange navn finner du? Skriv navnene på riktig linje under. Bruk ordlista til hjelp hvis du trenger det.

a) Sijjenommmh Nöörjen saelhtiegaedtiebealeste Åarjelsaemienraedtesne jïh sijjenommmh ubmejesaemien raedtteste Sveerjen bielesne

Stedsnavn fra norskekysten i sørsamisk område, og umesamiske stedsnavn fra svenske Bottenviken

B	M	U	S	S	E	R	E	G	R
R	V	N	E	A	S	N	A	E	A
Ï	F	O	V	S	E	H	G	D	A
E	D	U	A	S	A	Ö	Y	T	N
N	V	B	V	M	K	L	G	I	E
N	F	G	R	Y	I	P	O	E	N
E	V	E	R	D	S	Y	T	Ö	V
T	G	Å	R	S	S	Å	K	L	O
G	J	L	U	T	U	Ö	Å	Æ	E
Y	H	U	B	M	E	J	E	Æ	N
D	F	H	A	D	E	R	T	N	E
E	D	A	R	F	F	I	E	H	L
H	G	F	J	K	L	Ö	Æ	M	B
U	L	L	I	S	Ï	E	B	N	E
S	U	O	L	U	O	J	M	K	L

Mosjøen _____

Nesna _____

Ranafjorden _____

Sømna _____

Brønnøysund _____

Fosen _____

Tosenfjorden _____

Holmö _____

Kåddis _____

Stornorrfors _____

Tarv _____

Umeå _____

b) Tjilth Nöörjen bielesne mah leah saemien gielereeremedajvesne
Man gellie dejstie nommiijste gaavnh?

Kommuner på norsk side som er samiske språkforvaltningskommuner
Hvor mange ganger finner du de ulike navnene i bokstavrotet?

A	A	R	B	O	R	T	E	Y	S
V	D	F	B	K	Ö	Æ	O	U	N
R	A	A	R	V	I	H	K	E	Å
D	F	G	J	K	L	Ö	Æ	Å	A
S	P	L	A	A	S	S	J	A	S
N	T	V	G	H	N	R	D	E	E
Å	D	E	R	Y	Å	H	J	K	L
A	F	T	R	E	A	Ö	Y	R	D
S	P	L	A	A	S	S	J	A	X
E	Y	R	D	D	E	H	V	V	Y
O	R	A	A	R	V	I	H	K	E
P	Å	A	A	R	B	O	R	T	E

Røros _____

Man gellie? _____

Røyrvik _____

Man gellie? _____

Snåsa _____

Man gellie? _____

Hattfjelldal _____

Man gellie? _____

Snåase

c) Daase lea tjieftenommmh mah leah saemien reeremedajvesne, Sveerjen bielesne, vöörhesovveme. Man gellie nommmh gaavnh? Tjaelieh nommmide riektes sievi nille.

Her er det gjemt navn på kommuner som er med i samisk språkforvaltningsområde på svensk side. Hvor mange navn finner du? Skriv navnene på riktig linje under.

D	M	Á	L	À	G	E	Å	Ø	L	R	L	Ö	K
N	K	R	A	A	P	O	H	K	E	Æ	U	Å	R
L	Ï	K	S	S	J	U	O	T	M	H	S	Å	O
Ä	L	V	D	A	E	L	I	E	G	V	P	R	K
S	J	Æ	D	T	A	V	A	E	L	L	I	E	O
O	R	R	E	S	T	A	A	R	E	Z	E	K	M
F	B	V	R	S	P	Ä	L	V	-	P	N	U	E
H	ï	E	R	J	E	D	A	E	L	I	E	B	S
Å	E	Å	Y	E	P	Å	G	C	J	L	T	M	U
N	R	G	Æ	L	E	V	Y	X	Æ	K	U	E	A
Ö	J	P	S	T	R	A	E	J	M	I	E	J	R
Y	E	Ö	A	I	Ø	O	T	R	S	Q	D	E	S
N	Æ	H	M	E	L	U	S	S	P	I	E	Ö	S
W	V	Y	Ö	D	D	A	L	E	Å	Å	R	E	Á

Umeå _____

Vindeln _____

Lycksele _____

Dorotea _____

Åre _____

Strömsund _____

Storuman _____

Älvdalen _____

Sorsele _____

Åsele _____

Malå _____

Berg _____

Härjedalen _____

Krokom _____

Örnsköldsvik _____

Sundsvall _____

Sjædtavaellie

d) Sijjienomh julev- jñh noerhtesaemien raedtteste. Man gellie nomh datne gaavnh? Tjaelieh nomhide riektes sievi nille. Baakoelæstoem åadtjoeh viehkine utnedh.

Her er det stedsnavn fra lule- og nordsamisk område. Hvor mange navn finner du?
Skriv navnene på riktig linje under. Bruk ordlista som hjelp.

D	I	V	T	A	S	-	Æ	G	Å	Å	Á	M	I
V	U	O	D	N	A	I	Å	Á	Æ	Æ	V	F	V
F	Á	L	E	S	N	U	O	R	R	I	A	S	G
T	K	Č	F	G	V	B	U	G	K	B	N	U	O
U	Š	Á	A	R	D	S	G	Á	Æ	L	U	I	B
K	O	V	E	V	T	R	D	N	Ö	Æ	O	G	A
T	V	K	S	D	H	L	K	T	K	M	R	Á	H
Ö	U	K	F	R	D	E	Y	J	Æ	H	R	I	T
Æ	O	U	V	B	H	J	J	L	Ö	T	I	V	A
Æ	T	S	F	G	-	Å	U	T	F	R	G	U	S
Y	N	E	V	E	N	Á	Š	Š	I	P	B	O	T
T	A	D	F	T	U	B	V	J	P	S	S	T	U
Å	N	J	Á	V	D	Á	N	-	Å	Æ	E	N	O
R	V	U	O	T	N	A	J	K	Æ	Ö	T	A	R

Tysfjord _____

Kvalsund _____

Oteren _____

Øksfjord _____

Nordkjosbotn _____

Evenes _____

Havøysund _____

Kåfjord _____

Skibotn _____

Neidenfjorden _____

Ávanuorri

13. Saepmiem fealadibie!

a) Veeljh gubpene sijhth minnedidh jallh magkarinie festivaalesne minnedh:

Velg et sted du vil dra til, eller en festival du vil besøke:

- Saemien åålmehbiejje-heevehtimmie Osloven saemiej siebrine ektesne
- Jovnesåhkoeh Åangkere-njeeruvissnie
- Jovnesåhkoeh Faepmesne
- Tjaktjen tjåangkoe Snåasesne
- Raasten rastah Plassjesne
- Riddu Riđđu Olmmáivaegkesne

Riddu Riđđusne minnedh

Jovnesåhkoeh saemieh Åangkere-njeeruvissnie minnieh, jáhkoe debbene sjeltie. Jovnesåhkoeh vihkeles mierhkebiejje seemide. Bearjadahken jñh laavvardahken lea fieste noeride jñh aejlegen jis gyrkesjidh.

Tjaktjen tjåangkoe Snåasesne. Lustes lohkehtalleh jñh aaj kuvsjh jñh musihke maanide jñh noeride.

Jovnesåhkoeh aaj saemieh Faepmesne minnieh, jáhkoe debbene aaj sjeltie. Laavvardahken debbene dellie gaahtjedieh gñeh væjkalommes åådtjestidh.

Rasten rastah Plassjesne. Lustes lohkehtalleh jñh aaj kuvsjh jñh musihke maanide jñh noeride.

b) Datne edtjv vñhtsine fealadidh. 7-10 saemien sijjenommh veeljh. Tjaelieh gáabph edtjh vuelkedh. Kaarhtem jñh baakoelæstoem viehkine áadtjoeh utnedh jis daarpesjh.

Du skal reise med båt langs kysten. Hvor vil du starte, og hvilke steder vil du besøke? Velg 7-10 samiske stedsnavn du er innom på turen. Skriv stedsnavnene i riktig rekkefølge. Bruk et kart til hjelp dersom du trenger det.

Mijjeh sijjeste sæjjan siglijjibie.

1. Manne vualkam: _____

7. _____

2. _____

8. _____

3. _____

9. _____

4. _____

10. Manne båatam:

5. _____

6. _____

c) Soptsesth voelpese guktie Leah fealadamme. Fortell om turen din til en medelev.

Manne edtjem vñhtsine Mussieristie Briennese, debpene jñjjedidh, jñh dle Tråantese vualkam.

d) Kaasuselaavenjasse: Måjhtah maam kasusidie edtjh utnedh? Jarkosth raajesidie mah vuelelen saemiengielese. Mujhtieh dovne vierph riekteslaakan syjjehtidh.

Kasusoppgave: Husker du hvilken kasus du skal bruke? Oversett setningene under til samisk. Husk også på å bøye verbene riktig.

Manne voeneste
måbpan sovkem ...

1. Jeg drar med bil fra Mosjøen til Brønnøysund.

2. Jeg kjører videre fra Mosjøen til Sømna.

3. Jeg drar med hurtigruta fra Brønnøysund til Vikna.

4. Hurtigruta går fra Kirkenes til Bergen.

5. Jeg reiser fra Brønnøysund til Trondheim med hurtigruta.

6. Jeg reiser med fly fra Trondheim til Oslo.

Tråantenvoene

14. Sijjenommmh jïjtjedh dajveste

a) Nuhtjh 10 a)-laavenjassen vuesiehtimmine.
Bruk oppgave 10 a) som eksempel.

1. Tjælieh saemien sijjenommmh (sælhtiegaedtiebealeste) mah Leah jïjtjedh dajveste gârroeh kolonnese.

På linjene i venstre kolonne skriver du samiske stedsnavn ved kysten. Stedene kan gjerne være i din egen region.

2. Tjælieh daaroen nommmide åelkies kolonnese. Mujhtieh ih edtjh nommmh tjæledh mah ektese govlesuvvieh sinsitnien bealese.

Skriv de tilsvarende norske navnene i høyre kolonne, men husk at du ikke skal skrive navn som hører sammen ved siden av hverandre.

3. Baajh jeatjah learohkh sïevem biejedh nommmijste rïektes nommmide.

La en medelev koble de riktige navnene sammen.

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

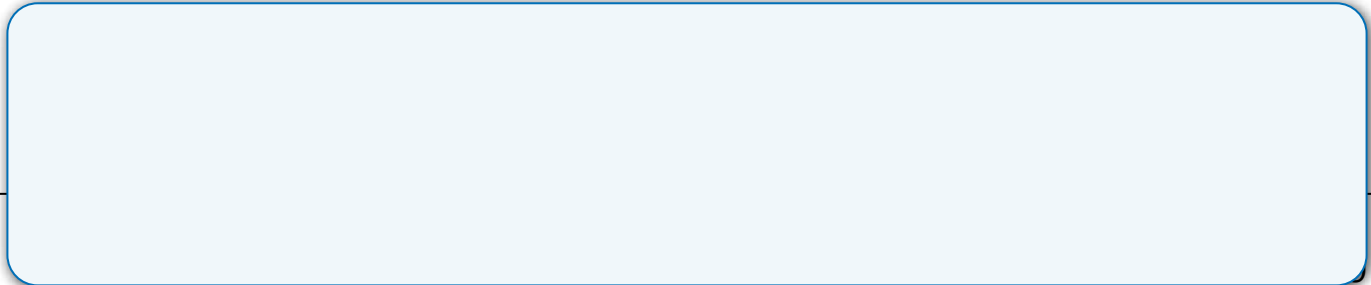

b) Nuhtjh 12. laavenjassest viesiehtimmine.

Bruk oppgave 12 som eksempel.

1. Tjaelieh 7-10 saemien sijjienommh jïjtjedh dajveste nieljeskaavhtegasse.
Skriv 7-10 samiske stedsnavn fra din egen region i firkanten.
2. Tjaelieh daaroen nommh nieljeskaavhtegen nualan.
Skriv de tilsvarende norske navnene under firkanten.
3. Dievhtieh nieljeskaavhtegem bokstaavigujmie.
Fyll deretter firkanten med bokstaver.
4. Baajh jeatjah learohkem nieljeskaavhtegisnie saemien nommh ohtsedidh.
Til slutt lar du en medelev lete etter de samiske navnene i firkanten.

c) Goerehth saemien sijjenommmh mah jijtjedh dajvesne. Man gellie ovmessie baakoeh mah eatnemem buerkiestieh? Maam nommmh sijjiej bijre vuesiehtieh?

Undersøk noen samiske stedsnavn fra din egen region. Hvor mange ulike naturbetegnelser finner du i navnene? Hva kan navnene fortelle om stedene?

Suehpeditjahke = suehpede + tjahke

kalvingstid

fjell

_____ = _____ + _____

_____ = _____ + _____

_____ = _____ + _____

_____ = _____ + _____

_____ = _____ + _____

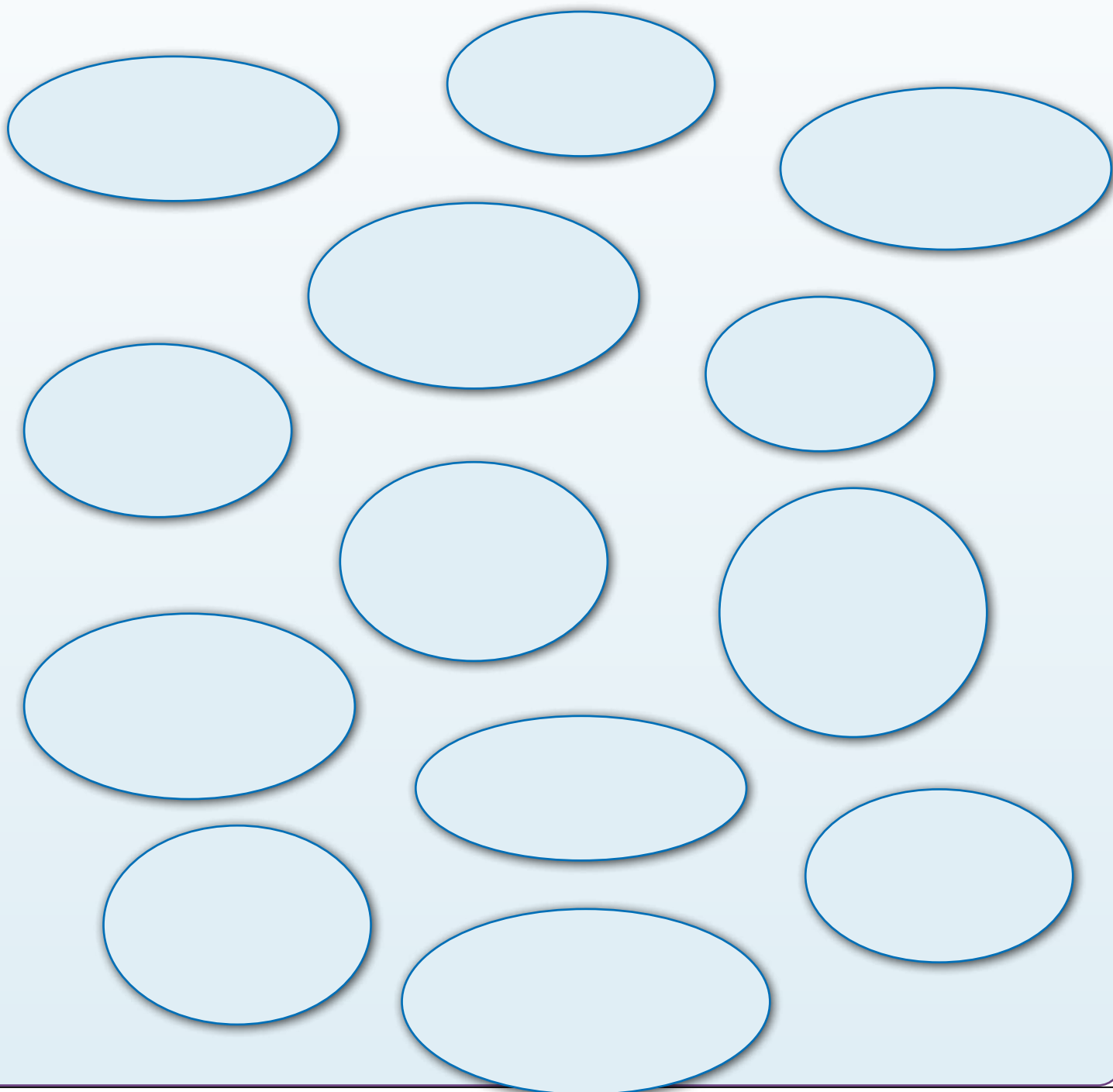
_____ = _____ + _____

d) Ektesne barkedh: Veeljijidien saemien sijjienommh jijtjedh dajveste jñh gievliej sijse tjaeliejidien. Dellie A edtja soptsestidh gåabph B edtja vuelkedh. A tjoevere mujhtedh elatijvem jñh illatijvem nuhtjedh. B Soptseste gogkoe fealadidh jñh sievh beaja dan sæjjan gåabph edtja vuelkedh. Mænngan lea B:n våaroe soptsestidh, jñh A.:n våaroe guvviedidh.

Datne aalkah ...
jñh dle vualkah ...

Pararbeid: Velg samiske stedsnavn fra egen region, og skriv dem i sirklene. Deretter skal A fortelle hvor B skal. A må huske å bruke elativ og illativ. B forteller hvor A skal reise, og tegner strek mellom stedene. Etterpå er det B sin tur å forklare, og A sin tur å tegne.

15. Gusnie? Man gellie sijjeh dutnjien äehpies?

Viehkje:

- Metodistegærhkosne lij voestes saemien politihke tjåanghko.
- Gusnie Elsa Laula Renberg årroeji goh maanah lin skuvlesne.
- Åarjelsaemieh fierhten jaepien daennie sjeltesne, Jiemhtesne, minnieh.
- saemien sibrie gaagkes asken 5.biejjen 1904 tseegkesovvi.
- Vihkeles gaavnedimmiesijjie årjagommes årjelsaemide orreme.

16. Maahtah daejtie vaestiedidh?

		H	U	B
1	Vihkeles gaavnedimmiesijjie årjagommes årjelsaemide?	Tråante	Plaassja	Oslove
2	Gusnie Elsa Laulan gierkiehaemie?	Mussierisnie	Tråantesne	Liksjuosne
3	Båeries årjelsaemien saemien siebrie mij bijjelen tjuetie jaepien båeries?	Faepmie	Åanghkeren njeeruve	Likssjuo
4	Gusnie dïhte voestes saemien politihke tjåanghko lij?	Tråantesne	Oslovisnie	Karášjohkesne
5	Saemien sjeltie mij njeeruvnisnie?	Tråantesne	Åanghkeren njeeruvnisnie	Liksjosne

17. Sjædtoeh sælhtiegaedtiebealesne

a) Saemien sjædtoej nommh daajrah? Biejh riektes nommem riektes gávvan.

Vet du hva plantene heter på samisk? Sett strek mellom tekst og bilde som hører sammen.

tyrihjelm

boelt'aajjan-gåbloe

turt

jaarja

mjødurt

lamsehke

ryllik

jovnesåhkoe-kraesie

løvetann

aatjan-kraesie

engsoleie

aahkakraesie

geitrams

rööpses-gaajpehtse

b) Daesnie naan bokstaavh fáåtesieh. Tjælieh dejtie.
Her mangler det noen bokstaver. Skriv dem.

la ___ se ___ e

b ___ lt' ___ j̄j ___ w-g ___ b ___ e

___ a ___ r ___ a

j̄o ___ es ___ hke ___ -kr ___ s ___

___ hke ___ k ___ æ ___ í ___

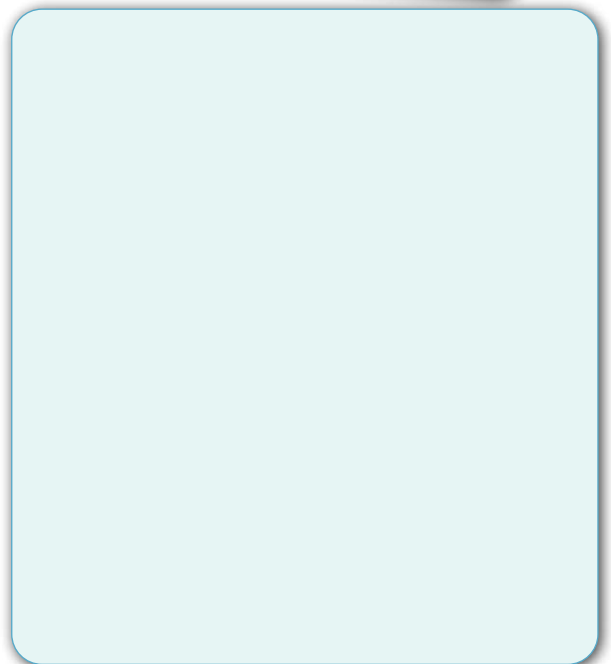
c) Biejh baakoeh riektes baakose, dellie blåmmah
åadtjoeh mah vuelelen.

Hvis du setter sammen riktige ord, får du de samiske
navnene på blomstene under.

boelt'aajjan
jovnesåhkoe
aahka
rööpses
fierpen

+

gåbloe
kraesie
kraesie
gaajpehtse
roehtse

geitrams, mjødurt, ryllik,
løvetann, tepperot

18. Beapmoe- jñh daalhkesesjædtoeh⁴

a) Lohkh tekstem jñh tjaelieh riektes lãhkoem guvvide.
Les teksten, og skriv rett nummer ovenfor bildene.

Daajrah eatnamistie mahtah beapmoeh veedtjedh jñh dejbeeli hov sjædtoeh daalhkesinie nuhtjin?

Daesnie njieljje vuesiehtimmieh:

- Rööpses-gajpehtsisnie** dovne a-, b- jñh c-vitamijnh.
Aadtjeh tjöönghkesovveme lasth mahtah salaatese biejedh jallh spinaaten sæjjan biejedh. Rööpsesgajpehtsen-dohperh mah mahte rihpesamme, leah njaelkie voejasne bisedh. Rööpses-gajpehts revmatismem jñh abpehtahkem læjnoedahta.
- Faatnoe** åtnasovveme dovne beapmojne jñh daalhkesinie. Gosse båtsoesaemieh dävvese saelhtiegaedtiebealese juhtin, dellie provhkin faatnoem soeskedh guktie idtjin edtjh skovrehtassine skiebtjijidh.
- Boelt'aajjan-gåblosne** lea jijnje c-vitamijne. Stielhkide mahtah voessjedh jallh bisedh aspargesen sijjesne. Blåmmijste aaloem mahtah darjodh, jñh lastijste löövjem voessjedh.
- Fierpenroehtsem** abpe Eurovpesne gaavna. Dam saeht gogkoe mahta gaavnedh. Jis tjööjjeste, dellie fierpenroehtsem buerie jovkedh. Gosse tjööjjeste dellie laaje fierpenroehtseste buerie.

BAAKOEH

aadtjehg båsjehtamme – *fersk*

aaloe, aalose – *soft*

abpehtahke – *urinstopp*

abpesidh – *å få urinstopp*

adtjehg båsjehtamme – *nettopp nyutsprungne*

blåamma, blåammese – *blomsterklase*

daalhkesie, daalhkesasse – *medisin*

dåtnoe, dåtnoise – *tønne*

gossedh – *å hoste*

læjnoedehtedh – *å lindre, redusere*

njabre – *fersk*

revmatisme – *revmatisme*

skovrehtasse – *diaré*

soeskedh – *å tygge*

starnedh IV, starnodh II – *å komme seg (av sykdom), bli frisk*

tjaasmege, tjaasmeh – *finne, kvise, filipens*

vöörhkedh – *å lagre*

vuerkesne – *er bevisst, i bevisst tilstand (om en som er blitt rammet av sykdom el. ulykke)*

b) Lohk tekstem jñh vaestedh gyhtjelassh.

AAHKAKRAESIE

Aahkakraesie lea sjejhme sjædtoe abpe Nöörjesne. Mijjeh maeh tiejbie dovne saelhtiegaedtiebealesne dam gaavnedh, geajnoebealesne, gåetien veellesne, ientjine jñh miehtjesne. Dan leah smaave, veelkes jallh tjoeverkerööpses blåmmetjh mah aktene sijjesne jñh vååjnoeh barre goh stoeerre blåmma. Stielhke garres jñh lasth leah goh badtsi haemesne.

Aahkakraesie lea byögkehke daalhkesesjædtoe abpe eatnamisnie, jñh lea jijnji skiebtjelassi vuestie åtnalgovveme. Eeremes noerhtene, blåmman åtnoe universelle daalhkesinie. Sjædtoe lea buerie tjåajjan jñh aaj nuhtjesovveme goh saejriebådtja jñh gosse vërrem tjöödtjestehtedh. Dñhte buerie haerhpide, vuesiehtimmien gaavhtan boenge-, åejjie- jñh faehtiehaerhpide.

Aahkakraesesne dovne jeatjah aevhkieh aaj: Sjædtoe lea nuhtjesovveme dågkan sijjesne, maajstaldahkh dovne bearkose, goervide jñh voelehvoessjemasse, jñh lasth aaj salaatese biejesovveme. Ij galkh nåajpan aahkakraesiem vedtedh.

BAAKOEH

åålmehdaalhkesese, -daalhkesasse – folkemedisin

abpe eatnemem – over hele verden

aevhkie, aavhkan – nytte

badtse, badtsese – fjær

bueriedidh – å forbedre

bådtja, bådtese – salve

daalhkesesjædtoe, -sjædtose – medisinplante

dågkan sijjesne – tobakkserstatning

geajnoebeala, -bealesese – veikant

maajstaldahke, -dahkesese – krydder, smakstilsetting

noerhtene – i nord, nordpå

nyjsenæjja, nyjsenæjjese – kvinne, dame

nåejisie, nåajsan – gravid; gravid kvinne

saejrie, saajran – sår

skiebtjelasse, skiebtjelassese – sykdom

staalhke, staaalhkesese – stilk

tjöödtjestehtedh – å få til å stoppe

vërre, vërrese – blod

voeleh-voessjeme, -voessjemasse – ølbrygging

1. Gusnie aahkakraesiem gaavnijibie?

2. Gåessie aahkakraesie åålmehdaalhkesisnie nuhtjesovveme?

3. Mah jeatjah aevhkieh aahkakraesien leah?

19. Mearoenledtieh

a) Mearoenledtiej nommh mājhtah? Biejh sievem saemien baakoste riektes daaroen baakose. Husker du hva sjøfuglene heter på samisk? Sett strek mellom navnene som hører sammen.

___ saeltehke

___ tjielle

___ tjeehpesdearne

___ gierkehtse

___ skaadtje

___ kraeviesgaase

___ nååke

___ moevse

kongeørn

terne

tjeld

havørn

grågås

skarv

måke

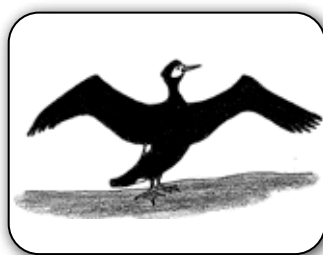
ærfugl

b) Tjaelieh riektes lårkoem nommide mah bijjelen.

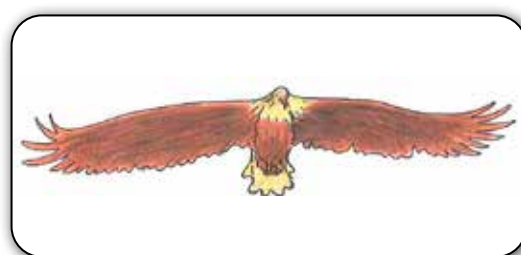
Skriv riktig tall foran navnene ovenfor.

1

2

3

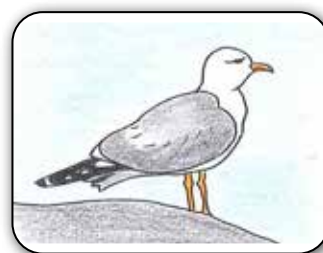
4

5

6

7

c) Bokstaavemujvien sisnie Leah 10 mearoeledtieh. Ohtsedh j̄ih tjaelieh r̄iektes linjide.
Her er det 10 skjulte sjøfugler. Finn dem, og skriv navnene på riktig linje under.

Y	S	A	E	L	T	E	H	K	E
T	J	Ï	E	L	L	E	E	Y	T
T	E	E	H	P	E	S	-	R	U
D	E	A	R	N	E	F	T	Y	O
G	Ï	E	R	K	E	H	T	S	E
Y	S	K	A	A	D	T	J	E	N
T	Y	Y	R	K	G	L	Æ	Ö	Å
K	R	A	E	V	I	E	S	-	Å
G	A	A	S	E	S	R	T	L	K
E	H	M	H	V	D	K	Æ	Ö	E
E	M	O	E	V	S	E	F	B	P
V	G	Y	U	J	Ï	R	H	P	E
I	U	S	R	I	L	G	K	Å	T
S	K	A	A	D	T	J	E	R	E

kongeørn _____

havørn _____

terne _____

ærfugl _____

måke _____

grågås _____

skarv _____

tjeld _____

d) Maam mearoenedtiej bijre daajrah? Saatnan jallh slaarve?

Hva vet du om sjøfuglene? Fakta eller fleip?

		Saatnan	Slaarve
1.	Moevse lea juhtijeledtie.	B	S
2.	Tjielle daamtaj voestes juhtijeledtie mij gijrege båata.	K	U
3.	Saeltehke lea mijjen stööremes tjåaglohke.	D	E
4.	Saeltehke maahta gabtebe goh 2 m såajagietjeste måbpan.	T	P
5.	Tjiellen leah rööpses juelkieh jih njuenie.	ï	T
6.	Tjielle maahta 30 jaepieh båeries sjidtedh.	J	N
7.	Nååken lea biesie moeresne.	I	S
8.	Kraeviesmoevse noerhtene daelvege.	V	E

Jis riektes bokstaavh tjöönghkh, dellie «dirregem» åadtjoeh mij daerpies gosse gööledh:

20. Mearoenguelieh

a) Mah guelide daesnie? Sjeakoeh bokstaavide jih biejh sievem riektes gávván.

Hvilke fisker finner du her? Sett bokstavene i riktig rekkefølge, og sett strek til riktig bilde.

RESTJNEAA _____

IESJTAE _____

HTAEAJKV _____

DÅASKE _____

DÅÅPMEHKE _____

b) Bokstaavemujvien sisnie Leah gæktsie guelieh. Ohtsh jïh tjaelieh rïektes linjide.

Her er det åtte skjulte fiskeslag. Finn dem, og skriv navnene på riktig linje under.

A	D	Å	A	S	K	E	Ï	Y	H
Ï	Y	O	M	A	M	N	A	R	Y
Y	O	N	Y	E	U	S	X	E	J
S	T	A	A	J	N	E	R	E	S
S	T	V	E	T	S	O	M	K	E
U	E	Å	Æ	I	A	G	N	E	S
Y	Ö	Ö	M	E	A	Ö	Å	A	T
J	Å	V	S	O	E	Ö	F	G	A
T	S	U	V	Y	I	K	H	J	A
E	K	V	E	A	J	H	T	A	J
A	V	R	D	F	Ö	Å	F	G	N
A	Ö	I	S	S	Æ	L	T	A	E
B	X	E	E	A	U	K	L	Å	R
M	B	Y	E	E	O	P	V	Ö	E

reke	_____	torsk	_____
sild	_____	uer	_____
kveite	_____	steinbit	_____
sei	_____	hyse	_____

c) Mearoengueliem veeljh. Ohtsedh vielie biëvnesh daajroegærjeste jallh Internehteste. Tjaelieh vijhte raajesh saemien.

Velg en saltvannsfisk. Finn mer informasjon i ei oppslagsbok eller på internett. Skriv omtrent fem setninger på samisk.

d) Soptsesth guelien bijre learoehkidie giëh dov dåehkesne. Fortell om fisken du har valgt til de andre elevene i gruppa.

Madtjeles göölijh

21. Kultuvrehistovrije

a) Tjaelieh riektes l hkoem daaroen baakojde.

Skriv riktig tall foran de norske ordene.

1. boelhkegööleme	krigsrester/krigsruiner
2. guelieb�epmehtimmie	sesongfiske
3. baektietjaalehtjimmieh	hjell
4. feavroebuvrieh	helleristninger
5. �esiessijjie	fiskerbondeg�rd
6. g��lji gaertene	handelssted
7. guelievoektenje	fj�rabuer
8. b�arhka	fiskerik plass
9. kultuvrebaalkah	fort/borg
10. g��les sijjie	fyrtårn
11. tjoevket�arne	kulturstier
12. göölemedirregh	fiskemottak
13. guelied�astove	fiskeredskaper
14. beetsuvh d�aroejaepijste	fiskeoppdrett

B eries vintse j h guelievoektenje

b) Dãehkiebarkoe: Soptsestallijdie a)-laavenjassen kultuvrehistovrijelahtesi sisvegen bïjre. Mah baakojde vihkele jïjtjedh kultuvrehistovrijisnie? Vihkeles baakoeh mah fååtesieh?

Gruppeoppgave: Snakk om kulturhistoriebegrepene. Hvilke av ordene er aktuelle i forhold til egen kulturhistorie? Mangler det viktige ord?

c) Tjaelieh baakojde mejtie daarpesjh gosse jïjtjedh kultuvrehistovrijen bïjre soptsestidh:

Skriv ord du trenger når du skal fortelle om egen kulturhistorie:

d) Dãehkiebarkoe: Soptsestidien dajvekultuvrehistovrijen bïjre sinsitnine. Nuhtjijidien baakoeh viehkine mejtie lidien tjaaleme.

Paroppgave: Prøv å fortelle hverandre om lokal kulturhistorie. Som hjelpemiddel kan dere bruke ordene dere har skrevet.

Gejhkieguelieh

Vinhkse jih prædtjoe

Göökte sijjeh veeljh mej bijre lohkh.

Njiejie sijjeh veeljh mej bijre lohkh.

Lohkh abpe tjaalegem.

Kultuvrehistovrije ⁵

Saepmesne lea lustes geografije jñh eatneme; jñlle vaerieh, guhkies vaegkieh jñh gñengeles voenh. Mijjen lea dovne lustes kultuvrehistovrije dannasinie saemieh, laedtieh jñh kveen leah gellie tjuetie jaepieh ektesne vyöseme. Mearoe lea vihkeles jñieleginie almetjidie orreme gñeh saelhtiegaedtiebealesne. Mearoe lea aaj orreme, jñh lea annje, vihkeles jñhtadahke. Daennie tekstesne åadtjoeh muvhti kultuvrehistovrijes sijjiejgumie åahpenidh mah Saepmesne.

Elsa Kristina Laula Renberg – Kaanan

Elsa Laula Renberg r. reakasovvi 29. b. 1877 Jiengesovenisnie. Elsa Laula Renberg laantegaskesne Nöörje jñh Sveerjen gaskesne reakasovvi. Elsan eejhtegh Gæjhkan jñh Sávsoen gaskem bovtsigumie juhtiejn. Elsan lin uktsie åerpenh. Nijlie dejstie sealadin maanine. Gaerteneburrieh sjñdtin jñhkoe nijkiejaepieh lin jñh nåake bñatsoste bearkanidh. Luhkie jaepien bñaries eelki skuvlem vaedtsedh. Jaepien 1904 Elsa eelki politihkine barkedh, jñh dellie tjarki barki bñatsoeburrieh jñielevuerpieh bueriedidh jñh tjeeli gñnkese laejhtieji. Gærjetjem tjeeli man nomme *Inför lif eller död*.

Elsa Kristina Laula Renberg – Mussere

Mussere vihkeles staare saemiej histovrijisnie. Fierhten jaepien dovne nöörjen jñh svienske saemieh Vaapsten gaedtiebealese böötin jñjtsh vætnoejgumie, beapmoejgumie maarhnese

doekedh. Saemieh aaj böötin Dållesijjen gærhkose jñjtsh maanajgumie, dejtie krñstedh jñh gærhkosne aaj pruvrin. Saemienskuvle jaepien 1720 Mussierasse tseegkesovvi. Naan jaepieh mænngan dle Aarbortese sirtesovvi, jñhkoe doejkoe Sveerjen raedtesne lin jñenebh saemieh.

Elsa Laula Renberg aaj Mussierisnie årroeji. Jaepien 1907 dle Elsa Laula Renberg Nöörjese juhtiji. Dan tjaktjen lij hñalije goh *Brurskanken samiske lag* tseegkesovvi. Jaepien mænngan Thomas Pedersen Tovenine pruvri. Dellie nommem Renberg veeltigan. Bovtsigumie Vaapstesne barkigan. Elsa jñh Thomas govhte maanah åadtjoejigan. Göökte dejstie sealadigan maanine. Goh maanah skuvlesne lin, dellie Mussierisnie årroejin.

Elsa Laula Renberg voestes nyjsenæjjaj siebriem «*Brurskanken samiske kvindeforening*» jaepien 1910 tseegki. Siebrien åssjele lij:

«*aa arbeide for aa faa i stand en eventuel skole paa Nordland for samiske barn, samt for øvrig sprede oplysning blant det samiske folk*»

Dej bñetije jaepiej Elsa tjarki politihkine barki. Dihte Nöörjem fealadi, Tråanteste Finnmarkhese jñh saemiej aamhtesi bijre hñaloeji.

Elsa Kristina Laula Renberg – Tráante

Jaepien 1916 Elsa prieviem båtsoe-inspektöore Nissenasse tjeeli. *Brurskanken samiske kvindeforening*, gusnie Elsa lij ávtehke, beetneh-dáarjoem ohtsi jáhkoe stoeerre politihke saemien tjáanghkoem Tráantese öörnedh. Beetneh-dáarjoem áadtjoejin jìh dam voestes saemien ríjketjáanghkoem Tráantese goevten 6.-9. b. 1917 öörni.

Tjaaleme: Áse Klemensson

Mussere jìh Vaapsten voene

Elsa Kristina Laula Renberg

Saemien sijje: Snåasesne

Saemien Sijte lea áarjelsaemien museume jñh kultuvrejarngge áarjelsaemien dajvesne. Saemien Sijten lea aaj gaavnedimmiesijje saemide ovmessie darjoemasside. Saemien Sijten nasjonaale diédte lea áarjelsaemien kultuvrem vihtesjidh, vaarjelidh, dotkedh jñh saarnodh. Aerpiemahtoeh, histovrijem jñh kultuvremojhtesh vihtesjadtedh lea aalkoeraejeste, dellie goh Saemien sijte tseegkesovvi, vihkele orreme. Áarjelsaemien identiteetem, giélem, ektievoetem jñh saemiej báetije biejjide nænnoestehdedh, aaj

vihkeles kultuvregyhtjelassh jñh aamhtesh, mejugmie Saemien Sijte barka. Saemien Sijten vihkielommes barkoe lea saemien daeverh dáajmijeslaakan reeredh. Mijjen leah daeverh, guvvieh, jielijeguvvieh, tjoenenassh, váarhkoeh, káansth jñh báeries gáetieh mejtie reerijbie.

Gosse orre museume riejries, dellie edtjijbie vihth áarjelsaemien daeverh vihth váájnesasse buektedh. Guktie guvvine váájnoeh, dellie orre Saemien Sijte bigkemisnie. Museume edtja jaepien 2021 riejries áarrodh jñh jaepien 2022 orre Saemien sijte guesside rihpese.

Tjaaleme: Elen Kristina Utsi

Saemien sijte Snåasesne

Divtasvuodna

Árran – julevsáme guovdásj

Julevsamien jarnge lea saemien institusjovne mij barka julevsamien dajven sjsnjielisnie, Nöörjen raedtesne. Árran – julevsáme guovdásj Ájloektesne Divtasvoenesne jñh dan ulmie lea julevsamien kultuvrem, gielem jñh saemien jielemem nænnoestidh, evtiedidh jñh bätije boelvide sirtedh. Árran julevsamien jarngen leah saemien maanagierte, saemien gielejarnge, kultuvre-darjomes jñh daesnie aaj Nöörjen aajnehke julevsamien museume.

Museume saemien kultuvrem saelhtiegaedtie-bealesne, gaerteneburriem, båtsoem, skåajjebarkoeh vuasahtalla jñh guktie saemieh jñjtje-bierkenæmman tjöonghkeme. Daejnie vuekine veasodh gåarede göölije-båantine/spidjtjeburrine gåhtjodh. Julevsamiengiele lea jarngesne gosse identiteetem jñh jñjtjedobtesem nænnoestidh. Giele, duedtie jñh vætnoe leah dah kultuvremierhkh mah vååjnesisnie gosse julevsamien kultuvrem Nöörjesne vuesiehtidh. Maadtoej gaavhtan jñh ektielaavenjostemen gaavhtan Árran – julevsáme guovdásj – Julevsamien Jarngen leah nænnoes veadtah jeatjah julevsamien seabradahkide Sveerjen bielesne, Johkemehkien jñh Jillievaerien dajvine.

Tjaaleme: Harrieth Aira
Jarkoestamme: Gaebpien Maajja Læjsa/
Maja Lisa Kappfjell

Skåaltesaemiej sijjie Njáván

Skåaltesijjesne, man nomme Njáván, lea skåalte- jallh luvliesaemiej ovtetje giesie-, j̄ih mænngan áejvieorresjh seemide orreme. Skåaltesaemiej leah joekoen kultuvre j̄ih gieie mij Roessjen kultuvreste baajnehtovveme, j̄ih dah roessje-ortodoksen jaahkose govlesuvvieh. Skåaltesijjesne áarjel-Varangerisnie leah gellie raeffiedovveme kultuvretojhtesh; ortodokse groepteatneme, beetsuvh báeries gáetijste j̄ih onne-ohtje ortodokse St. Georgs kapelletje mij jaepien 1565 bigkesovvi.

Gángaviika

Gángaviika lea göölemesijjie Gángavihken t̄jieltesne Čorgašnjaarkesne. Sijjesne leah dovne museume, beetsuvh dáaroejaepijste j̄ih báeries tjoevketáarne. Gángavihken museume báeries gueliedáastove prádtjosne, j̄ih museumen áejvieuasahtalleme gáetien, histovrijen j̄ih darjomen bijre soptseste. Museumisnie maehtiejibie aaj báeries kultuvretojhtesi bijre lieredh, mearoesaemien

Beetsuvh dáaroejaepijste j̄ih gærhkoie.

kultuvren, faeliesgöölemen, pomoråsiestimmien j̄ih d̄áaroe- j̄ih orrebaeliej bigkemen bijre lieredh. Voenen bijjelen leah tyske gaedtiebáarkan beetsuvh. Desnie maehtiejibie vuesiehtimmien gaavhtan b̄ánkerh, d̄áaroehaevtieh j̄ih beetsuvh kanonijstie vuartasjidh. Medtie golme kilomeeterh voeneste, lea Slettnes tjoevketáarne, mij eatnemen noerhtemes tjoevketáarne. Táarne lea 35 meetere j̄ille, j̄ih 1900-jaepiej aalkoevisnie bigkesovvi. Giesege ḡáarede táarnese m̄innedh, j̄ih dennie sijjesne leah dovne prihtj̄h-ḡáetie j̄ih j̄ijjedimmietj̄iehtjelh guesside.

Áltá museume

Áltá museumisnie leah vuasahtallemh mah Finnmaarhken eatnemen bijre soptsestieh, treavkanjöörkije Bjørn Wirkolan bijre, loesegöölemen, goekseh-darhkemen bijre, Bossekop maarhnan j̄ih dejpeladtje jaahkoen bijre. Byögkehkommes vuasahtallemh leah baektietjaalehtjimmieh mah UNESCO:n eatnemenærpielæstosne. D̄isse lissine leah ovmesse vuasahtallemh. Gávvoenesne lea Tirpitz museume, mij mubpien eatnemendáaroen bijre soptseste, j̄ih kultuvrebaalka gusnie maehtiejibie viejhkiegohpemen bijre lieredh.

Baektietjaalehtjimmieh

22. Kultuvrehistovrije

- a) Tabellenesne Leah sijjeh gusnie åadtjoeh Saepmien kultuvrem jñh histovrijem lieredh. Gusnie dah sijjeh? Tjælieh riektes tjælte- jallh sijjenommh.

I tabellen finner du steder hvor du kan lære om kultur og historie i Saepmie. Hvor er disse stedene? Skriv riktig kommune- eller stedsnavn.

	Gusnie?
Elsa Laulan gierkiehaemie?	
Bæktietjaalehtjimmieh jñh Tirpitz-museum?	
Båeries åesiessijje sælhtiegaedtiebealesne?	
Tyske båarkan beetsuvh?	
Julevsaemien museum?	
Voestes saemien politihke tjåanghkoeh 1917?	
Åarjelsaemien museum jñh saemienskuvle?	
Museum mij göölemesijjesne jñh gusnie dovne museum, beetsuvh dåaroejaepijste jñh båeries tjoevketåarne Leah?	
St. Georgs gyrketje mij jaepien 1565 bigkesovvi?	

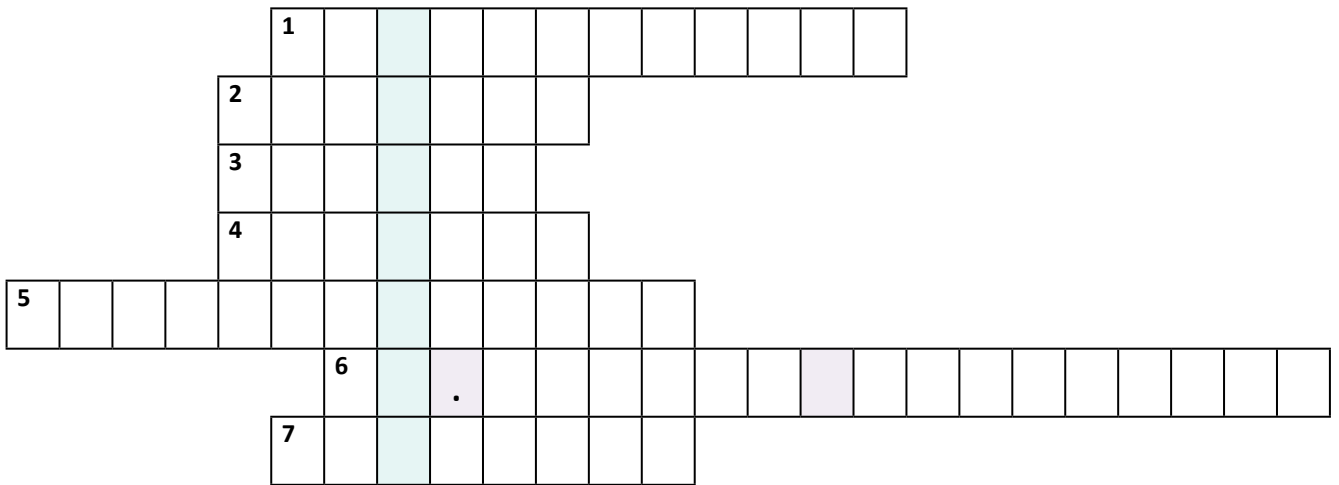
- b) Mah kultuvrehistovrijes mojhtesh jñh sijjeh dijen luvnie?

Hvilke kulturhistoriske steder finnes i hjemkommunen din?

c) Maam leah liereme kultuvrehistovrijes sijjiej bïjre?

- 1) Gusnie Arran – julevsame guovdasj?
- 2) Gusnie voestes saemien politihke tjåangcoe maam Elsa Laula öörni?
- 3) Gusnie Saemien Sijte?
- 4) Guktie museumen nomme, gusnie dah baektietjaalehtjimmieh leah?
- 5) Njåvdån lea skåaltesaemiej ovtetje giesie-, jïh mænngan ...
- 6) Guktie gyrhketjen nomme mij jaepien 1565 bigkesovvi?
- 7) Sijjien nomme gusnie maehtiejibie tjoevketåarnem vuartasjidh mij lea 35 meetere jille?

Mennie tjïeltesne Elsa Laula lij årroeminie?

Tjoevtenjebaakoe: _____

Aerpiesiejhme mearoegöölemejaepie noerhtene

TJAKTJEDAELVIE

- Gaarmanæjjah daelviegöölemasse viermide tjiktin jih göölemedirregidie dāvvoejin.
- Voenine dāaskem jih kveajhtam viermine jih siejmine göölin.

TJAKTJE

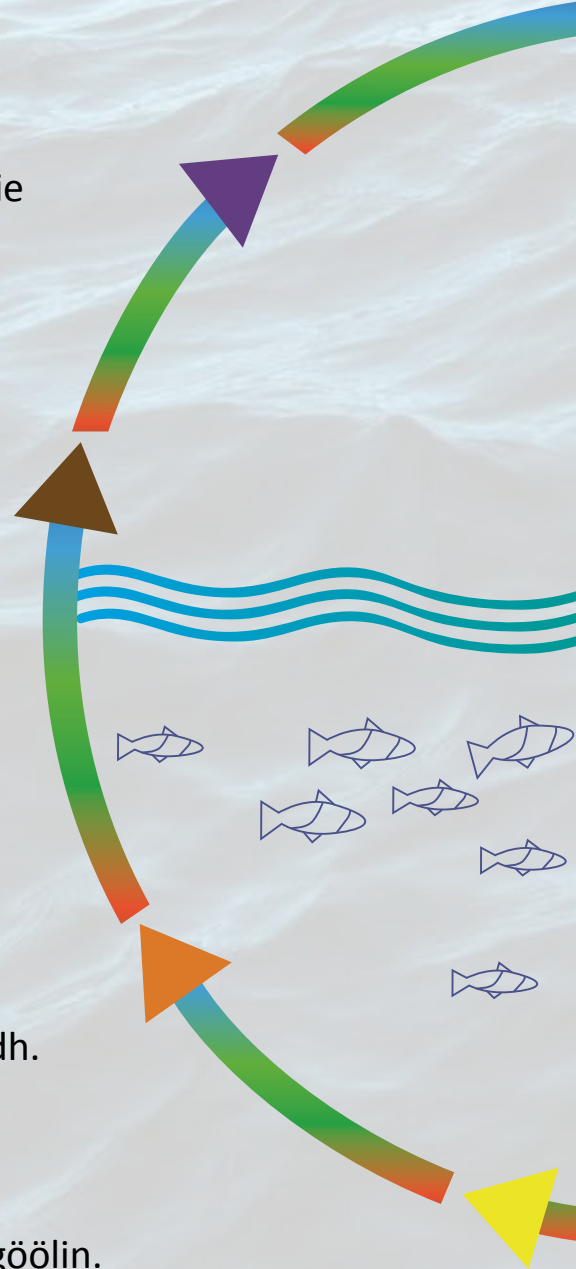
- Voessjemeguelieh gööledh
- Uvrieh viermine gööledh

TJAKTJEGIESIE

- Siltieh nuehtine gööledh
- Uvrieh viermine gööledh
- Voessjemeguelieh gööledh
- Jis jāvsoeh/hyjsch/kåljah åadtjoejin, dellie gueliegaahkoeh jurjiehtin.
- Uvride provhkin dallah voessjedh jallh sålhtedh.

GIESIE

- Smaavesaejtieh jih siltieh nuehtine göölin.
- Dāaskh, stoeresaejtieh jih jāvsoeh provhkin gööledh.
- Smaavesaejtieh provhkin håagkodh.
- Muvhtesh staajnerh skorpin.
- Jis veljies smaavesaejtieh jih siltieh åadtjoejin, dellie guelide sålhtin.

DAELVIE

- Garre-tsiengelen raejeste voerhtjen raajan gaarmanæjjah göölemasse Lofotenasse vöölkin. Viermine jih siejmine göölin.
- Voenesne dåaskh jih kveajhtah viermine jih siejmine gööledh.
- Dåaskh guelie-voektenjasse gævnjoejin gajhkesjidh.

GÏJREDAELVIE

- Voerhtjen asken raejeste ruffien asken raajan gaarmanæjjah göölemasse Finnmarkkese vöölkin.
- Voenesne dåaskh göölin.

GÏJRE

- Finnmarkkesne dåaskh göölin
- Voessjemeguelieh voenesne göölin.

GÏJREGIESIE

- Dåaskh jih smaavesaejtieh voenesne göölin.
- Smaavesaejtieh nuehtine göölin.
- Smaavesaejtieh gajhkesjæmman gævnjoejin jallh guelide såålhtin.

23. Gööledh

a) Naevstesne Leah vīnhtsh, guelieh, göölemedirregh jīh jeatjah paantjeh mejtje almetjeh göölemisnie ātneme. Klaeredh: plaave vīnhtsh, rööpses göölemedirregh, guelieh kruana jīh jeatjah dirregh vīskedinie.

I naustet er det fisker, båter, fiskeredskaper og annet utstyr som har blitt brukt til fiske. Farg båtene blå, fiskeredskapene røde, fiskene grønne, og det andre utstyret gult.

sieltiesiejmegueliegeegkekveajhta hāagk'-staavrauvriemiedādske
 viermie-voektenjetjoeltenepiesiegleriejnpe seltabonhkelejāvsoesieptiekāljaaavhts-gaerie
 gueliegierkie-rietjmiehāagk'-klaahkahāagketjeavla
 staarhvoegueliegeegkeviemienhysenhāagke

b) Jarkosth baakojde mah vuelelen. Tjaelieh baakojde jñh syjehth dejtie illatijven hammose. Baakoegærjam viehkine åadtjoeh nuhtjedh.

Oversett ordene nedenfor. Skriv dem deretter i nominativ entall, og bøy dem i illativ entall. Bruk ordboka til hjelp.

Mearoenguelieh:

sild siltie, saltan

kveite _____

uer _____

torsk _____

sei _____

Göölemedirregh:

fiskestang håagk'-staavra, håagk'-staavrese

agn _____

garn _____

fiskesnøre _____

krok _____

line/fiskesnøre _____

Jeatjah göölemedirregh:

øsekar aavhtsgaerie, aavhtsgaaran

kavvel _____

klepp _____

kniv _____

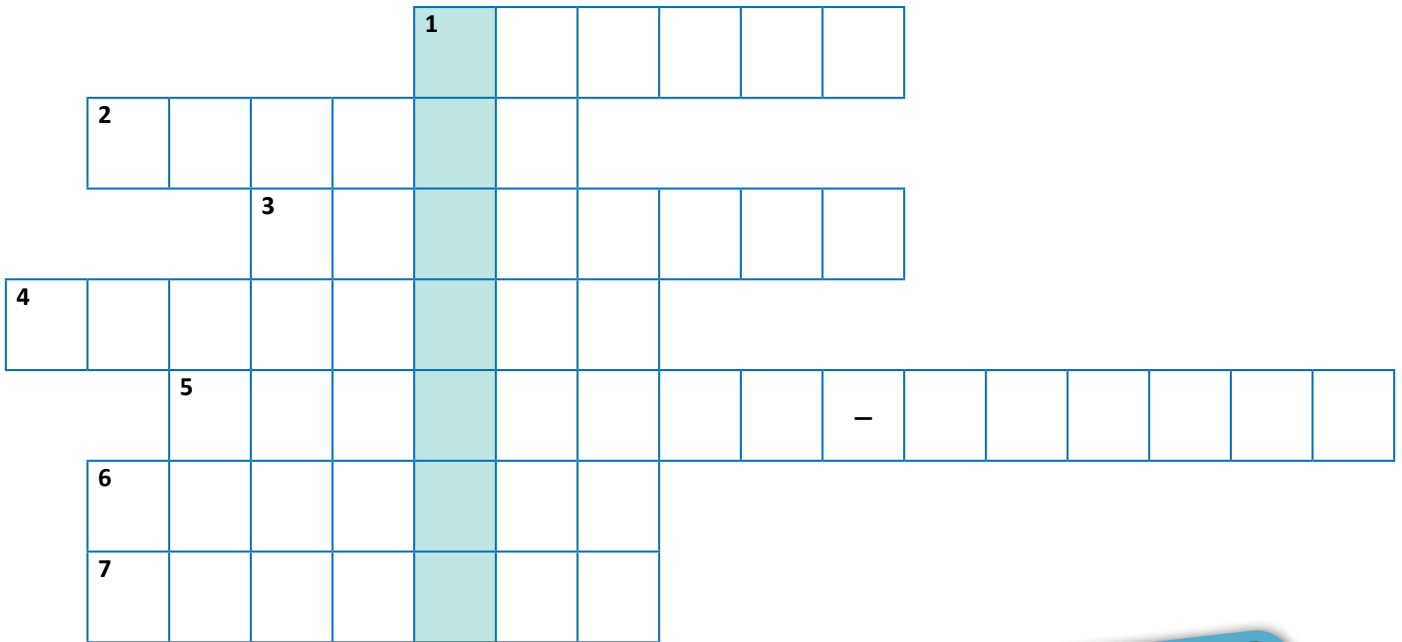
fiskekasse _____

seil _____

åre _____

c) Kroessebaakoe

1. Guelien «skinn»
2. Guelien «siejpie»
3. Mejnje guelide beltedh
4. Viermien synonymjme
5. Guelieh mejtie såålhteme
6. Guelien njaelmien sisnie lea ...
7. Å ro saemien

Tjaelieh raajesem, mesnie tjoevtenjebaakoe mealtan:

- d) Gievljen sisnie leah baakoeh jñh raajesh mah noerhtene voenegöölemasse govlesuvvieh. Tjælieh baakoeh riektes jaepienboelhkese. I sirkelen finner du ord og uttrykk som har med fjordfiske nordpå å gjøre. Skriv ordene under riktig årstid.

Dælvie:

Gjire:

smaavesæjtieh gööledh – viermieh tjiktjedh jñh göölemedirregh dävvodh
siltieh nuehtine gööledh – kveajhtah gööledh – dåaskh Lofotenisnie gööledh
smaavesæjtieh nuehtine gööledh – staaernerem håagkodh – dåaskh voenesne gööledh
voessjemeguelieh håagkodh – uvrieh gööledh – dåaskh Finnmaarkhesne gööledh

Tjaktje:

Giesie:

e) Lohkh lohkemeboelhkem *Gööleme noerhtene* mij «Lohkh vielie»-boelhkesne 114.:dinie sæjrosne.

Les teksten *Gööleme noerhtene* som er i «Lohkh vielie»-delen på side 114.

f) Datne lohkeme guktie aerpiesiejhme gööleme noerhtene lea.

Maam destie måjhtah? Saatnan jallh slaarve?

Du har lest om tradisjonelt fiske nordpå.

Hva husker du fra teksten? Fleip eller fakta?

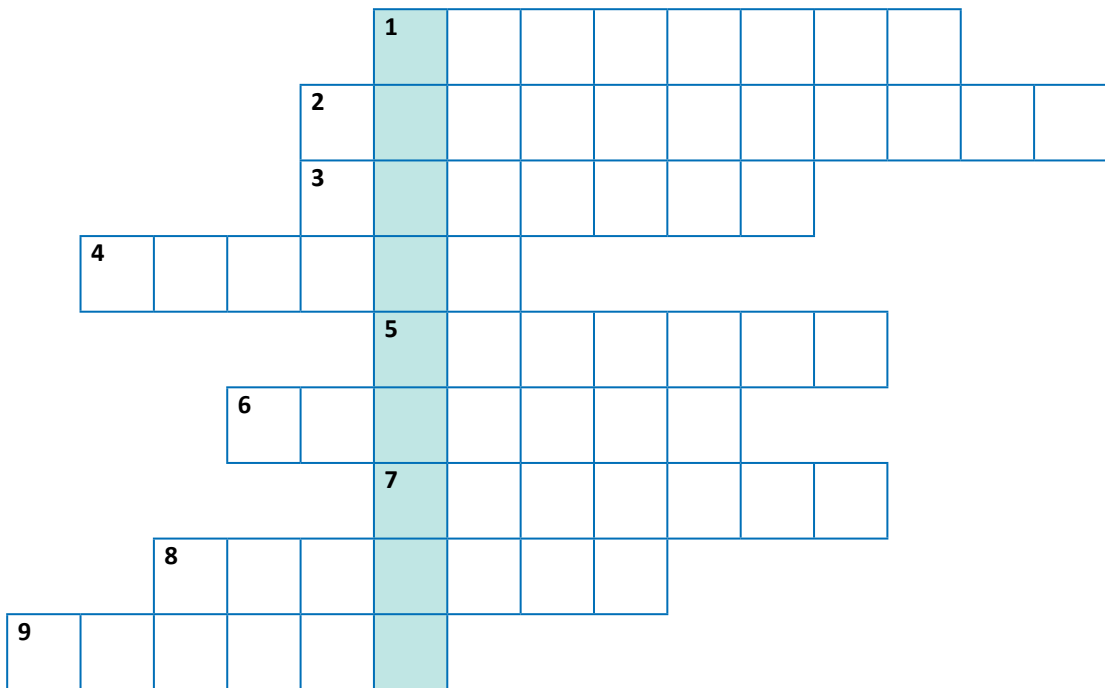
		Saatnan	Slaarve
1.	Lofuohta-gööleme tjaktjege.	M	G
2.	Finnmaarihke-gööleme tsiengelen.	E	U
3.	Nyjsenæjjah provhkin Finnmaarihkese vuelkedh.	A	E
4.	Golfstraejmie göölemasse vihkele.	L	R
5.	Pomoråsiestimmie lij vihkele almetjidie.	I	R
6.	<i>Femberet</i> lea onne vīnhtsetje.	A	E
7.	Nyjsenæjjah jīh maanah guelieh hāagkoejin.	B	V
8.	<i>Femberet</i> lea moerevīnhtse.	I	ī
9.	<i>Feastonuohhtevanca</i> lea onne vīnhtsetje.	N	E
10.	Daanbeajjetje göölijh seammalaaketje göölemedirreggh goh dovletje beeli.	B	H
11.	Gööleme lea daajbaaletje jielege.	T	M
12.	Saejtie lea skiebtjelassem johkide buakteme.	S	S
13.	Daaletje göölemedirregigujmie maiehtieh raaktan mearoem döömedh.	N	E

Jis riektes bokstaavh gaavnh, dellie tjoevtenjebaakoem gaavnh:

g) Kroessebaakoe

1. jadtetidh
2. «Finne» guelasne. Guelie dam daarpesje gosse voejedh.
3. Gosse moerevintsem bådjtadidh, dellie daarpesjh.
4. Aevhkies dírregem gosse háagkestidh.
5. Jis ij Leah giengele, dellie lea
6. «Tjengkerh» daarpesje gosse viermieh jadtetidh.
7. «Staaloe» dennie johkesne/saelhtesne
8. Guelie, mestie njaelkies gueliegaahkoeh darjodh.
9. Guelie «mearoen silpine» gohtjesovveme.

Tjoevtenjebaakoe:

24. Aske jñh gööleme ⁶

a) Lohkh!

Mejtie govleme, dovletji beeli aske lij dan vihkele göölemasse? Almetjh askem vuartasjin, mejtie lij fluerie jallh feavroe aarebi goh minnin göölin. Daej baeliej aaj almetjh guhth askem seatadie, jñh muvthth göölijh soptsestieh, aske jñh vearelde dah stuvrieh gåessie minnedh gööledh. Daesnie åadtjoejidie naan vaajesh asken bijre Gáivoeneste:

- Saelhtienguelieh njaelkebh sjïdtije asken goh nåhkije asken.
- Guelieh mejtie nåhkije asken göölie, varkebe biejstenieh.
- Ij guelie dijph gosse saelhtie tsååkehke.
- Guelieh bööremeslaakan dijpieh gosse tjaetsie jarkele jñh viht flåaroegåata.

b) Vaestedh gyhtjelassh:

Gåessie mearoenguelieh bööremes?

Mejtie guelie dæjpa gosse saelhtie tsååkehke?

Gåessie guelieh bööremeslaakan dijpieh?

c) Soptsestallijidie: Mejtie lidie seammalaaketje baakoevaajesh govleme? Vïenhtijidie saatnan leah?

Samtale: Har dere hørt tilsvarende utsagn? Trur dere de er sanne?

BAAKOEH

baakoevaajese, baakoevaajesasse
– uttrykk

boelhke, boelhkese – fase

dellie goh guelieh dijpieh – bittid

flööredh – å flø

flåaroegåetedh – å begynne å flø

jarkelidh – å snu

nænnoestidh – å bestemme

nåhkije aske – i minkende måne

sjïdtije aske – i voksende måne

tsååkehke – grunt; med liten vannstand

vuartasjidh – å se på, betrakte; se etter; passe på

våarhkodh – å lagre

d) Lohkh vielie göölemen bijre dennie «Lohkh vielie» boelhkesne 106.:dinie sæjrosne.

Les mer om folketru og fiske i *Lohkh vielie*-delen på side 106.

Dovletji baelijste guelie vihkele orreme jih leah annje vihkele mijjen fierhtenbeajjetje beapmoerjuriehtæmman. Guelesne leah jijnjh proteijnh, vitamijnh jih mineraalh, jih desnie dovne buerie buejtje. Daaj baaletje jijnjesh mah beapmojste seatadie, jih darhkijh mijjem stillieh vielie guelieh byöpmedidh. Daesnie åadtjoeh lohkedh maam maahta guelijste juriehtidh jih mah jeatjah aevhkieh guelijste maahtah åadtjodh.

Guelijste beapmoeh åadtjoejibie, juvrde gueliejgumie biëpmehtibie jih aaj aevhkies iëbnh destie vytnesjæmman åadtjoejibie.

Beapmoe:

- Guelijste maehtiejibie soevesgueliem, gejhkiegueliem, saelhtiegueliem, kraavegueliem, raakegueliem juriehtidh.
- Tsoehpeste/åedtjeste gåarede gueliegaamsoeh, gueliejoptsem, gueliegratenngem, bissemeguelieh jih bacalaovem juriehtidh.
- Guelien tsehkiem gåarede dovne voessjedh jih bisedh.
- Guelien mueksieh aaj myljine voessjedh. Maehtiejibie aaj liksiem mueksijste darjodh.
- Mietenh gåarede myljine doeltehtidh. Dihte mij baatsa, njaelkie bisedh.
- Mietenijstie maehtiejibie mietene-gaamsoeh jih mietenetjavkesem juriehtidh.
- Njoektjemh bissiejibie.
- Gueliemåarojste liemem jih gueliejoptsem juriehtibie.

Beapmoeh juvrde:

- Dihte mij baatsa guelijste, mejtje almetjh eah beapmojne daarpesjh, juvrde vg. biënjide jih gaahtojde vedtiejibie.

Guelijste sjiehteles iëbnh vytnesjæmman:

- Gueliej tjoemeste, jih eeremes stajneren tjoemeste maehtiejibie vuesiehtimmien gaavhtan prælloehskåahpam, voessem, åenekssissie-tråajjoem, slipsem jih gaamegh darjodh.
- Måarojste maehtiejibie bieljeriësegh jih værjoeh darjodh.

Gueliegaamsoeh

0,5 kg hyjse
 1 bustendieve saelhtieh
 ¼ lööke
 onne pæhparistie jÏh muskatnötterijstie
 2 maanabustendieveh
 pearajaavvoeh
 (1 munnieh)
 1,5-2 dl mielhkie

1. Bïejh gaajhkem tjöökedomhpese.
2. Sjåavohth medtie minuhtem.
3. Daanjh eensilaakan guktie pliehtje gueliegaamsoeh daejstie sjidhtieh jÏh paannese bïejh bisseth.

Gueliejoptse

2 lieme mij guelienaehkeste jallh
 gueliemåarojste doeltessovveme.

8 pearah
 3 viskesroehtsh
 1 stoere löökh
 ½ dl åljah
 3 dl gÏhph

Faatnoe-bæhta, sellerije, sellerije-roehtse jÏh
 bïejh aaj kroenes kåalem jis sÏjht.

1 kg guelie jÏh muvht reekh jis sÏjht
 Urteh (vuesiehtimmien gaavhtan: dille,
 gieriesvoeten urte, persille), saelhtieh jÏh
 pæhperh.

1. Tjoeph kroenesaath smaave-bæhtine jÏh dejtie ånnetji voejasne sjåavohth. Pleenth hijvenlaakan.
2. Njöörh liemem paannese jÏh baajh doeltedh medtie 10 min. åvtelen gÏhpine lissehth.
3. Tjoephst guelide sjiehteles bæhtine jÏh aelkieh dejtie reekide aaj jurjiehtidh.
4. Bïejh guelieh jÏh urterh paannese. Joptse edtja medtie 5 min. doeltedh.
5. Lissehth reekh jÏh mæjstieh sjealsajgumie jÏh pæhperigumie.

Joptse

Medtie 2 l tjaetsie naan bæhtah sÏrven
 ietherdahkijste jallh gejhkiebearkojste
 2-3 viskesroehtsh
 2 snæjrieh kåaleroehtseste
 5-6 pearah
 1 stoere lööke

Gaamsoeh:

1 stoere dåaskemietene (medtie 0,5 kg)
 ¼ bustendieve pæhperh
 1 bustendieve saelhtieh
 2 munnieh
 1 dl kruepies jaavvoeh
 ½ dl jaavvoeh
 medtie 150 g gejhkiebearkoebæhtetj

1. Bïejh måaroeh/bearkoem guktie medtie tæjmoem åadtjoeh doeltedh.
2. Tjoephst gejhkiebearkojde smaave bæhtine.
3. Buhtjeh dåaskemietenidie gaaran jÏh lissehth tsaapeldihkie gejhkiebearkoiejgumie. Bïejh pæhperh, saelhtieh jÏh munnieh gaaran, jÏh pleenth eensilaakan. Lissehth jaavvoeh gosse sjåavohteminie.
4. Voejkelh aktem gaamsoem lovve bustine darjodh, jÏh joptse bïejh.
5. Darjoeh gaamsojde jÏh akti-akti joptse bïejh, guktie åadtjoeh doeltedh.
6. Tjoeph pearah jÏh kroenesaath smaave bæhtine, jÏh bïejh dejtie joptse.
7. Nimhtie dualta gosk gaervies.

25. Guelijste nåhtadidh

a) Vaestedh gyhtjesside.

Svar på spørsmålene.

1. Misse guelie aevhkie?

2. Maam abpe gueleste maahta jurjiehtidh?

3. Maam tsoehpeste maahta darjodh?

4. Maam guelietjoemeste maahta darjodh?

5. Mah beapmoeh guelijste datne lyjhkh? Soptsesth!

6. Mah jieleme-ïebnh guelesne Leah?

b) Mah baakoeh fâatesieh? Daesnie âadtjoeh mearoengueliej bijre lohkedh, mohte muvth baakoeh teksteste gaarvanamme. Maahtah dejtie riektes sijjide tjaeledh?

Hvilke ord mangler? Her får du lese en tekst om saltvannsfisker, men noen av ordene har blitt borte. Kan du skrive dem på riktig plass i teksten?

Saepmesne gellie ovmessie guelieh mearosne. Gosse mijjeh siejmine håagkoejbie, dellie daamtaj dåaskh _____ jïh _____ håagkoejbie. Dåaskem jïh saejtiem gåarede voessjedh jïh bissedh, jïh jåvsojste dan njaelkies _____ sjidtieh. Muvhten aejkien sååjhtoe aaj uvrie håagkesne. Staajnerh jïh haavkh Leah daamtajommes giengelisnie. Dah guelieh Leah debpene, gogkoe ij dan giengele.

_____ Leah gohtjedovveme «Saelhtien silpine». Dah smaave gualetjh mah pråvkosne Leah. Siltieh vijriegåbpoe juhtieh, jïh gååvnesieh gaajhkene eatnemen saelhtesne jïh dovne muvhtine johkine jïh jaevrine. Siltieh Leah bööremes gööledh _____. Mijjeh provhkijbie _____ bissedh jïh _____ jïh viskesroehtsigujmie byöpmedidh.

_____ jeanose reakede, mohte _____ vualka jïh debpene Leah gosk stoerre. Gosse stoerre sjidteme, dle viht bäästede vualka gårrodh dan _____ misse jïjtje reakadi. _____ Leah tjoevkesrööpses tsoehpe, jïh Leah akte mijjen njaelkemes guelijste. Loesem maehtiejbie bissedh, voessjedh jïh soevestehtedh.

_____ Leah akte mijjen vihkielommes guelijste. Guelie lij vihkeles åesies-vaaroe gaskebaelijste joe orreme. Nomme båeriesdaaroengieleste båata *torskr*, mij buerkeste guelie mij Leah gajhkesjamme. Dåasken skaavtjije gaejprien nuelesne. Dan Leah veelkes tsoehpe, jïh dåaskem gåarede dovne gajhkesjidh, soevestehtedh, såålhtedh, bissedh jïh voessjedh. Njibre voessjeldihkie dåaske _____ jïh _____ Leah hearskoes beapmoeh.

saejtieh – jåvsoeh – gueliegaamsoeh – siltieh – viermiejgujmie
siltieh – pearajgujmie – loese – jeanose – loesen – dåaske
mueksiejgujmie – mietenigujmie – mearose

Gosse miehtjieskuvle n hkeme, dellie Olmm ivaegkien skuvlen learohki leah j ijnjh barkoeh skuvlesne. Voestegh b ehtoejh j ih lihtieh b issedh, j ih paantjh j ih l avthg aetieh sjeakodh mejtie leah miehtjieskuvlesne  tneme. Gosse gaajhke gaervies, dellie edtjeh filmem redigeeredh, soptsestalledh, laavenjassigujmie barkedh j ih spielh spealadidh. Minngiegietjesne miehtjieskuvlen b ijre tjaelieh.

Saemien learohkh saemien teksth tjaelieh. Vuelelen mahtah golme teksth lohkedh, mejtie leah tjaaleme.

26. Lohkedh j ih soptsestalledh

- a) Veeljh aktem dejstie tekstijste mah 88.:dihtie s ejroste 91.:s s ejrose maam edtjh lohkedh. Lohkh tekstem eensilaakan.
Velg en av tekstene p a side 88-91. Les den grundig.
- b) Ektesne barkedh: Soptsestallidien lohkemeboelhken b ijre. Maam lidien lohkeme?
Pararbeid: Snakk om teksten. Hva har dere lest?

Tekstesne tj aadtje ...

Manne lohkim ...

- c) Ektesne barkedh: Soptsestidie maam lidie miehtjieskuvlesne dorjeme.
Mejtie dijen seammalaaketje barkoeh goh Olmm ivaegkien skuvlen learohkh?
Guktie miehtjieskuvle lij?

I gruppe: Fortell og oppsummer hva dere har gjort p a uteskolen.
Har dere gjort noe av det samme som elevene p a Manndalen skole?
Hva synes dere om uteskolen?

Miehtjieskuvlesne
mijjieh ...

Mov m ielesne
miehtjieskuvle ...
dannasinie ...

Muvhth learahkh Leah ektesne reportasjem tjaaleme:

Miehtjieskuvle loektesne

Olmáivaegkien skuvlesne gaajhkh learahkh áadtjoeh miehtjieskuvlese fierhten jaepien vuelkedh. Miehtjieskuvle vaeresne, vaegkesne jallh saelhtiegaedtiebealesne. Daan jaepien mijjeh loektesne jñh aamhtesh lin feavroe jñh gööleme. Miehtjieskuvle golme biejjeh ryöhkoeh jñh mijjeh låavthgåetine jñjedibie. Maanagierte lij aaj mealtan. Maanaskuvlearahki áejvieaamhtese lij feavroe.

Dah skaaltjoej, saelhtiekraesiej, laanjoej, jñh smaave juvretji bijre lierin. Dah aaj jñnjem stáákedieh dovne saelhtiegaedtiebealesne, feavrosne jñh skáajjesne. Gaskedaltesen learahkh saelhtiegaedtiebealeste jñh vñhtseste háagkoejin jñh aaj lierin guelieh tjáalodh. Noereskuvlen barkoe lij dokumentaare-filmem miehtjieskuvlen bijre darjodh, maanaskuvlen learahkigujmie ektine stáákedidh, beapmoeh jurjiehtidh jñh viermieh jadtehtidh jñh siejmine gööledh.

Noereskuvlen learahkh Leah maanaskuvlen learahkigujmie ektine stáákedeminie.

Dah guaktah ohtjegåetiem darjoeminie.

Gaskedaltesen learahkh edtjeh lieredh sovkedh.

Learohki Leah siejme jñh sieptie.

Smaavedaaltenmaanaj lea bööremes gööthsijje.

«Giedtjh! Mánnoeh lean kraabpagåetiem gaavneme».

Maanah lyjhkoeh stääkedidh.

Johkesne lihtieh bæssa.

Vínhtse lea háagkese dabranamme.

Åtna miehtjieskuvle dan hijven.

Dah guaktah gejhkiegueliem lyjhkijægan.

GAAKTSEDEN KLAASSEN LEAROHKE
TJAALA:

Gööleme

Manne gaaktsadinie klaassesne Olmmái-vaegkien skuvlesne vaadtsam. Daan jaepien mijjeh libie Loektesne miehtjieskuvlesne orreme. Aamhtesh lin saelhtiegaedtie j'ih gööleme. Miehtjieskuvlesne mijjeh låavthgåetesne áeriejimh. Fierhten klaassen lij j'ijjtse låavthgåetie. Mijjen lij dovne tjööke-låavthgåetie, ohtjegåetie-låavthgåetie j'ih suajadahke. Suajadahkem j'ijjtj bigkimh.

Mijjen áejviebarkoe miehtjieskuvlesne lij gööledh. Áktseden klaassen barkoe lij gaskebiejjh-beapmoeh jurjiehtidh. Voestegh l'ierimh guktie sieptiem biejedh. Mijjen lin siltieh sieptine. Lohkehtæjja stilli gaajhkide learoehkidie voejhkelidh r'iekteslaakan háagkese siltiebæhtam biejedh. Idtji dan njaelkies-laakan hopsh báeries silteste! «Isj, munnjen gueliehopse gietide dabranamme», niejte l'áhkadinie klaassesne jeehti.

Gosse siejme lij gaervies, dellie v'ihnhtsigujmie vöölkimh siejmem jadtetidh. Mijjeh aaj naan viermieh jadtetimh. Stoerre baaroeh lin j'ih muvth learohkh lovvin.

Mubpien biejjien goh vöölkimh siejmem j'ih viermieh doeredh, dellie låedtjie. Mijjen hov buerie göölemelahkoe, guktie áadtjoejimh dovne saejtieh, dáaskh, jávsoeh j'ih staaajnerh. Luste hov vuartasjidh magkeres guelieh v'ihnhtsese böötin. Mijjeh aaj háagkoejimh ávtelen goh gaadtan guelide seehtimh. Áktseden klaassen learohkh njaelkies gaskebiejjh-beapmoeh jurjiehtin, j'ih nuekies beapmoeh hov gaajhkesidie sj'iddti.

ÅKTSEDEN KLAASSEN LEAROHKE TJAALA:

Beapmoejurjietimmie feavrosne

Mov nomme Catrine. Mijjen lea miehtjieskuvle fierhten jaepien. Mijjen leah låavthgåetieh gusnie jïjjedibie. Mijjeh beapmoeh jïjtj jurjietibie jïh darjomh jïjtj öörnijibie. Miehtjieskuvlesne gaajkhk learohkh ektesne, dihte dovne luste jïh aaj aevhkie. Daan jaapetje miehtjieskuvle lij saelhtiegaedtiebealesne, loektesne. Loektesne lvgusne. Aamhtesh lin saelhtie, feavroe jïh gööleme.

Minngemes aejkien goh loektesne limh, manne govhtedinie klaassesne veedtsim. Dillie mijjeh håagk'-staavrine guelieh saelhtiegaedtiebealeste håagkoejimh jïh siejmine vinhtseste. Manne lierim sovkedh jïh guelieh tjåalodh. Daan jaepien manne åktsadinie klaassesne vaadtsam, jïh mijjen åejviebarkoe lij gaajhkesidie beapmoeh jurjietidh.

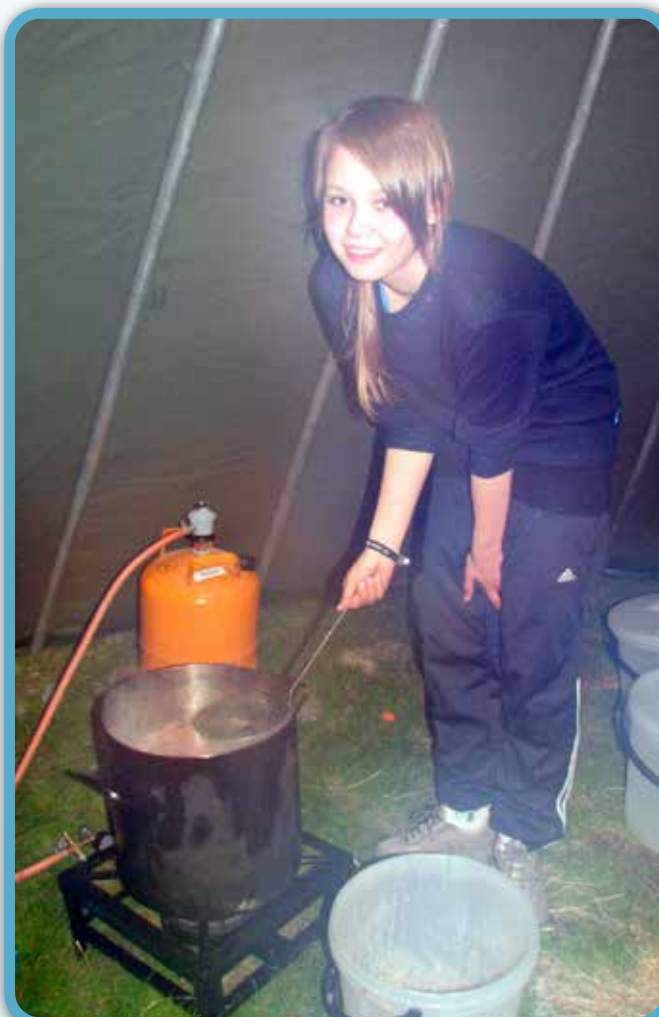
Åvtelen goh loektese vöölkimh, dle vaaroeh voessi sijse tsagkimh goh jaavvoeh, saelhtieh, mielhkieh, haegrieh jïh voejh jïh aaj lihtieh, bæhtoeh jïh jeatjah tjöökedirregh.

Joptse

Dæjstan loektese böötimmh. Voestegh dam tjöökelläavthgåetiem tseegkimh jïh dahkoe gaajhkem goettedimmh, dle eelkimh joptsem voessjedh. Ij lij dan jïjnje barkoe. Dannasinie gaajhkesch dovnesch, learohkh, lohkehtæjjah jïh eejhtegh, lin bearkoeh naan pearah jïh viskes-roehtsh mealtan vaalteme, mejtie lin åvtelhbodti tsaapeme. Mijjen barkoe lij barre krovth tseegkedh, voessjedh jïh saelhtiejgummie jïh pæhperigummie njaalmedehtedh. Garre biægke lij feavrosne gusnie tjöökelläavthgåetie.

Dannasinie idtjimh maehtieh dållen bijjelen joptsem voessjedh guktie provhkijibie. Tjoeverimh låavthgåetesne voessjedh, stoere gaasseprimusen nelnie. Manne vienhtem 150 almetjidie joptsem gåassoehimmh. Girmin hov mijjen joptsem, jeehtin dan njaelkie lij. Lihtieh johkesne bïssimmh.

Gueliejoptse jñh bissemeguelieh

Gaskevåhkoen edtjimh guelieh gaskebeajjan jurjiehtidh. Gaskedaltesen learohkh lij gööleme, jñh gaaktseden jñh lähkeden klaasseh lin viermieh jadtehtamme – jñh nimhtie nuekies guelieh gaajhkesidie sjïditi. Dah giëh gööleme, guelide tjåaloejin, jñh mijjieh, åktseden klaassen learohkh tsaapimh jñh beapmoeh jurjiehtin. Ij lij aelhkie åadtjodh gaajhkem tsoehpem dejstie måarojste. Mijjieh liemem guelijste voessjimh. Liemese viskesroehtsh biejimh, löökh, pearah, giñpem jñh geriesvoete-sjædtoeh. Naa hævvi sælhtieh jñh pæhperh aaj. Svaarkaldahkine dan njaelkies gueliejoptse sjïditi. Dihte jïjtjehke gaskebiejñhbeapmoe lij bissemeguelie, voessjemeparah jñh viskesroehtsh. Lohkehtæjja biñkedi guktie edtjimh veetejaavvoeh pleentedh, sælhtieh jñh pæhperh, jñh dejtie gueliebæhtide jårrehtalledh åvtelen voejasne bissedh. Musihkelohkehtæjja tuhtji hearskoes gaskebiejñhbeapmoeh lin.

Jeatjah barkoeh

Jïlhts beapmoejurjiehtimmie miehtjieskuvlesne barkoes lij, læjhkan åadtjoejimh liegkestidh jñh murriedidh. Dellie dällebealesne tjahkasjimh, vaajestimh, maanaskuvlelearohkigujmie ektine stååkedimh, jñh sirrieh jñh gejhkieguelieh

byöpmedimh. Mov Leah jïjnñh buerie mojttesh miehtjieskuvleste, jñh aavodem joe bætijen miehtjieskuvlese vuelkedh. Bætijen jaepien aamhtese lea vaerie, dillie Gålgojaevrien gåajkoe vuelkiejibie. Dihte dellie mov minngemes miehtjieskuvle Olmmáivaegkien skuvlesne sjædta.

27. Tjalemebarkoe

Laavenjassh jïh lohkemeboelhkh skraejrine nuhtjh, jïh tjaelieh tekstem jïjtjedh miehtjieskuvlen mietie.

Bruk oppgavene og lesetekstene som inspirasjon til å skrive en tekst med utgangspunkt i egen uteskole.

Dâehkiebarkoe:

- Ektesne guvviereportasjem tjaeledh.

Oktegh barkedh:

- Tjaelieh reportasjem.
- Guvviem miehtjieskuvleste veeljh jïh tjaelieh soptsesem mij gâvvan sjeahta.
- Tjaelieh prieviem voelpese jïh soptsesth miehtjieskuvlen bijre.
- Tjaelieh soptsesem mesnie dah baakoeh mealtan: ebriemåekie, gejhkieguelie, guelievoektenje, naevstie, dâllem biejedh jïh tjoevketårne.

Oktegh barkedh:

- Tjaelieh reportasjen göölemen bijre.
- Tjaelieh artihkelem miehtjieskuvleamhtesen bijre, vuesiehtæmman sijjienommi jallh dajven kultuvrehistovrijen bijre.
- Tjaelieh soptsesem muvhten sijjienommen bijre.
- Göölijem gihjtjedidh. Tjaelieh guktie edtjh gihjtjedidh.
- Tjaelieh tjiehpieslitteratuvretekstem gusnie amhtese lea gööleme.

Åadtjoeh viehkievierhtieh nuhtjedh!

Du får bruke hjelpemidler!

28. Njaalmeh laavenjassh

a) Oktegh barkedh: Tjaelieh gyhtjelassh miehtjieskuvlen jallh göölemen bijre.

Individuelt arbeid: Skriv noen spørsmål om uteskolen eller sjøfiske.

Vuesiehtimmieh:

Mejtie viermieh jadtehtamme?

Mah guelieh lidie åådtjeme?

b) Ektesne barkedh: Nuhtjijidien gyhtjelassh mejtie lidien tjaaleme.

Våarooj, våarooj gihtjijidien jÿh vaestiedidien.

Pararbeid: Bruk spørsmålene dere har skrevet. Spør og svar hver sin tur.

c) Ektesne barkedh: Vuartasjidien guvvien govhtedinie sæjrosne. Njulhtjijidien guvvien sijse. Veeljijidien gïeh dåtnoeh sijhtjidien daennie guvvesne årrodh jïh soptsestallijidien. Åvtese jeatjabidie dam soptsestallemem buektiejidien?

Muntlig pararbeid: Se på bildet om sjøfiske på side seks. Hopp inn i bildet og velg hvilke av personene dere vil være. Improviser en samtale. Tør dere å fremføre den?

29. Saatnan jallh slaarve?

		Saatnan	Slaarve
1	Dåaskegööleme Finnmaarkhesne lea tjakteje.		
2	Dåaskegööleme Lofuohtesne lea daelvege.		
3	Tjæksa lea moerevïnhkse.		
4	Mijjïeh dervine moerevïnhkse bådtejadïe.		
5	Staarhvoe naevstien vuelielisnie.		
6	Vïnhkse sïelkestahkesne leah tjoelth jïh aernïegïerkieh.		
7	Hïegkebeerkemetråajjoe tjoevere iktesth naevstesne årrodh gosse mïnnedh gööledh.		
8	Mijjïeh guelïeh guelïe-voektenjasse gævnoestïbie guktïe soevesguelïeh åadtjodh.		
9	Guelïetsoehpeste maahta veaskoem darjodh.		
10	Skaaltjostïe maehtïejïbie guelïegaahkoeh jïh bissemeguïelïeh darjodh.		
11	Guelïej måarojstïe maehtïejïbie bieljïe-rïesegh darjodh.		

30. Guktie mearosne dåemiedidh?

a) Maahtah mearoenjoelkedassh?

Tjælieh riektes lårhoem saemien tekstide.

Kan du sjøvettreglene? Skriv riktig nummer foran de samiske tekstene.

1. Tenk sikkerhet!

___ Ringkh aalkoeviekie-
nummerem 112 jis viehkiem
daarpesjh!

2. Ta med nødvendig utstyr!

___ Seatedh mearoeefeeme-
njoelkedasside!

3. Respekter vær og farvann!

___ Nuhtjh hiegkebeerke-
tråajjoem jallh gabpeldimmie-
gaarvoem!

4. Følg sjøveisreglene!

___ Vaeltieh deerpesnohkh
mealtan!

5. Bruk redningsvest eller flyteplagg!

___ Tjoeverh mojhteslaakan
dåemiedidh!

6. Vær uthvilt og edru!

___ Ussjedh jearsoesvoetem!

7. Vis hensyn!

___ Tjoeverh liegkesisnie jih voerkes
årrodh!

8. Ring nødnummer 112 dersom
du er i nød!

___ Seatedh veareldem, dælhkiem
jih mearoem!

b) Maahtah mearoenjoelkedasside bñkedidh?

Kan du forklare sjøvettreglene?

1. Ussjedh jearsoesvoetem.
2. Vaeltieh daerpies deerpesnohkh mealtan!
3. Seatedh veareldem, daelhkiem jñh mearoem!
4. Seatedh mearoefeellemenjoelkedasside.
5. Nuhtjh hiegkebeerkemetråajjoem jallh gabpeldimmiegarvoem!
6. Tjoeverh liegkesisnie jñh voerkes årrodh!
7. Tjoeverh mojhteslaakan dåemiedidh!
8. Ringkh aalkoeviehkienummerem 112:ese jis viehkiem daarpesjh!

Eah mearoenjoelkedassi bñkedassh ikte-mearan båtieh. Tjaelieh riektes låhkoem bñkedasside guktie nimhtie vuajnah magkeres njoelkedasside govlesuvvieh.

Forklaringene under er ikke i riktig rekkefølge. Skriv riktig nummer foran forklaringene slik at det kommer fram hvilke regler de hører til.

- ___ Deerpesnohkh tjoeverieh gaervies årrodh jñh jaksoesmieresne gosse åtnose vaeltedh.
- ___ Jis eensilaakan ryöjredamme, ij dellie dan varki vaahrese båtieh jñh buerie ryöjredimmie aaj murriem jñh jearsoem buakta.
- ___ Gaajhkesi lea diedteme buerie byjresem, jearsoem jñh murriem öörnedh.
- ___ Jis staelhpesne: Aalkoeviehkienummerem 112:ese ringhkh jñh årroeh vñhtsen lihke.
- ___ Seatedh njoelkedasside, mej leah saelhtiefeellemenjoelkedassi, driektesen jñh tjoevkespråvhkoen bijre.
- ___ Promilleraastege lea 0,8 gosse vñhtsem vuejedh.
- ___ Vñhtsesne tjoeverieh dåhkasjovveme gabpeldimmiegarvoeh gaajhkesidie årrodh.

31. Åvtese buektedh

- a) 27.:den laavenjassen lohkemeboelkhk sinsætnan buektieh.
Presenter tekstene fra oppgave 27 for hverandre.

b)

Mejtie dijen luvnie båeries moerevínhtsh? Aktem vínhtsem veeljh maam guvvedh. Gihtjedh aajhterem jih soptsesth vínhtsen bijre.

Finnes det gamle trebåter på hjemstedet ditt? Velg en båt som du tar bilde av, og intervju eieren. Presenter resultatet.

- Gien vínhtse daate, jih gien åvtelen lea orreme?
- Guktie vínhtsen nomme?
- Mij vínhtside daate?
- Gie dam vínhtsem noereme?
- Gåabph vínhtsine vööлки gosse edtji gööledh?

Naan kultuvremojhtesh jallh sijjenommh saelhtiegaedtiebealeste veeljh. Buerkesth jih ohtsedh daajroeh almetjijstie, tjaalegijstie jallh/jih gærjijste. Tjaalegem åvtese buaktah.

Velg noen kulturminner eller stedsnavn ved sjøen i egen region. Ta bilder og søk informasjon hos noen eldre, eller i skriftlige kilder. Presenter resultatet.

- Guktie göölijen nomme?
- Man båeries d'hte?
- Mij vínhtside daate?
- Guktie vínhtsen nomme?
- Gubpene mænna gööledh?
- Mejtie göölijen naan jeatjah barkoe aaj goh gööleme?
- D'hte abpe jaepiem barka; daelvege, gjirege, giesege jih tjaktjege?
- Mah guelieh göölie?
- Mah göölemedirregh dan Leah?
- Maam gueliejgumie dorje?
- Mejtie aske vihkele gosse gööledh?
- Guktie dejpeladtje gueliedeerpesnohkh daajbaaletje gueliedeerpesnohki muhteste?

Gihtjedh göölijem altese barkoen bijre jih åvtese buaktah dam maam tjaaleme.

Intervju en fisker om arbeidet hans/hennes, og presenter resultatet.

32. Soptsestalledh

Guvvieh vuartesjh mah leah govhtedinie sæjrosne. Maam daelie maehtiejidie dej bijre soptsestidh? Maehtiejidie vielie dej bijre daam aejkien soptsestidh?

Felles i gruppe: Se på bildene som er på side seks. Hva kan dere fortelle om dem nå? Kan dere fortelle mer denne gangen?

33. Minngiepryövenasse

Båetijen sæjrosne minngiepryövenassem gaavnh mij datnem viehkehte goerehtidh maam leah liereme gosse *Voeninie*-gærjajgumie barkeme. Darjoeh laavenjassem viehkiedirregi namhtah.

På neste side finner du en ettertest som kan hjelpe deg til å finne ut hvor mye du har lært mens vi har jobbet med temaet fjord og kystkultur. Gjør oppgaven uten å bruke hjelpemidler.

Dåasanmehkie

MINNGIEPRYÖVENASSE

- Manne mahtam ...

Mearoenledtieh:

Mearoenguelieh:

Göölemedirregh jñh göölemevuekieh:

Feavroen juvretjh:

Kultuvrehistovrije:

Saelhtiegaedtiebealan sjædtoeh:

Sijjenommh saelhtiegaedtiebealesne:

Eatnemenlahtesh:

Nomme: _____

Klaasse: _____

Biejje: _____

Mearoenjoelkedassh ⁷

1. Ussjedh jearsoesvoetem.
2. Vaeltieh deerpesnohkh mealtan!
3. Seatedh veareldem, daelhkiem jñh mearoem!
4. Seatedh mearoefelemenjoelkedasside.
5. Nuhtjh hiegkebeerkemetråajjoem jallh gabpeldimmiegarvoem!
6. Tjoeverh liegkesisnie jñh voerkes årrodh!
7. Tjoeverh mojhteslaakan dåemiedidh!
8. Ringkh aalkoeviahkienummerem 112 jis viehkiem daarpesjh!

Kveajhta j̄ih j̄avsoe d̄ijveldægan ⁸

Muvhten giesieihkeden kveajhta j̄ih j̄avsoe gaavnesjigan.

J̄avsoe kveajhtam gihtji: – Man åvteste datne dan rovnege?

– Rovnege manne? Im leah manne rovnegåbpoe datneste, kveajhta vaestiedi.

– Nov amma!

– Man åvteste manne rovnege? Kveajhta mahte mosnesteminie.

– Datne rovnege dannasinie eevre pliehtje leah, j̄avsoe vaestiedi j̄ih lissiehti:

– Man åvteste dan pliehtje? – Im v̄issjh dagkaridie goh datne vaestiedidh, kveajhta jeehti, jarkeli.

Dellie j̄avsoe m̄aarahtovvi j̄ih t̄jovresasse kveajhtan tjelmieh vuevtsieli.

Kveajhta aaj m̄aarahtovvi j̄ih b̄irsjine j̄avsoen bieljien nueliem speehkesti.

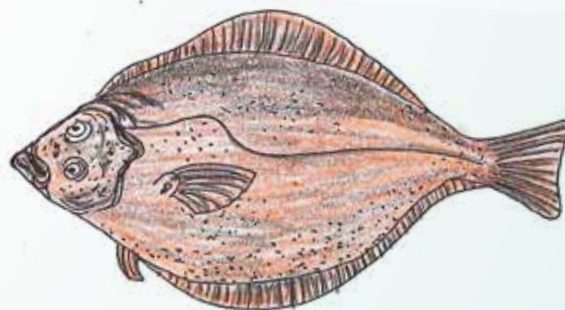
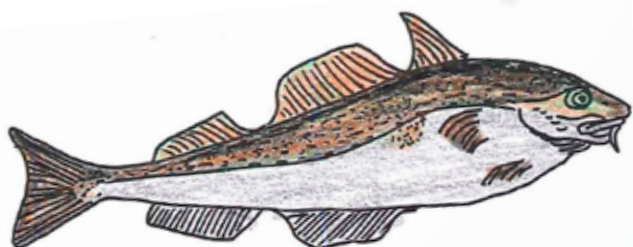
Daeh tie raejeste ḡaabpatjahkh saejrine s̄j̄idtigan. Annje daan biejjien kveajhtan leah tjelmieh t̄jovresisnie, j̄ih j̄avsoen lea t̄jeehpes fliehke bieljien nuelesne.

BAAKOEH

b̄irsje, b̄irsjese – spord
d̄ijveldidh – å krangle
fliehke, fliehkese – flekk
lissiehtidh – å legge til
mosnestidh – å bli sur, fornærmet
pliehtje – flat
rovnege – rar, merkelig
t̄jovrese, t̄jovresasse – nakne

Man åvteste datne dan rovnege?

Im leah manne rovnegåbpoe datneste!

Loese j̄ih saejtie ⁹

Tjaebpies tjaktjebiej̄jien. Dellie maajetj̄h loese johkese b̄aateme, gosse ḡarrodh. Dan sytleme, dannasinie guhkie johkese voejedh j̄ih gellie biejjieh voejeme daehtie raejeste goh mearoste v̄oolki.

Goh ḡarreme dellie jarkeli j̄ih mearose viht voejeḡōoti. Sovvenisnie saejtiem r̄aaki mij lij b̄aejjese voejeminie.

- Ḡaabph datne voejeminie? loese saejtiem gihtji.
- Manne edtjem b̄aejjese johken ḡaajkoe, gertjiem vuartasjidh, saejtie vaestiedi.
- Datne johken ḡaajkoe voejeminie! Ha-ha. Loese f̄ōrhkedi j̄ih jeehti: – Ij dov naan haemie johken ḡaajkoe voejedh!
- Mov s̄an lea tjaebpies haemie, saejtie vaestiedi. Jarkeli loesen v̄ōoste, jeehti:
- Vuartesjh! Manne klytnjehke guktie datne! Loese f̄ōrhkedi.
- Nov maaje klytnjehke, mohte ih Leah buajtehke!
- Manne buajtehke. Ih datne dam vuejnieh, dannasinie mov buejtie voejmesisnie, saejtie vaestiedi.
- Guktie annje, saajtetje, duejnie buejtine ih johkese baahtsh. Mov lij veljies buejtie aedtjesne dillie goh b̄aejjese v̄ōojim, mohte vuartesjh mov haemiem daelie!
- Eevre tjohkehtovveme leam! Johke gaajhkem mov buejtiem b̄arrelamme!

Saejtie njuajjari: – Dellie s̄an ij Leah mov voejmesbuejtie nuekie, jeehti j̄ih ḡaetide jarkeli.

Saejtie mearose v̄ōolki, j̄ih idtji ḡaessie ḡaennah vielie johken ḡaajkoe voejh.

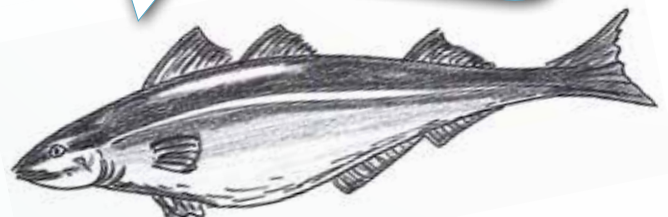
BAAKOEH

buejtie, buajtan – *fett*
 f̄ōrhkedi – *å flire*
 ḡarredh – *å gyte*
 haemie, haaman – *form, fasong*
 klytnjehke – *blank*
 njuajjaridh – *å bli motløs*
 r̄aakedh – *å treffe, møte*
 saajtetje, saajtetjasse – *liten sei*
 tjohkehtovvedh – *å bli mager*
 tsoehpe, tsoehpese – *fiskekjøtt*
 veljie, væljan – *rikelig*
 voejmese, voejmesasse – *lever*

Ḡaabph datne voejeminie?

Manne edtjem johken ḡaajkoe...

Saeltehke ¹⁰

Saeltehke lea Noerhte-Eurovpen stööreres gadtsehke. Minngeles-ledtie stööreres, mij mahta 2,65 meeterh sääjagietjeste mábpan árródh jñh mahte 7 kg lyövlehke.

Saeltehken leah stoere besteles gadtsh jñh hijvenlaakan vuajna. Dñhte säejhme guelieh savveste jñh jeatjah mearoenledtieh bárrere. Aelhkieslaakan aaj laampem jallh miesiem mahta savvestidh. Saeltehke moeren giereh-geatjan jallh baektien-klihtese biesiem dorje, jñh daamtaj dan lea seamma biesie gellie jaepiej. Saeltehke 1-3 munnieh dagnese, badth jeenemes aejkien barre aktem munniem dagnese. Ledtien tjoevke biesiem laahpa gosse medtie 10 vâhkoeh báeries.

Maam mearoenledtiej bijre daajrah?

- Tsalagi-almetjh Amrijhkesne aarhtsi badtside daarpesjin jñh dannasinie dejtie aarhtside lidtin? Dah vienhtin badtsh sijjem vaarjelin gosse tjoeverin dáaródh. Goh edtjin aarhtsem lidtedh, dellie tjoeverin vihties njoelkedassi mietie vuetjedh jñh mænngan aarhtsese aanteges luejhtedh goh lin dam vaatjeme:

«Aellieh mijjem væssjohth. Ij leah mijjen fåantoe, datnem vuetjedh. Væssjohth vyölkehkidie giéh diekie böötin, mijjen eatnemem ryövin!»

- Tjielle lea juhtije-ledtie mij Englaantesne jñh Tysklaantesne daelvege, jñh mahta 30-35 jaepieh báeries sjidtedh?
- Moevse lea daelvieledtie, mohte guelie-moevse lea juhtijeledtie?
- Nååke lea säejhme ledtie Nöörjen saelhtiegaedtiebealesne jñh Noerhtelaanten fylhkeledtine jaepien 2018 sjidti.

BAAKOEH

jijhtedh – å dukke opp, komme til syne

mahte – nesten

meeskeldahkesne – (er) floket sammen

nåhkedh – å ta slutt

saedtie – sand

skajkelidh – å slå, komme borti

Baakoevaajesh göölemen bijre ¹¹

- Gosse dåaske mahte gejhkie gaadtan bāata, dellie gööleme nāhka.
- Gosse stoerre moevsh baarohne suejeh, dellie lodde-guelieh jaavoelieh.
- Gosse siejme meeskeldahkesne gosse viermieh jadtehtidh, dellie guelie buerilaakan dæjpa.
- Gosse tjeavlah jih gierkieh jadtehtimmesne mearose skajkelieh, dellie guelie buerilaakan dæjpa.
- Gosse guelien faehteste saedtieh jijhtieh, dellie guelie jijtse sijjeste vualka.

Guelielæhkoe jis dåajmijeslaakan barkedh ¹²

Ikth ligan göökte saemieh gieh bæjjese vaaran vaedtsieminie nuehtine gööledh. Akte bääries jih mubpie lij noere. Dïhte bäärasommes deejri gusnie gööles jaevrie lij, gusnie stoerre, tjevties guelieh. Mohte ij gåaredh debpene gööledh jis ij maehtieh sjeavohth årrodh, dannasinie dïhte jaevrie saajvejaevrine gåhtjoejin, soptsesti.

Dïhte nööremes dåajvoehti, nov maa satne edtji sjeavodh årrodh, dle vaadsajigan. Nuehtie varki vievtjije gueliegujmie, dle dïhte baernien njaelmie böeseli! Jih seamma varki viermie eevre gåaroes sjïdti. Dïhte bäärasåbpoe saemie dellie jeehti. Ij gåaredh daesnie gööledh gosse ih maehtieh sjeavohth årrodh. Baajh dle mánnoeh mubpien aejkien vihth voejhkelidh, mubpie jeahta: – Nov maa manne buektehtem sjeavodh årrodh.

Dle olkese vihth nuehtiem vaerhpiedigan. Vihth dïeves sjïdti sijjen nuehtesne, jih gosse gaadtan mahte jakseme, dle nööremes baernie ussjedi, nov maa daelie lean guelide jakseme. – Eah guelieh buekteht olkese tjihtedidh, tjarki jeehti. Faahketji lin gaajhkh guelieh vihth gaarvanamme. Dle dïhte bäärasåbpoe saemie jeehti:

- Vaedtsien dle gåetide!
- Ean buekteht naan guelieh åadtjodh gosse ih maehtieh sjeavodh årrodh!

BAAKOEH

buektiehtidh – å kunne, greie, få seg til (å gjøre noe); få til (noe)

bäärasommes – den eldste

doeredh – å dra opp (garn) for å se om det er fisk i det

dåajmijeslaakan – på en høvisk måte, behendig, pent og forsiktig

dåajvoehtidh – å love (noen noe; å gjøre noe)

gaarvenidh – å komme bort, bli borte, forsvinne

gööles – gunstig for fiske, fiskerik (om vann)

guelielæhkoe, guelielæhkose – fiskelykke

gåaroes – tom

njaelmie böeseli – forsnakket seg

sjeavohth – stille, tyst

tjevties – fast i kjøttet (om fisk)

tjihtedidh – å trenge seg fram, trenge seg inn, klemme seg inn mellom (noe)

vaerhpiedidh – å kaste med not

vievtjije – sprellende

Dihthe nööremes jeehti, satne daelie liereme.
Dle vihth gålmeden aejkien nuehtiem olkese
vaerhpiedigan.

Gosse gaadtan doerigan dle dieves guelijste. Dihthe
nööremes jallan vihth naan baakoeh biestieli,
mohte daan aejkien buektiehti sjevovhth årrodh.
Jih dah guaktah buektiehtigan stoerre, tjaebpies
guelieh gaadtan doeredh. Båeries saemie jeehti:

– Vuajnah, gosse buektiehtimen sjevovhth årrodh,
dle daan jijnjh guelieh åadtjoejimen. Naemhtie
lea dihte saajvejaevrie. Jis sijnth daesnie gööledh,
tjoeverh sjevovdh årrodh.

Åarjelsaemien aerpievaajese maam Kirsti Birkeland lea
daaorengielese tjaaleme.

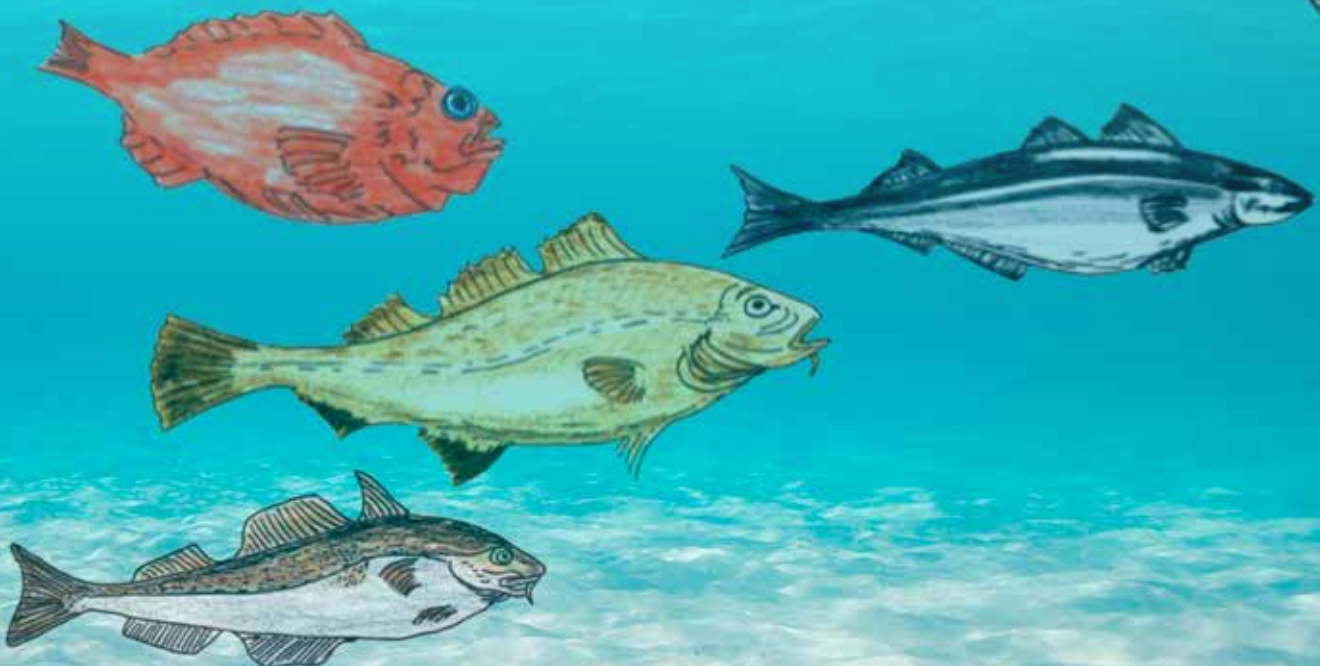
BAAKOEVAAJESH

Ij leah aelhkie aktine
aajrojne sovkedh.

Ij leah aelhkie vuestiebïegken sigledh.

Aelhkie mietiebïegken sigledh.

Gellie smaave johketjh stoerre
jeanojne sjædta.

Mearoegujnie ¹³

Ikth lij  alma altese baernine ektesne, g eh Leirfjordeste, edtjigan m nnedh kvejhtam g oledh dennie jillemes s  alesne D nnesne. Goh aehtjebe s ejmem geesi, dle baernie v nhtsem geehtedi. Nov maa daate stoerre guelie, aehtjebe jeehti j h s ejmem geesi gaajhke maam barre buektiehti. Goh saalehte tjaetsieskearose b ooti, v ojnigan idtji maa d hte naan guelie, mohte tjaebpies mearoengujne h agkesne g avnjan. Aehtjie, luejhtelh amma doem, baernie jeehti, svilkesti.

Tjoeverem gujht daam, aehtjie vaestede. V ojni gujht guktie lij baektjedeminie, dannasinie h agke lij dan njaelmien mahkan dabranamme. Soejmetji buektiehti daam h agkem luejhtedh. Aehtjebe utni vuejnedh gijhtele lij, aarebi goh vihth saalhtan tjarngi. Guhkiem d elmeh jaevresne, m nngan mearoegujnem.

Aahtjetjeguaktah ligan b asaramme goh gaadtan sovkigan. Naevstesne j jjedigan. Aehtjebe lij daan s ejloes guktie varki nahkesti, mohte idtjin nahkerh baarnan b atieh. Guhkiem guhtsiji aarebi goh nahkesti. Nahkeri sisnie mearoegujne baernien g ajkoe b ooti, jeehti: Goh datne aahtjemdh stillih edtji mannem luejhtedh, j h satne dan tjaebpieslaakan munnjien d emiedi, dle sijhtem dutnjien vadtesem vedtedh. Oksen b ejngoelisnie Leah g oekte vierhtsh. Dejtie edtjh  adtjodh.

Aereden goh fahkaji, dle varki olkese skodti. Oksen b ejngoelisnie lin g oekte stoerre vierhtsh. Mohte billeminie lij jeatjebi vierhtsh, idtji doesth dejtie vaeltedh. Vihth aehtjebinie ektesne saalhtan sovkigan. Gosse b  astede naevstien g ajkoe b ootigan dle dah vierhtsh lin gaarvanamme.

Daan jïjjen aaj vihth mearoegujnem nïekedi. Daen aejkien vïnhtsen bïjre soptsesti, mij dennie såålen jilliebielesne lij. Daate dïhte sneehpemes vïnhtse. Datne edtjh dam vïnhtsem åadtjodh.

Aereden dle baernie don loekten gåajkoe veedtsi. Desnie lij dïhte vïnhtse, maam mearoegujnie sïjhti sutnjien vedtedh. Idtji daan aejkien gænnah doesth dam vadtesem dåastoehthidh. Goh vihth bååstide gåetide böötigan, dle vïnhtse gaarvanamme. Gåalmeden jïjjen dle vihth mearoegujne baernien nïekedasse bööti. Jeehti, idtji maehthieh guarkedh mannasinie idtji dåastohth dejtie sov vadtesidie. Gosse satne daan boerehke, dle edtji vihth vadtesem åadtjodh. Mearoegujne jeehti:

– Seamma saagt guktie vearelde lea dennie saelhtesne, dle edtjh bïerkenidh.

Jïh ojhte! Vaajese jeahta baernie, gie båeries kaarrine sjïdti, daamtaj ålkenen elmiens minni, jïh ij lij veerehke.

Vigdis Ellingsen

BAAKOEH

aahtjedh, aahtjasadth – *faren din*

aahtjetjeguaktah – *far og sønn*

baektjiedidh – *å smerte, gjøre vondt*

buektiehtidh – *å kunne, greie, få seg til (å gjøre noe); få til (noe)*

dabranidh – *å feste seg (til noe); bli hengende fast*

däelme, dielmese – *dønning*

gävnjoeh, gävnoeh – *hengende*

dåastoehtidh – *å ta imot (f.eks. gjest, rein som skal hindres i å dra av sted*

fahkedh – *å våkne*

gijhtele – *takknemlig*

guhkiem – *lenge*

guhtsedh – *å våke, være våken; være lenge oppe om natten*

luejhtielidh – *å slippe ut, slippe løs med én gang, plutselig*

mearoegyjne, -gyjnese – *havfrue*

nahkestidh – *å sovne*

niëkedasse, niëkedassese – *drøm*

soejmetji, soejmetje – *langsomt, (ganske) sakte*

svilkiestidh, svilkestidh – *å skjelve; hutre (og fryse)*

sååle, såålese – *øy, holme*

såålen jilliebielesne – *på vestsiden av holmen*

tjaetsieskearoe – *øverste lag, overflaten av vann, vannskorpe*

tjarngedh – *å dukke*

vadtese, vadtessase – *gave*

veerehke – *farlig*

vierhtse, vierhtsese – *sauebukk, vær*

Göölemelæhkoe

– Kine, bætieh! Mijjeh edtijjibie saalhtan vuelkedh! Aajkohke Sindre tjäärve gosse sov gâajkoe bâata vaarren.

Kine feavrosne skaaltjoeh jîh feavroesoeksh ohtsedeminie onneonneâabpine Mijine, Sindrine jîh onneviellen Davidine ektine.

– Saalhtan, daelie? Mohte... Kine ij raaktan daejrieh maa edtja jiehtedh.

Daen biejjien buaredh, mohte jis biegekste... Ij leah sijjen dan stoerre vîntse mejnie Saalhtan vuelkedh...

– Ij daelie daallah, mohte varki, Sindre vaestede.

– Aehtjie jîjtse voelpine määhtedamme, Tomme, gien lea sjarke, saalhtan vuelkedh. Dah guaktah edtijjægan stoeresaejtiem hâagkodh, jîh mánnoeh âadtjoen dejtie dâeriedidh. Dagke dîhte luste? Aehtjie lea daelie beapmoevoessem tsagkeminie, jîh Tomme edtja prædtjoen gâajkoe bâetedh mijjem veedtjedh.

Nov maa, Kine âtna luste. Lyjhkoe maaje gööledh, mohte ij gâessie aarebi gæannah sjarkine saalhtan vualkeme. Jj lij stoerresaelhtesne gæannah orreme, ajve voenesne. Mia jîh David lægan aaj juste satnem gihtjeme metjie sæjhta sotnem dâeriedidh dâaskh hâagkodh. Ij sijhth dejtie iedtedh. Ij sijhth tjietsiem gæannah iedtedh gie joe göölemasse ussjedamme. Ij Sindre gæannah, gosse eakan dan daamtaj ektesne, ajve daelie giesege gosse eejehtalledh. Nåake veeljedh.

– Kine, aellieh vuelkieh! Mia jîh David vaaroehægan.

– Kine, bætieh! Luste hov sjædta! Sindre jis eevtjie.

– Daelie tjoeverien mînnedh gâårvedidh. Kine ojhte sæjhta dâeriedidh gööledh. Maanide dâajvohte, jirreden edtjeh dâaskh mînnedh gööledh.

Voenesne låedtjie gosse Tom bâata jîjtse onne sjarkine. Dongkh, dongkh, dongkh, dongkh, sjarkeste govloe gosse prædtjoen bealese bâata. Kine lyjhkoe dam govledh, mohte ânnetji bælla gosse tjoevere raajteren mietie våålese sjarkese luajhtadidh. Prædtjoe jîh aahkan gâetie smaave-smaavebh vååjnoeh gosse voenem olkese sovkeminie. Hijven jâhkoe mealtan sjîdtim, Kine ussjede gosse biegekem dabta njaelkieslaakan ååredæjjese bosseminie. Daelie baarooeh, jîh sjarke baarojne sovkede. Faahketji stoere baarooe bâata mij Kinem jîh Sindre eevre lovvehte.

– Bâetiejidien skåahtese, aalleden maa desnie tjâadtjoeh gelmedh, tjietsie tjäärve.

Vîntseskåahtesne liemkede jîh dah guaktah âadtjoejægan tjihkedidh. Tom aalka soptsestidh, daelvege provhkoe Finnmaarkhesne mînnedh dâaskh gööledh, jîh dle vuesehte magkeres deerpesnohkh sov leah dennie vîntsen-skåahtesne: seangkoe, buertie, primuse maam âtna gosse beapmoeh jurjiehtidh, tjöökedirregh, GPS, kaarth, hiegekheiegebeerkemetrâajjoeh jîh skajjalåadte.

– Daate buerie gosse gööledh, jeahta.

– Badth, im maa manne daen biejjien naan guelieh daajkoe bijre vuajneme.

– Guktie Finnmaarkhesne göölijidie, Sindre

gihthje. linjine jallh viermiejgumie?
Tom soptseste ahte ij linjine, ij gænnah
viermiejgumie göölh, mohte siejmine.
Boejhkele guelieh mejtie siejmine
göölie, bööremes kvaliteete jih destie aaj
bööremeslaakan dienesje.
Tom jeatjah gööles-sæjjan vuaja, mohte eah
debpene gænnah guelieh. Kine jih Sindre
edtjijægan læjhkan voejhkelidh gööledh,
mohte eah gueliej dijph gænnah.

– Edtjijibie vihth voenese vuelkedh, Kine
gihthje. Debpene hov guelie dæjpa.

– Voenesne ij leah stoeresæjtie, tjietsie
vaestede jih lissehte: – Jih daenbiejjien sijthem
stoeresæjtiem håagkese.

Dellie kaaffetjem jovkestidh jih byöpmedidh.
Dah saelhtien voerngesne abpe biejjiem,
muvhtine voejhkelieh saalhtan håagkh
luejhtedh, mohte ij guelie dijph gænnah.
Kine jih Sindre govhte smaavesæjtieh
håagkoestægan, mohte ij naan stoeresæjtie
våajnh. Minngiegeatjan gaajhkesch dovnesch
bårrestohteminie jih tjoeverieh gaadtan vihth
jarkelidh, jalhts tjietsie ij sijhth.

Ihkede doekoe gosse bååstede bætieh, dle
aahka, Mia jih David dennie sielkestahkesne

tjåadtjoeminie.

– Bætieh diekie, bætieh, vuartesjh
maam måannoeh lean håågkeme, maanah
madtjeldeminie.

Gosse Kine, Sindre jih tjietsie sielkestahkese
bætieh, dellie vuejnieh göökte stoerre
staajnerh jih göökte kveajhtah naevstien
viedtjesne gævnjan.

– Månnoeh lean aahkine ektesne siejmine
gööleme, Mia jeahta.

– Aeredsbiejjien viermieh jadtehtimh, jih
daelie libie barre aadtjegg siejmem geaseme!
David madtjeldeminie.

Aahka mojjehte: – Nov maa, mov hov væjkeles
göölijh. Daej guaktaj hov aaj göölemelæhkoe!

Ij Kine maehtieh maam jeatjah darjodh goh
föörhkedidh, gosse vuajna guktie David jih Mia
lægan madtjeldeminie.

Dellie aahka lissehte: – Mohte govloe barre
goh eakan vïssjh guelieh tjåalodh.

Kine altese tjietsien gåajkoe vijlele, föörhkede:
– Dihte sån stoerre-göölijen barkoe. Jih
nimhtie Tommese jeahta: Ih maa datne annje
naan guelieh daenbien dohtedamme.

BAAKOEH

dïenesje, dïenesjasse – *fortjeneste, inntekt*
eevtjedh – *å oppfordre*
iedtedh – *å skuffe*
luajhtadidh – *å gå ned/slippe seg ned*
luste, gieltege – *spennende*
mearoe, mearose – *hav*
raeriestidh – *å gi råd*
skajjalåadte, -låadtse – *ekkolodd*
vïnhtsensskåahte – *kahytt*
ååredæjja, ååredæjjese – *ansikt*

Gööleme noerhtene ¹⁴

Mearoe lea vihkele orreme dovne jáhtadahkine jñh jñelieginie almetjidie gñeh saelhtiegaedtiebealesne noerhtene orreme. Golf-njuvvie jñh gosse guhkiem tjuavkede dellie daarrah buerie daebpene smaavegualatjdie jñh krilliide sjidtieh. Dah aaj sjiehteles beapmoeh nåervide, faalide jñh ovmesse gueliesäärhtide sjidtieh.

Guelie lea orreme jñh leah annje vihkeles beapmoeh, dannasinie mearoe saelhtieåakerinie gohtjesovveme. Almetjh leah iktesth mearosne gööleme, mohte gööleme lea baeliej mietie jorkestovveme.

Dej beeli

Dej beeli dle almetjh jñjtsanne jñh jñjtjsh fuelhkide göölin. Dah voenh lin sijjen gñetiej lihke. Idtjin dellie stoere vñhtsh jñh jñjnjh deerpesnohkh daarpesjh. Idtjin almetjh ajve göölh, dej lin jeatjah vuekieh aaj guktie bearkanidh. Dagkeres lissie-jieleghe lin siejhmede abpe Saepmiem, jñh dillie lin dovne saelhtie, eatnemh, miehtjie jñh duedtie jñh vætnoe daerpies. Gamslett göölijj gñetie lvgusne, Miessegieddi mearoesaemien gñetie Gáivoenesne jñh Mearoesaemien sjñte

Smiervoenesne leah båeries mearoesaemien orresjh mah eevre daen beajjan stååresjamme.

1800-jaepiej minngiegietjesne goh beetnegh vihkele-vihkielåbpoe sjñdtin, dellie dah göölijh sjñhtin beetnegh dienesjidh. Dillie eelkin boelhketjem mealtan årrodh gööledh guhkene duvvine sijjen gñetiej luvhtie. Goh gööleme dellie dejtie guelide åesiestæjjide doekin. Noerhte-Romsesne lij vuesiehtimmien gaavhtan eevre siejhme gejhkieguelieh Giæverasse Gårguste doekedh.

Noerhte-Romsan tjielth lin sjehteles sijjeh dellie goh stoeerre boelhkegöölemigujmie eelkin, dannasinie tjielth lin Vuogát-Lofuohten jih Finnmaarkhen gaskesne. Orrejaepien mænngan dellie dåaskh göölin, akten sijjesne man nomme *Vuogát*, jih dellie jijnjh gaarmanæjjah dahkoe vöölkin.

Nyjsenæjjah gåetide beetsin, gåetiem jih maanide geehtedin. Gijrege dellie viht dåaskh Finnmaarkhesne gööledh, dellie gaarmanæjjah dahkoe vöölkin. Bearkoejgumie jih gueliejgumie lätnoejin jaavvoej, dijnehki-, prihtjegi jih jeatjah deerpesnohki vööste, mejtie roessjeladtjh bööktin. Daate åsesiestimmie pomoråsesiestimmie gohtjesovveme, jih dihte öövre 1900-jaepiej aalkoevasse ryöhki.

Gosse dan guhkiem fealadidh goh Vuogátasse jih Finnmaarkhesne, dellie stuerebh vintsh daarpesjin goh dellie goh voenine göölin. Sieglevintsh guktie femberet lin siejhmede, jih mænngan motovrevintsh böötin. Dagkeres stoere vintsh lin dovrehke, jih dan gaavhtan göölijh dejtje mubpiej göölemevintside dåeriedin. Dej lin jijtsh göölemedirregh. Siejhme göölemedirregh boelhkegöölemasse lin viermieh jih lijneh. Idtjin gaajhkesch dovnesch Finnmaarkhesne vuelkieh gööledh, muvhtesh guelie-dåastoevidie vöölkin barkedh.

Gosse gaarmanæjjah eah lin boelhkegöölemisnie, dellie voenem sovkin, göölin. Dah gieh idtjin sæjjan vuelkieh, man nomme *Vuogát*, dellie Finnmaarkhesne vöölkin, voenide bijre jaepiem göölin. Dah ovmessie gueliesårhth göölin mah mijjen voenine, vuesiehtimmien gaavhtan dåaskh, saejtieh, jávsoeh, kveajhtah. Dåaskh göölin jeenjemes daelvege. Dah dåaskh göölin linjigumie jih viermiejgumie, jih dellie aaj sååjhtin staaernerh, loesh, jávsoeh lissine åadtjodh. Kveajhtah aaj daelvege göölin. Kveajhtaviermine stoeerre viermietjelmieh. Kveajhtah aaj linjine göölin, man lin stoere håagkh. Gijrege dle eeremes smaave-saejtieh nuehtine göölin, tjaktjegiesege jis siltieh göölin. Tjaktjege siejhmede haavkh/gaajtoeh gööledh. Dåaskh jih smaave-saejtieh gajhkesjæmman dan guelie-voektenjasse gævnjoejin åvtelen dejtje doekin. Siltide jih gaajtode såålhtin.

Maanah aaj viehkiehtin gööledh. Daelvege gaarmanæjjah viehkiehtin gosse voenem göölin, jïh giesege jïjtjïh sovkin voessjemeguelieh gööledh. Muvhth nyjsenæjjah aaj voessjemeguelieh siejmine göölin. Beetsuvh guelijste kreekide voessjin.

Daej baeliej

Daej baeliej leah annje muvthh göölijh gieh göölieh goh lissiedienesje. Dej göölemedirregh leah seammalaakan goh âvtesne, badth daelie jeenjemes plastihkevïnhtsh. Onne sjarkine jallh motovrevïnhtsine voeni mietie jaepiem göölieh guktie dovletji beeli.

Gellene mearoevoenesne leah gueliedâastovh, gosse göölijh âadtjoeh sijjen guelide seehtedh, vuesiehtimmien gaavhtan Reaššegeahčči, Čiekŋalluokta, Olmmáivággi jïh Buvrovuotna. Annje siejhmede Lofuohtese daelvege vuelkedh (Garres-tsiengelen asken) jïh gïjrege Finnmaarkese dâaskh gööledh.

Daaj baaletje göölijh beetnegh dienesjeh storermearoevïnhtsine jallh sijjen leah jïjtsh stoeerre sjarkh mejgumie voenide göölieh jïh mejgumie boelhkegöölemasse vuelkieh. Guelieh gueliedâastovidie jallh fabrihkide saehtieh. Stööremes nuehtievïnhtsesne lea abpe guelifabrihke mealtan vïnhtsesne. Báhcavuoatna jïh Skiervá leah buerieh vuesiehtimmieh dagkeres sijjine, gusnie abpe seabradahke lea mearoegöölemen vâaroemistie tseegkesovveme. Skiervá tjieltesne leah guelifabrihkesielth dovne Skiervás jïh Arvikesne Ártnesne.

Daaletje göölemedirregh jïh vuekieh dan «snââhpehke» guktie mahte maehtieh raaktan «mearoem döömedh». Dan gaavhtan daerpies göölemedirregi, raeffiedehtemen jïh mieriestaeriedimmien gaavhtan tjielke njoelkedassh tseegkedh.

1970-jaepiej orre jielege mijjen saelhtiegaedtie-bealese bööti. Dillie loesegaartenh voenide tseegkesovvin. Aalkoevisnie lij vihkele guelieh biëpmehtidh dan varke guktie gääradi, jih aajhterh jijnjem nimhtie dienesjin. Mohte daennie gueliesjïdtehtimmesne dâeriesmoerh jïjhtelamme mah eah leah eatnamasse buerie. Vuesiehtimmien gaavhtan leah Nöörjesne skiebtje biëpmehtimmieloesh sijjen gaertienijstie rïpmeme, jih nimhtie jeatjah loesh laanestamme mah dehtie minngede vihth johkide skiebtjelassh buakteme. Nimhtie lea vuesiehtimmien gaavhtan Omasvoenese sjïdteme. Daelie darhkijh ov-messie gueliesäärhth ohtsedieh, mah buerie-laakan skiebtjelassh dâastoehieh. Dah aaj biëpmehtieh jih jeatjah gueliesäärhth sjïdtehtieh guktie raavr, dâåpmehkh, dâaskh, kvejhtah jih staajnerh.

Gueliebiëpmehtimmieh daelie jeenjemes saelhtiegaedtiebealesne duvvene, tjïeltine.

BAAKOEH

boelhkegööleme – *sesongfiske*

faala, faalese – *hval*

Golf-njuvvie, Golf-njåvvan – *Golfstrømmen*

gueliebiëpmehtimmie, gueliebiëpmehtæmman – *fiskeoppdrett*

gueliedåastove, gueliedåastovasse – *fiskemottak*

gueliesjïdtehtimmie, gueliesjïdtehtæmman – *fiskeoppdrettsanlegg*

jielege, jielegasse – *levevei*

jåhtadahke, jåhtadahkese – *ferdselsvei*

krievenasse, krievenassese – *krav*

lissiejielege, lissiejieliegasse – *tilleggsnæring*

loesegaertene, loesegaertienasse – *laksemerde*

låtnodh – *å bytte*

mierietaeriedimmie, mierietaeriedæmman – *kvoteregulering*

njoelkedasse, njoelkedassese – *regel*

nuehtie, nuahtan – *not*

nåervie, nåarvan – *sel*

raeffiedovvedh – *å fredes*

sjïdtehtimmieloese, sjïdtehtimmieloesese – *oppdrettslaks*

sjïdtemetsiekhie, sjïdtemetseahkan – *vekstforhold*
smaavesaejtieh, -saejtide – *småsei*

Neehtjen gâmma ¹⁵

Neehtjen aaj gâmma. Naemhtie dan bijre soptsesâvva. Dejpeli dellie Neehtjen gâmmam «Kjæksine» gâhtjoejin. Jaevrie Velfjordesne, Trollhaugen dubpielisnie, «skogkjekstjonnine» gâhtjoejin. Daate tjonne dennie gîsmedhdurresne, juktie sjuevnjeds, isvelihks sijjie lij.

Daate vaajese soptseste, baernie Siebneste bööti, ikth lij skåajjesne, skogkjekstjonnen bijjielisnie, goh guessiem kjekseste åadtjoeji. 1600-jaepiej sån daate. Moerh låadtoeminie, edtji fealloeh gæstose utnedh. Mearan lij dejnie tjiskesjeminie, dle gaajh vesties gâmma tjonneste sov gâajkoe bööti. Dan rupmie, lårhvan jîh sleajhpe, gaadtsh goh gaattoen gaadtsh jîh rávve mejnie slåaveli dan gukkie.

Voepete lij raavrijste jîh kroenes repmie guktie gîjki. Goh lij baernien gâajkoe båteme, dle don dîmperen nille tjihkedi jîh jîjtjemse fâávrehkinie vuesiehti. Rávvine slåaveli mearan sleajhpe njaelmeste galkiji. Baernie ålvehtovvi, guktie raaktan vyölkedi jîh juelkieh idtjin mahte vielie guedtieh, gosse guerkiehti

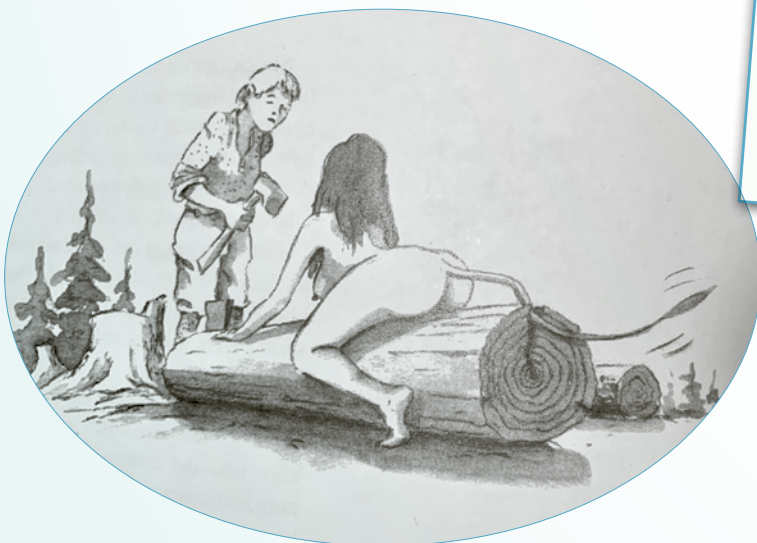
magkeres haemie satne guessine åådtjeme. Nov maa daate eensi kjekse mij sijhti baarniem mealtan jaavran vaeltedh.

Daelie buerie raerieh dovrehke, baernien jis aaksjoe gîetesne, jîh goh vööjni Kjæksa rávvem gæstoen sijse slåaveli dle varki dam tjæjlam gæstose beenghki. Dîhte moeregalte aaj mealtan sjîdti guktie rávve dabrani. Dle gaajh stædtjoe sjîdti. Kjekse daan tjarki snjæjroeji jîh deavam våålese vöölki hajken, mearan dovne dîmperh, gierkieh jîh multieh hispin. Barre goh gâaltoe-hovme dan minngesne. Dle jaavran gaatoeli jîh seamman aejkien govli guktie tjaetsesne tjeeskie. Dennie luajhtaldahkesne, gogkoe våålese vöölki, desnie vaalje sjîdti, jîh ij leah ennje naan skåajje daennie luajhtaldahkesne sjîdteme.

Vigdis Ellingsen

BAAKOEH

- dîmpere, dîmperasse – tømmerstokk*
- guessie, guassan – gjest*
- gâmma, gâmmese – kone*
- Neehtje – Nøkken*
- Siebne – Sømna*
- slåavelidh – å slå, pryle*
- soptsesovvedh – å bli fortalt*
- vyölkedidh – å bli hvit, hvitne, holde på å bli hvit*
- ålvehtovvedh – å bli skremt*

Marmææle elmine båata ¹⁶

Marmææle lea saelhtieålma jïh saelhtiegujnen baernie. Dihte faarhkoeh baernie, jïh dan onne guktie vaanhtsen sïjse tjaakene.

Ikth göölije gie Marmæælem sïejmese håagkeste. Storerrebielhkine håagkese dabranamme jïh nimhtie dam sïejmem steereminie. Varki vïnhtsen sïjse njåltja jïh dæljan nille tjhkede. Göölije dan aavosne sjædta jåhkoe daajra daate buerie saernie sutnjien. Gosse Marmææle galma, göölije jïjtse tråajjoem Marmæælese mïetije.

Marmææle guhkiem vïnhtsesne sjædta, dan aavosne jïh madtjele vååjnoe gosse göölije akti-akti guelieh duara. Faahketji vïnhtseste njåltja jïh jaavran, gaarvene.

Biejjen mænngan dle aaj vihth göölije dennie saelhtiedoedterisnie, gööleminie. Öövre låedtjie jïh jïjnjh guelieh åådtje. Faahketji Marmææle jæjhta, vïnhtsese vijlele jïh jeahta:

«Sovkh maa gaadtan, sovkx maa gaadtan, datne gie ålloetråajjoem vedtih. Daennie saelhtiedoedterisnie tjarki bolterde jïh bårsa».

Dellie Marmææle vihth gaarvene. Ålma dallah guerkehte Marmææle soptseste elmie båetiemisnie. Daam dirregem bæjjese varki geasa jïh gaadtan sovkeje. Tjåårve gujht maaje aaj duejtie jeatjabidie göölijidie giëh dennie saelhtesne gööleminie, tjoeverieh varki gaadtan sovkedh. Dah jis barre föörhkedieh jïh satnem aahpeldieh.

– Buaerdh hov lea!

Ålma lea aadtjehg gaadtan båateme dle gaajh vesties elmie sjædta. Marmææle hov satnem vaaroehamme, mohte doeh mubpieh göölijh saalhtan batnanieh.

Vigdis Ellingsen

BAAKOEH

akti-akti – én for én, én og én

bolterdidh – å larme, buldre, rumle; skravle, pludre, mumle, snakke med seg selv

buaerdh, buaradahke – godvær, oppholdsvær

båtnanidh, batnanidh, batnenidh – å drukne, synke til bunns

dabranidh – å feste seg (til noe); bli hengende fast

doeredh – å dra opp (garn) for å se om det er fisk i det

dælja, dæljese – tofte (i båt)

elmie, alman – stygt vær

faahketji – plutselig, overraskende, raskt

faarhkoeh – som finner på mye rart, skøyestreker, fantestreker

saelhtiedoedtere, saelhtiedoedterasse – hav

tjaakanidh – å rommes, få plass

Eahperh

Aahkeste leam soptsesem govleme mij hijvenlaakan buerkeste guktie lij Noerhte-Romsesne mubpien eatnemendâaroen mænngan. Gosse almetjh göötide böötin evakuereemen mænngan, dellie åadtjoejin vuejnedh guktie tyskerh leah eatnemem båltajahteme. Mahte gaajkhk gåetieh lin båltaasovveme, eah fievsieh jallh buvrieh gænnah aajmene. Almetjh jijtsh gåetide govnine gaavnin. Dah hov daarrah rehpieh åejjiej bijjelen daarpesjin, jïh sijjen aajne nuepieh lin derhviegåetieh bigkegåetiedh, praahkah jïh jeatjah gåetieh nåake gåetie-jallh fievsiebeetsuvijstie jïh moerijste mejtie doejkoe bijre gaavnin. Dah gieh saelhtiegaedtiebealesne årroejin, moerijste bigkin jïh nuhtjin mejtie feavrosne gaavnin. Daamtaj lin beetsuvh tyske dâaroeskïhpijste. Saelhtie aaj feavrose jeatjahlaaketje daeverh voelkehti, vuesiehtimmien gaavhtan gaptjesh, gaarvoeh, bâmмах, aeskïeh jïh feeth. Muvhten aejkien saelhtie aaj gaalnh voelkehti.

Gosse praahkah lin bigkesovveme, gaarmanæjjah göölemasse vöölkin. Dah edtjin beetnegh dienesjidh guktie orre gåetieh åadtjoejin bigkedh. Båeries almetjh, gâmмах jïh maanah göötide beetsin, jïh tjoeverin gaarmanæjjaj namhtah bïerkenidh. Aahka soptseste:

Goevten iehkeden jaepien 1947. Onne voenetjisie Noerhte-Romsesne lea isveligs elmie. Værtoes biægke raaktan gujrie gosse voenen sijse bålta, jïh stoerre baaroh feavroegierkiej vööste.

Medtie tjuetie meeterh feavroen bijjielisnie onne praahka mij jællan våajnh dan lopme-måekien. Eah giejh gænnah våajnh dennie

lopmesne praahkan ålkolen, ajve stoere gåebliëh.

Praahkan aajne klaase lea eevre jætnan, jïh praahka våajnoe gåaroes, mohte soeve soevægïrseste berkeste.

Hæhtjosne lægan Agnes jïh altese påajketje. Påajketje barre göökten jaepien båeries. Tjåetskeme lea, jïh tjædtjeje-guaktah nåakelaakan seangkosne gællasjægan. Agnes maanam eensilaakan steerie jïh voejhkele ålloegåptjesem påajketjen bijre giebredh. Ussjede, neavrosne sån almetje tjoevere gerteli viehkiem aaj dåastoehdih.

Agnes hearpa, maam joem ålkene govleminie. Goltele. Nov maa, muvhtesh hov ålkene. Gåvla gie joem gie ålkene vaedtsieminië. Gie maa daelie båtetieminie? Mejtie altese geelle joe gåetide båteme? Ij leah, dihte hov storerremearosne gööleminie, ij sån daelie båtieh gænnah. Sååjhtoe båtijen asken gåetide bålta jis gööleme buerie. – Naa, gie bist dellie båtetieminie? Saarnoeh maa, gie ålkene daen elmien? Sååjhtoe graanna dihte gie båtetieminie, sæjhta sotnem vuartasjidh? Jallh voehpe dihte? Ij leah, ij guhte gænnah ålkene daen elmien.

Govloe gie joem lihkebasse båtetieminie. Agnes asvede. Barre goh daejtie sillide aarebi govleme! Guvvieh jijtse åajjan jïjhtelieh: Tjeehpes steeblegh. Tjeehpes steeblegh! Sjuehkehte jïh seammasienten gåvla mij joem ålkene. Hemmede bielien, tyskerh dah båtieh!

Agnes tjihkede, goltele. Sillh oxsen ålkoe-bealan tjöödtjehtieh. Gie joem oksese tsåalhkesje. Maanam lutnjie, tjarki maanam tjabreste. Oksese vihth tsåalhkesje. Gåvla mij joem, tyske tjoejenassh, mohte ij buektehth guarkedh maam jiehtieh. Billeminie lea jïh ij

daeirih maam edtja darjodh gænnah. Mejtie tyskerh bäästede bätieininie? Eah leah. Dääroe hov maaje nâhkeme jih eah leah vielie tyskerh Nöörjesne.

Guarkoe gujth dah giëh ålkene leah, eah leah eensi almetjh. Sääjhtoeh tyskereahperh giëh leah bääteme jijtsh daevieridie veedtjedh. Agnes dääreste jih aajtsa paaiketje aaj aajhtseme mij joem baahtode. Paaiketje aaj oksen raadtan guavla jih eevre sjaevehth.

Maam edtja darjodh? Agnes lea bääries almetjistie govleme ahte ij edtjh gæssie gænnah eahparidie gaaatan bööredh. Jis dam dorje, dellie mij joem isvelihke sjidtele. Agnes vihth asvede gosse gaaalmeden aejkien oksese tsåalkesje. Daen aejkien sagki tjarkebe oksese tsåalkesje goh voestes aejkien.

Daelie dabta tjædtjetjeguaktah lægan vaahrese bätieininie, tjarki tjäärve «Feerh amma daebpede! Im manne maam gænnah dijjide dorjeme!» Mohte idtjin vuelkieh. Daelie

tjarkebe tsåalkesjeh jih bahhaslaakan govloe. Gosse Agnes vuajna oksen vitnjele svihtjeininie, dle tjäärve: «Jupmel-Aehtjie, viehkehth monnem! Viehkehth monnem!»

Faahketji sjaevehth sjædta. Eevre sjaevehth. Dellie baernie tjoëreje. Agnes sæjhta barre varki paaiketjem mealtan vaeltedh jih graannaj gaaikoe vaarredh, mohte daajra ij gaaaredh.

Dihthe naajsan tjihtjedinie askesne jih jis olkese daen elmien dejnie paaiketjinie, dellie daajra dah golmesh gelmielieh. Asvedamme, mohte tjoevere sjaevehth årrodh jih maanaj gaavhtan jiermegs-laakan däämiedidh. Paaiketjem seerehte, deehkede, lååvle. Gosse paaiketje nahkeste, Agnes golme-njeljien aejkien silleste dan vuebniën gaaikoe. Ræjta dam minngemes moeretjieskesem vuabnan, Jupmielasse tjuarma, ij dålle jamhkah åvtelen aereðs-låvnesen.

Sijienommh

Aarborte – *Hattfjell*
Ákšovuotna – *Øksfjord*
Álttávuotna – *Altafjorden*
Ávanuorri – *Havøysund*
Báhccavuotna – *Båtsfjord*
Bindaelie – *Bindal*
Bierje – *Berg*
Brienne – *Brønnøysund*
Buvrovuotna – *Burfjord*
Čáhcesuolu – *Vadsø*
Čávkkus – *Oteren*
Čorgašnjárga – *Nordkinnhalvøya*
Darffie – *Tarv*
Deanuvuotna – *Tana*
Divtasvuodna – *Tysfjord*
Duasa – *Tosen*
Duasan mehkje – *Tosbotn*
Evenášši – *Evenes*
Foelte – *Folla*
Fovsen njaarke – *Fosen*
Fálá – *Kvaløya (Finnmark)*
Fálesnuorri – *Kvalsund*
Gáivuotna – *Kåfjord (Troms)*
Gárgán – *Nordkjosbotn*
Gávvuotna – *Kåfjord (i Alta)*
Gáŋgaviika – *Gamvik*
Gedtie – *Kåddis*
Girkonjárga – *Kirkenes*
Gullenvoene – *Gaulafjorden*
Gårssa – *Stornorrfors*
Hierjedaele – *Härjedalen*
linnasuollu – *Hinnøya*
Ivgu – *Lyngen*

Ivgobahta – *Skibotn*
Ivguvuotna – *Lyngenfjorden*
Kraapohke – *Dorotea*
Krokome – *Krokom*
Lágesvuotna – *Laksefjorden*
Liksjuo – *Lycksele*
Likssjuo – *Lycksele*
Lievangke – *Levanger*
Loabákvuotna – *Lavangen*
Lufuohtta – *Lofoten*
Luspje – *Storuman*
Máláge – *Malå*
Mussere – *Mosjøen*
Návuotna – *Kvænangen*
Neasna – *Nesna*
Njávánvuotna – *Neidenfjorden*
Njáván – *Neiden*
Noerhte Stoerrefjovle – *Folda-
fjorden*
Návmesjenjaelmie – *Namsos*
Olmáivággi – *Manndalen*
Omasvuotna – *Storfjorden*
Orrestaare – *Ørnsköldvik*
Oslove – *Oslo*
Plaassja – *Røros*
Porsáŋgguvuotna – *Porsanger-
fjorden*
Raane – *Rana*
Raanenvoene – *Ranafjorden*
Raarvihke – *Røyrvik*
Reaššegeahčči – *Sørkjosen*
Sállan – *Sørøya*
Sážžá – *Senja*
Siebne – *Sømna*
Sjeltie – *Åsele*

Sjædtavaellie – *Sundsval*
Skiervá – *Skjervøy*
Skierte – *Stjørdal*
Smiervuotna – *Smørfjorden*
Snåase – *Snåsa*
Stálllovággi – *Elvevoll*
Staare – *Östersund*
Stientje – *Steinkjer*
Straejmie – *Strömsund*
Stuehkje – *Stockholm*
Suoluo – *Holmö*
Suarssá – *Sorsele*
Tráanten voene – *Trondheims-
fjorden*
Tráante – *Trondheim*
Ubmeje – *Umeå*
Ufuohhtá – *Ofofjorden*
Ulliesuoluoj – *Holmö*
Vaapstenvoene – *Vefsnfjorden*
Vaapste – *Vefsn*
Varrabálggis – *Blodveien/
Russeveien/Bollmannsveien*
Várggát – *Vardø*
Vikne – *Vikna*
Vuogát – *Vågan*
Vyöddale – *Vindeln*
Älvdaelie – *Älvdalen*
Åarjel stoerrefjovle – *Namsen-
fjorden*
Åare – *Åre*

Eatnemenlahtesh

aejrie, aajran – *eid*

dielhtie, dealhtan – *isbre*

fjovle, fjovlese – *fjord*

gaedtie, gaadtan – *strand, kyst*

gaedtiegåbpoe – *nærmere stranden*

gaejsie, gaajsan – *tind, høy, spiss fjelltopp*

gierkie, gearkan – *stein*

gööles sijjie, gööles sæjjan – *fiskerik plass*

jeanoe, jeanose – *stor elv («mammaelv»)*

johke, johkese – *bekk, elv*

johkenjaelmie, johkenjaalman – *elvemunning*

loekte, loektese – *bukt*

mehkie, mahkan – *bukt, vik*

njaarke, njaarkese – *nes*

saadteske, saadteskasse – *strand*

sielkestahke, sielkestahkese – *landingsplass, båtstø*

skierie, skearan – *skjær*

spaenjie, spaanjan – *svaberg*

sååle, såålese – *øy*

tjahke, tjahkese – *flat fjelltopp*

tjåelmie, tjåalman – *sund*

vaegkie, vaagkan – *dal*

voene, voenese – *fjord; bygd*

Tjaebpies saedtiegaedtie

Barkoeh saelhtiegaedtiebealesne

blåammah tjöönghkedh – å plukke blomster
feavrosne stååkedidh – å leke i fjæra
gaeledh – å vade, vasse
gaalehtjidh – å drive på å vade, vasse; drive på å vade/vasse litt
gejhkiegueliem beenkedh – å banke tørrfisk
goervh bisedh – å grille pølser
guelieh tjåalodh – å sløye fisk (flere)
gueliem tjööledh – å sløye en fisk
gueliesieltine åahpanadtedh – å bli kjent med en fiskebedrift
håagkodh – å fiske med stang eller handsnøre
jadtehtidh – å sette ut garn eller line
lihtieh bisedh – å vaske opp
moerh tjöönghkedh – å samle rekved
skaaltjoeh ohtsedidh – å lete etter skjell
sovkedh – å ro
tjiktedh – å reparere garn
viemievoektenje, viemievoektenjasse – stilas, sule til å tørke garn på
viemiegurremenaaloe, viemiegurremenaalose – garnnål
viemiegurrije, viemiegurrijasse – garnbinder
viemieh jadtehtidh – å trekke garn/line
vinhtsem giesedh – å dra (opp) båten
vinhtsem nehkiehtidh – å skyve ut båten
voejedh – å svømme

Blåammah saelhtiegaedtiebealesne

aahkakraesie, aahkakraasan – ryllik
aatjanbatske, aatjanbatskese – sløke
aatjankraesie, aatjankraasan – tyrihjel
bahkenhिंगse, bahkenhिंगsese – greplyng
bealhtoenmuerjie, bealhtoenmuarjan – tranebær
bienjenmuerjie, bienjenmuarjan – blokkebær
boelt'aajjan-gåbloe, boelt'aajjan-kraesie – geiterams
doerehke, doerehkasse – marikåpe
dursjie, dårsjan – rosenrot
faatnoe, faatnose – kvann
fierpenroehtse, fierpenroehtsese – tepperot
gasngesenmuerjie, gasngesenmuarjan – einebær
haarjemekraesie, haarjemekraasan – bjørneskjegg
pearankraesie, pearankraasan – potetgress
pluevienkraesie, pluevienkraasan – myrull
rööpsesgajpehts, rööpsesgajpehtase – løvetann
staaloenbatske, staaloenbatskese – tyrihjel
tjovke, tjovkese – blåklokke
voerhtjenmuerjie, voerhtjenmurjan – krekling

Barkoeh gåetiebealesne

beapmoeh jurjiehtieh – å lage middag
dållebealesne tjahkasjidh – å sitte ved bålet
dållem biejedh – å lage bål
dållem jamhkelidh – å slukke bålet
låavthgåetieh tseagkodh – å sette opp flere lavvoer
låavthgåetiem tseegkedh – å sette opp lavvo
moerh låadtodh – kløyve ved (flere)
moerh tjoehpedh – å hugge ved
moerh veedtjedh – å hente ved
prihtjegem voessjedh – å koke kaffe
sjeakodh – å rydde
tjaetsiem veedtjedh – å hente vann
tjaetsiem voessjedh – å koke vann, kok
voeledh – å spikke, smi

Kultvrehistovrije

baaroebáarove, baaroebáaroevasse – *molo*
baektietjaalehtjimmie, baektietjaalehtjæmman
– *helleristning*
båeries vīhtsh – *gamle båter*
bånkere, bånkarasse – *bunkers*
boelhkegööleme – *sesongfiske*
dåaroehistovrije – *krigshistorie*
feavroebuvrie, feavroebåvran – *fjærebu*
gööleme, göölemasse – *fiske*
göölessijjie, göölessæjjan – *fiskevær*
göölijen gaertene, göölijen gaertienasse – *fisker-
bondegård*
gueliesijhtie, gueliesæjhtan – *fiskehjell*
kultvrebaalka, kultvrebaalkese – *kultursti*
mearoegööleme, mearoegöölemasse – *sjøfiske*
moerevīhtse, moerevīhtsese – *trebåt*
naevstie, naavstan – *naust*
pomor-åesiestimmie, -åesiestæmman – *pomor-
handel*
prådtjoe, prædtjose – *brygge*
staarhvoe, staarhvose – *stø*
tjåanghkenimmiesijjie, -sæjjan – *samlingssted*
tjoevketåarne, tjoevketåarnese – *fyr*
åesiestimmiesijjie, åesiestimmiesæjjan – *han-
delssted*

Göölemedirregh

håagk'klaahka, håagk'klaahkese – *klepp*
håagke-borhtje, -borhtjese – *slukeske*
håagke, håagkese – *krok*
håagk'-staavra, håagk'-staavrese – *fiskestang*
lijne, lijnese – *line*
nuehtie, nuahtan – *not*
rietjmie, reatjman – *tau, tråd*
sieptie, seaptan – *agn*

Vīhtsh jīh paantjīh

aajroe, ååjrese – *åre*
aavhtsgaerie, aavhtsgaaran – *ausekar*
bensijnelihtie, bensijnelæhtan – *bensinkanne*
dervie, darvan – *tjære*
færja, færjese – *ferge*
göölemevīhtse, göölemevīhtsese – *fiskebåt,
sjark*
gueliegeegke, gueliegeegkese – *fiskekasse*
hægkebeerkemetråajjoe, -tråajjose – *rednings-
vest*
kreebpege, kreebpegasse – *krabbe*
motovrevīhtse, motovrevīhtsese – *motorbåt*
rīejhpe, rīejhpese – *tau*
siglemevīhtse, siglemevīhtsese – *seilbåt*
sjarke, sjarkese – *sjark*
snjuhtjie, snjåhtjan – *spiss*
sovkemevīhtse, sovkemevīhtsese – *robåt*
tjækssa, tjækssese – *liten nordlandsbåt*
tjeavla, tjeavlese – *kavvel*
tjoelte, tjoeltese – *lunne, påle*
åljagaarvoe, åljagaarvose – *oljehyre*

Beapmoeh j̄h jeatjah aevhkieh guelijste

bissemeguelie, bissemegualan – *stekt fisk*
dåaskefaehtie, dåaskefaahtan – *torskemage*
gejhkieguelie, gejhkiegualan – *tørrfisk*
gueliegaamsoe, gueliegaamsose – *fiskebolle*
guelienmáaroe, guelienmáarose – *fiskebein*
guelientjoeme, guelientjoemese – *fiskeskinn*
jieleh-ïebne, jieleh-ïebnese – *næringsstoff*
kavijaare, kavijaarese – *kaviar*
lieme, liemese – *buljong*
liksie, læksan – *tran*
mietene, mietienasse – *rogn*
mylje, myljese – *mølje, kokt fiskelever*
njoektjeme, njoektjemasse – *tunge*
soevesguelie, soevesgualan – *røkt fisk*
tjoeme, tjoemese – *fiskeskinn, skinn*
sievrie, seavran – *gjelle, tokn (på fisk)*
suevrie, suavran – *gjelle, tokn (på fisk)*
tjælie, tjåalan – *tarm*
tsoehpe, tsoehpese – *fiskekjøtt*
åedtjie, åadtjan¹ – *fiskekjøtt*

¹ Pettersson, O.P.1979. Kristoffer Sjulssons minnen. Om Vapstenlapparnas i Början av 1800-talet. Backmann, Louise og Rolf Kjellström(red.). Acta Lapponica 20. Nordiska Museet. Stockhom.

Mearoenguelieh

dååpmehke, dååpmehkasse – *ørret*
dåaske, dåaskese – *torsk*
hyjse, hyjsese – *hyse*
jávsoe, jávsose – *hyse*
kvejhta, kvejhtese – *kveite*
kálja, káljese – *hyse*
loese, loesese – *laks*
makrelle, makrellese – *makrell*
reeke, reekese – *reke*
saejtie, saajtan – *sei*
siltie, sæltan – *sild*
staajnera, staajnerasse – *steinbit*
uvrie, ávran – *uer*

Mearoenledtieh

aahalla, aahallese – *havelle*
gierkehtse, gierkehtasse – *kongeørn*
juhtijeledtie, juhtijeladtan – *trekkfugl*
kraeviesgaase, kraeviesgaasese – *grågås*
kraeviesmoevse, kraeviesmoevsese –
stormåse, gråmåse
liejpiegåelsie, liejpiegåalsan – *fiskeand,*
laksand
moevse, moevsese – *måke*
njorke, njorkese – *svartand*
nååke, nååkese – *ærfugl*
saeltehke, saelhtehkase – *havørn*
skaadtje, skaadtjese – *skarv*
slotjke, slotjkese – *spove (sjøfugl)*
tjehpesdearne, tjehpesdearnese – *terne*
tjïelle, tjïellese – *tjeld*
tjåaglohke, tjåagloehkase – *rovfugl*
tjåerkie, tjåarkan – *kvinand*
voeptegåelsie, voeptegåalsan – *siland*

Skaaltjoe

bïenjenskaaltjoe, bïenjenskaaltjose – *purpur-*
snegle
bovtsenskaaltjoe, bovtsenskaaltjose – *herteskjell*
gaahtonskaaltjoe, gaahtonskaaltjose –
strandsnegle
gaajhtsenskaaltjoe, gaajhtsenskaaltjose – *blå-*
skjell
govsenskaaltjoe, govsenskaaltjose – *kuskjell*
hierkienskaaltjoe, hierkienskaaltjose – *haneskjell*
sïrvenskaaltjoe, sïrvenskaaltjose – *tallerkenskjell*
snurkenskaaltjoe, snurkenskaaltjose – *sandskjell*

Mearoenjuvrh

faalan tjalkje, faalan tjalkese – *brennmanet*
feavroesoekse, feavroesoeksese – *ffjæremark*
kraabpa, kraabpese – *krabbe*
kraabpagåetie, kraabpagåatan – *kråkebolle*
mearoenaestie, mearoenaastan – *sjøstjerne*
mearoenlâhpe, -lâhpese – *tangloppe*
måersjie, måarsjan – *hvalross*
næjsa, næjsese – *nise*
nåervie, nårvan – *sel, kobbe*
roessjen-kraabpa, roessjen-kreebpege –
russekrabbe
ståågketje, ståågketjasse – *tangsprell*

1. Ellingsen, Vigdis: *Silpeprovrese. Silverbruden. Sølvbruden. Saemien sija* 2012
2. Gælok, Samuel: *Baarra. Saemiedigkie* 2001
3. www.snl.no
4. Sára, Máret: *Luoddu láhjit. Davvi Girji* 2012 jih <http://www.rolv.no/urtemedisin>
5. Klemensson, Åsa: *Elsa Kristina Laula Renberg. Gieline áahpenidh 7. Lohkemegærja, Åarjelsaemien voestesgieline. Solum Forlag* 2018
 Utsi, Elen Kristina: *Saemien sija*, 2020
 Aira, Harrieth: *Arran*, 2020
<http://www.miljostatus.no/tema/kulturminner/kulturmiljoer/fredete-kulturmiljoer/skoltebyen>
<http://www.kystmuseene.no>
<http://www.alta.museum.no>
6. Idar Pedersen, *Dálusvággi* (njaalmeh gaaltije)
7. <http://www.sjofartsdir.no>
8. Aerpiesoptsese/Qvigstad. Orre versjovne
9. Aerpiesoptsese/Qvigstad. Orre versjovne
10. Einarsen, Heidi Guttorm: *Searvva fal. Sámegilla nubbin giellan 9. ceahkkái. Davvi Girji* 2007. (Tekstesne leah lissieh.)
11. Lindbach, Harald O.: *Gáttiin ja meara nalde. Iđut* 1995 (Tekste lea sjihtelovveme.)
12. Birkeland, Kirsti: *Staaloev vienhtieh aske lea dálle. Cappelen* 2002
13. Ellingsen, Vigdis: *Silpeprovrese. Silverbruden. Sølvbruden. Saemien sija* 2012
14. Daesnie biëvnesh veedtjesovveme:
 Breivik, Cathrine jih Lene Antonsen: *Mearrasámi eallin Ivgus. Miessegietti mearrasámi dállu Sámi giellaguovddáš/Gáivuona suohkan* 2004
 Rundberg, Øyvind: *Hutkkálaš vádjoleapmi/En kreativ vandring. Sametinget/Kåfjord kommune* 2009
 Ingrid Johansen, Olmmáivággi (njaalmeh gaaltije)
15. Ellingsen, Vigdis: *Silpeprovrese. Sølvbrura. Silverbruden. Saemien sija* 2012
16. Ellingsen, Vigdis: *Silpeprovrese. Sølvbrura. Silverbruden. Saemien sija* 2012

